

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**GÖÇ SÜRECİNDE KADIN YOKSULLUĞU VE
GELENEKSEL YAYLACILIK FAALİYETLERİ:
RİZE İLİ PAZAR İLÇESİ ÖRNEĞİ**

Büşra EYÜPREİSOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Pınar YAZGAN HEPGÜL

EKİM - 2021

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**GÖÇ SÜRECİNDE KADIN YOKSULLUĞU VE
GELENEKSEL YAYLACILIK FAALİYETİ:
RİZE İLİ PAZAR İLÇESİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Büşra EYÜPREİSOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : Sosyoloji

“Bu tez 05/10/2021 tarihinde online olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulunan jüri üyeleri tarafından Oybirliği ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Prof. Dr. Sevim Atila Demir	Başarılı
Doç. Dr. Pınar Yazgan Hepgül	Başarılı
Doç. Dr. Deniz Eroğlu	Başarılı

ETİK BEYAN METNİ

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☐

Hayır ☒

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

BÜŞRA EYÜPREİSOĞLU

05/10/2021

ÖNSÖZ

Bu çalışma hayvancılığın giderek önemini kaybettiği ülkemizde, yaylacılık mesleğini icra eden ve azınlık dahi olsalar bu iş ile meşgul olan kadınların bu süreçteki görünürlüğü olmayan yoksulluklarını tespit edip iyileştirmeye çalışmayı amaçlayarak yok olmaya yüz tutmuş hayvancılık ve yaylacılık sektörü için büyük bir anlam ifade eden bir çalışma olmuştur.

Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Lisans öğrenim dönemlerimden beri göç ile ilgili derslerini aldığım, bu konuda ufku açan, Covid19 pandemi süreci sebebiyle sancılı tez sürecinde yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Pınar Yazgan HEPGÜL'e, adeta motivasyon kaynağım olan, tezimi tamamlama gücüm, en başından beri deneyimlerini benimle içtenlikle paylaşan akademik yoldaşım, sevgili meslektaşım Sevcan ŞENKALOĞLU'na, çalışmamın en başından beri beni maddi manevi her konuda destekleyen, elinden gelen tüm imkânları seferber eden canım annem Asiye UYSAL ve yaşam kaynağım canım oğlum Emirhan EYÜPREİSOĞLU'nun babası, hayat arkadaşım, çok kıymetli eşim İbrahim EYÜPREİSOĞLU'na, isabetli yönlendirmeler ve teşviklerinden ötürü canım arkadaşım Büşra AKBAŞ'a, tecrübelerini paylaşarak yol gösteren meslektaşım Sevda TOZAN'a, saha çalışması kısmında yardımcı olan canım hemşehrilerim Esmâ BAYRAKTAR ve Nur GÜNEŞ'e, çocukluğumda beni peşine takıp hayvan otlatmaya, ot toplamaya götürerek hayvan sevgisi aşıl原因an rahmetli babaannem Saadet UZUN ve Coronavirüs sebebiyle beş ay önce kaybettiğim babam Zekerya UZUN'un aziz ruhlarına ve bu çalışmanın oluşmasında desteği olan ve emeği geçen herkese teşekkürü borç bilirim.

Büşra EYÜPREİSOĞLU

05/10/2021

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iii
TABLO LİSTESİ.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi

GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 1: GÖÇ KADINSALLAŞMA SÜRECİ.....	8
1.1. Göçün Kavramsallaşması	8
1.2. Göçün Kadınsallaşması	16
1.3. Göç Sürecinde Kadın.....	21
1.3.1. Kadınlara Özgü Olarak Nitelenen Göç Türleri: Bağlantılı Göç ve Evlilik Göçü	24
BÖLÜM 2: YOKSULLUĞUN KADINSALLAŞMA SÜRECİ.....	26
2.1. Yoksulluğun Kavramsallaşması	26
2.2. Yoksulluk Türleri	32
2.3. Yoksulluğun Kadınsallaşması	35
2.4. Kadın Yoksulluğu.....	38
2.4.1. Kırsalda Kadın Yoksulluğu	43
BÖLÜM 3: YÖNTEM VE BULGULAR	51
3.1. Araştırmanın Amacı	51
3.2. Araştırmanın Yöntemi	52
3.3. Araştırmanın Veri Toplama Süreci ve Araçları.....	59
3.4. Araştırmanın Araştırma sorusu ve Sınırlılıkları	59
3.5. Göç Sürecindeki Kadın Yoksulluk Görünürlüğü	60
3.5.1. Geleneksel Yaylacılık Faaliyetlerindeki Kadınların Sosyo-Demografik Bulguları	60
3.5.2. Katılımcıların Nitelikleri	64
3.5.3. Geleneksel Yaylacılık Faaliyetlerine Etki Eden Faktörlere İlişkin Bulgular	66
3.5.3.1. Göçmen Kadınların Göç Deneyimleri	66
3.5.3.2. Göçmen Kadınların Yoksulluk Deneyimleri	81
3.5.3.3. Göçmen Kadınların Yaylacılık Deneyimleri	91

SONUÇ	102
KAYNAKÇA.....	109
EKLER	115
ÖZGEÇMİŞ	125

KISALTMALAR

B.M.	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
ÇEV.	: Çeviren
DER.	: Derleyen
FAK.	: Fakülte
G.İ.G.M.	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Kısaltması
O.E.C.D.	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
VB.	: Ve Benzeri
YAY.	: Yayınlar

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Göçlerin Temel Nedenleri.....	13
Tablo 2: Göç Türlerinin Çeşitli Değişkenlere Göre Durumu ve Alt Başlıkları.....	15
Tablo 3: Göçmen Kadınların Yaş Dağılımı.....	60
Tablo 4: Göçmen Kadınların Medeni Hal Dağılımı	61
Tablo 5: Göçmen Kadınların Eğitim Durumu Dağılımı.....	61
Tablo 6: Göçmen Kadınların Eşlerinin Eğitim Durumu Dağılımı	62
Tablo 7: Göçmen Kadınların Çocuk Sayısı Dağılımı.....	62
Tablo 8: Göçmen Kadınların Çocuklarının Eğitim Düzeyi Dağılımı.....	63
Tablo 9: Mülakat Katılımcılarının Özellikleri	64

ÖZET	
Başlık: Göç Sürecinde Kadının Yoksullaşması ve Geleneksel Yaylacılık Faaliyetleri: Rize/Pazar Örneği	
Yazar: Büşra Eyüpreisoğlu	
Danışman: Doç. Dr. Pınar Yazgan Hepgül	
Kabul Tarihi: 05/10/2021	Sayfa Sayısı: vi(ön kısım)+114(tez)+10(ek)
Küreselleşme olgusunun iletişim ağı ile ön plana çıktığı günümüzde, her birey belli yönelimler doğrultusunda fiziksel ve düşünceye dayalı olarak bir hareketlilik hali içerisinde. 1800’lü yılların başında bilimsel çalışmaların araştırma konusu olmaya başlayan göç olgusu, ilk dönem araştırmalarında yalnızca yer değişim hareketi olarak ifade edilirken, günümüzdeki araştırmalarda birçok toplumu çok yönlü olarak etkileyen toplumsal değişim hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sadece fiziki yer değiştirme hareketine odaklanmak yerine, görünen göç hareketinin muhteva ettiği sosyal problem olan yoksulluk olgusunun etkilerine ulaşma amaçlanmıştır. Araştırma geleneksel yaylacılık faaliyetleriyle ilgilenen göçmen kadınların yaşam alanlarını gözlemleme, göç etme süreçlerindeki yoksunluklarını saptamak, ekonomik anlamdaki yoksulluklarına erişip sosyokültürel statülerini analiz etmek, geleneksel yaylacılık faaliyetlerinin geçmişten günümüze ne tür bir kültürel değişime uğradığını ortaya koymak hedefi doğrultusunda çalışılmıştır. Göçmen kadınların bu süreçteki yoksunluk ve yoksulluk algılarına ulaşabilmek için, öncelikle, Rize’nin Pazar ilçesinde yaşayan göçmen kadınların sosyodemografik özellikleri ikinci olarak ise göç sürecindeki kadının eylemsel pratiklerini nasıl inşa ettikleri ele alınmakta, son olarak ise yoksulluklarının ardındaki nedenselliklere ulaşarak bu problemin aşımındaki öneriler ile yaylacılık faaliyetinin sürdürülebilirliği ortaya konmaktadır.	
Anahtar Kelimeler: Göç, Kadın, Yoksullaşma, Geleneksel Yaylacılık Faaliyeti	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Impoverishment of Women in Migration Process And Traditional Transhumance Activities: Rize / Pazar Example	
Author of Thesis: Büşra Eyüpreisoğlu	
Supervisor: Assoc. Prof. Pinar Yazgan Hepgül	
Accepted Date: 05/10/2021	Number of Pages: vi (front part)+114(thesis)+10(supplement)
Today, when the phenomenon of globalization comes to the fore with the communication network, each individual is in a state of physical and thought-based mobility in line with certain tendencies. The phenomenon of migration, which started to be the subject of research in scientific studies at the beginning of the 1800s, was expressed only as a movement of displacement in the early researches, but it appears as a social change movement that affects many societies in many ways in today's studies. Instead of focusing only on the physical displacement, it is aimed to reach the effects of the poverty phenomenon, which is the social problem of the apparent migration movement. The research has been studied with the aim of observing the living spaces of migrant women who are interested in traditional transhumance activities, determining their deprivation in the migration process, reaching their economic poverty and analyzing their socio-cultural status, and revealing what kind of cultural change traditional transhumance activities have undergone from the past to the present. In order to reach the perceptions of deprivation and poverty of migrant women in this process, firstly, the sociodemographic characteristics of immigrant women living in Pazar district of Rize, secondly how they construct the practical practices of women in the migration process, and finally, by reaching the causality behind their poverty, suggestions to overcome this problem and transhumance. sustainability of its activity.	
Keywords: Migration, Woman, Impoverishment, Traditional Transhumance Activity	

GİRİŞ

Göç ve yoksulluk kavramları kapitalist düzendeki üretime bağlı ilişki ve etkileşimlerin hâkimiyeti altında birbirlerini etkileyen ikili bir ilişki ağına sahiptir (Karadağ, 2018: 485). Toplumsal değişme sürecinin muhteva ettiği temel aşamaların her birine çeşitli yönlerden etki eden göç olgusu, insanlık tarihinin başlangıcına uzanan tarihsel geçmişe sahip olması ve birçok farklı bilim dallarına konu olması bakımından ayrıca önem arz etmektedir. Göç olgusu, birçok unsurdan etkilenen ve etkilemiş olduğu unsurların da farklı bölge ve farklı zaman dilimlerindeki tekrarlanamaz sonuçları dolayısıyla tanımlanması oldukça güç bir terim olmuştur. Yaylacı (2013)'ya göre, sosyoloji biliminin temel konularından biri olan toplumsal değişimin sosyal yapıda ortaya çıkardığı dönüşümlerin nedenleri ve çıktılarının çözümlenip analiz edilmesi toplumsal yapı analizi bakımından oldukça önem taşımaktadır. Toplumsal değişimlerin en baskın faktörlerinden biri olan nüfus yapısı, nüfusun artması, azalması, doğum ve ölüm oranlarından olduğu kadar iç ve dış göçlerden de büyük oranda etkilenmektedir. Çakır (2011)'ın da belirttiği gibi zamansal ve mekânsal anlamda yer değiştirme eylemi olan göçlerin oluşturduğu bu etki toplumsal nüfus yapısını etkilemenin yanı sıra birtakım sosyal ve ekonomik sorunlara da sebep olmaktadır. Bu sorunların farklı toplumlarda farklı potansiyelde gelişmesi de yine göç sürecine ilişkin olarak sosyolojik analizlerin odak noktasını oluşturmaktadır. Dünya üzerinde en önemli iki sorun olan göç ve yoksulluk, küreselleşmeyle beraber artan hareket özgürlüğü ile mekânsal anlamda, daha fenomen ve dinamik bir yapı haline gelmiştir. Geçmişte yalnızca bireyin farklı iki mekân arasında gerçekleştirdiği değişim süreci olarak nitelendirilen göç olgusunun, günümüzde toplumsal yapı dinamikleri üzerindeki etkileri derinlemesine, çok yönlü olarak farklı perspektiflere yer verilerek okunmaktadır. Günümüzde ise, kapitalist düzenin getirisi olarak farklı bölgelerde, birbirinden farklı nedensel bağlarla, birçok insan tarafından çok daha kolay ve hızlı bir biçimde göç kararı alınmakta ve hayata geçirilmektedir. Gerçekleşmekte olan bu göç süreçleri kendi içinde biricik olan sonuçlara ve bireysel deneyimlere bağlı olarak insan yaşamını farklı yönlerden anlamlı bir şekilde etkilemektedir. Önemli sosyolojik çözümlemelerde göç olgusu en büyük değişim hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişte yalnızca mekânsal değişiklik olarak anlamlandırılan göç olgusu, günümüzün ekonomik ve toplumsal yapı kapsamındaki etkileri açısından çok daha derin soluklu anlamlar barındırmakta ve bu

çerçevede tartışılmaktadır. Bu tartışmaların başında göç ve yoksulluk arasındaki söylemsel ve pratiksel ilişki gelmektedir. Göç olgusu, zorunlu göç biçimindekine benzer şekilde yoksulluğa sebep olan bir portre çizerken, bazen de yoksulluk kavramı gönüllü göç biçimindeki gibi göçe sebep olan bir olgu biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu perspektiften düşündüğümüzde neden sonuç kapsamında çift yönlü bir ilişki ağına sahip olan göç ve yoksulluk kavramlarının birlikte ele alınması ve her iki kavramın bütünsel düşünülerek tartışılması gerektiği anlamı ortaya çıkmaktadır.

Araştırmanın Konusu

Karadeniz bölgesinin güneydoğu bölümünde yer alan Rize ilinde birincil ekonomik faaliyet tarım iken ikincil ekonomik faaliyet ise hayvancılıktır. Miras yoluyla arazilerin bölünmesi, coğrafi koşulların getirdiği bir zorunluluk hali olan dağınık yerleşme ve ovalık alanların yok denecek kadar az olması insanların birincil ve ikincil geçim kaynaklarına ulaşmalarını ve bu faaliyetleri sürdürmelerini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla bu bölgedeki hayvancılıkla uğraşan insanlar hayatlarını sürdürebilmek amacıyla bahar başlangıcında yaylalara göç etmekte geleneksel yaylacılık ve hayvancılık faaliyetlerini orada sürdürmektedir (Köseoğlu, 2014: 35).

Bu çalışma göçmen kadınlar üzerinden yoksulluğun iklim ve coğrafya temelli gerçekleşen göç sürecindeki görünürlüğüne ulaşmayı amaçlamıştır. Yoksulluğun kırsal alanda gerçekleştirilen göç hareketinin öncesinde, gerçekleşme esnasında ve sonrasında kadınlar tarafından nasıl deneyimlendiği, yaylaya gidiş ve sonrasında köylere dönüş istikametli yapılan göçlerin göçmen kadınların yaşam pratikleri üzerindeki etkilerini gözlemlemeyi hedeflemiştir. Kadın yoksulluğu birçok açıdan ele alınabilecek nitelikte ve çok boyutlu bir problemdir. Kadınlar kendi yoksulluklarını farklı şekillerde, farklı zaman ve mekânlarda deneyimlerler. Genel anlamda toplumda, kadın ile erkek ve kadınların kendi arasında var olan eşitsizlikler kadının yoksulluğu deneyimleme şekillerini derinleştirerek görelî yoksulluğa da farklı anlamlar yüklemektedir (Şener, 2009: 2). Yoksulluğun kavramsal düzlemde analiz edilirken göçmen kadınlarla bütünleşen yönlerini ve bu süreçte kadınları erkeklerden ayıran unsurların varlığı araştırmaya konu edinmiştir. Aynı zamanda tarih sahnesinde göçmen kadınların görünürlüğünün artmaya başlamasıyla gündeme gelen göçün kadınsallaşması ve yine göçmen kadınların yoksulluğu erkeklere nazaran daha derin bir biçimde yaşamalarına

atıfta bulunan yoksulluğun kadınsallaşması kavramlarıyla sosyolojik analiz yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmamızda göç olgusunun bazen sebebi bazen ise sonucu ve yine günümüzün en önemli sosyolojik sorunlarından biri olan yoksulluk ise en standart tanımıyla bireyin yaşam düzeyindeki sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla minimum düzeydeki gelire sahip olamama durumu olarak nitelenmektedir. Ancak geçmişte sadece maddi unsurların yokluğu biçiminde tanımlanan bu olgu, günümüzde ise sosyal anlamdaki yoksullukların insani boyuttaki problemi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yani yalnızca bireylerin maddi anlamdaki geliri olarak bakıldığında yetersiz olan bu kavram, çok boyutlu bir gelişim göstererek yalnızca ekonomik anlamda değil, sosyal, siyasal ve kültürel anlamda da okunabilmektedir. Şener (2009)'e göre kadınlar ve erkekler yoksulluğu cinsiyet faktörüne dayanarak birbirlerinden farklı olarak tecrübe edinmekte, yoksulluk kavramı süreç bakımından kadın ve erkekleri farklı noktalardan etkilemektedir. Dünya üzerindeki tüm ülkelerin gelişmişlik seviyeleri, aile yapıları, eğitim seviyeleri, gelir dağılımındaki eşitsizlik seviyeleri gibi birçok değişkene bağlı olarak gelişen yoksulluk kavramı ülkemizde de gerek yetersiz politika planlamaları gerekse toplumsal cinsiyet ve gelir eşitsizliği bağlamında erkeklere göre yoksulluğu daha derinden yaşayan kadınların göç sürecindeki görünmeyen emeği ve yoksulluğu perspektifinde önemini koruması bu konudaki çalışmalara olan ihtiyacı arttırmaktadır. Yoksulluğun anlamlandırılırken kadınlarla bütünleşen yönünü besleyen niteliklerin neler olabileceği ile birlikte yoksulluğun kadınsallaşması kavramı ve göçün kadınsallaşması kavramlarına odaklanılarak kırsal alandaki emekçi kadınların ücretsiz ve görünmez aile içi iş gücü bakımından geleneksel hayvancılık faaliyetleri alanındaki yaşam pratikleri araştırılmaya konu edilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Araştırma Soruları

Bu çalışmanın amacı Rize'nin Pazar ilçesinde geleneksel yaylacılık faaliyetleriyle ilgilenen kadınların yaşam alanları ve göç etme süreçlerindeki yaşanan problemleri saptamak ve bu problemler ışığında ekonomik anlamdaki yoksulluklarını anlamlandırarak sosyokültürel statülerini analiz etmeyi ve geleneksel yaylacılık faaliyetlerinin geçmişten günümüze ne tür bir sosyolojik değişime uğradığını ortaya koymaktır. Nihai olarak ulaşılmak istenen hedef; geleneksel yaylacılık faaliyetlerinin yeniden canlandırılması ve yok olmasına katkı sağlamak, sağlamak aynı zamanda bu faaliyetlerle ilgilenen kadınların göç sürecindeki yoksulluklarının görünürlüğünü

arttırmaktır. Bunun yanı sıra çalışmamızdan elde edilen sosyokültürel çıktılar geleneksel yaylacılık faaliyetleriyle uğraşan kadınların yoksulluk düzeylerinin tespit edilip giderilmesi adına (belediye turizm bakanlığı, kaymakamlık) vb. çeşitli birimlere sunulup iyileştirme yoluna gidilmesini sağlamak, bu kadınların haftada iki gün çarşı yerine gelip tezgâh açmaları ve düzensiz bir şekilde sağladıkları kazancı örneğin belediyenin desteğiyle ve yine belediyeye ait bir yapıda haftanın her günü açık olan bir organik market oluşturularak daimi hale getirmek, böylece bölgenin organik süt ve süt ürünlerine ulaşımını kolaylaştırmak, sosyal medya üzerinden bölgenin organik ürünlerinin satışını sağlamak, geleneksel yaylacılık yapan kadınların istihdam edilmesini sağlamak, bu mesleğin görünürlüğünü ve kalıcılığını arttırabilmek amacıyla ilçe halk eğitim merkezinde geleneksel yaylacılık faaliyetindeki hayvancılık işlemleri hakkında bilgilendirmeler yaparak organik hayvancılığı teşvik etmek örnek “hayvan besleme” merkezi oluşturarak mesleğin devamlılığına yatırım yapmaktır. Rize ili bazında gerçekleştirilen bu çalışmanın diğer iller ve diğer hayvancılık türleri ya da kaybolmaya yüz tutmuş meslekler adına örnek teşkil etmesini sağlamak. Özelde Rize ili genelde ise tüm Türkiye’de hayvancılık yapılan alanlarda yaşanan göçlerdeki süreçlerin kolaylaştırıcılarının tespit edilmesine tavsiye niteliği taşımak.

Çalışmanın amacına uygun olacak şekilde temel araştırma sorusu olan “Geleneksel yaylacılık faaliyetleri yapan kadınların göç sürecindeki yoksulluklarının sosyokültürel görüntüsü nedir?” Sorusuyla birlikte bu araştırma aşağıdaki alt sorular çerçevesinde göç, yoksulluk, yaylacılık temalarıyla başlıklar halinde değerlendirilecektir.

Alt Sorular:

- Geleneksel yaylacılık faaliyetleriyle ilgilenen kadınların göç sürecinde yaşadıkları zorluklar nelerdir?
- Geleneksel yaylacılık faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin önündeki engeller nelerdir?
- Geleneksel yaylacılık faaliyetlerinin günümüzdeki sosyokültürel değişimi hangi yöndedir?

Araştırmanın Önemi

Çalışmada bu konunun seçilmesindeki en önemli etken günümüzde sınırlı sayıda kişiyle gerçekleştirilen, makro anlamda gıda sektöründeki gelişmiş fonksiyonel endüstri ve iller arası ulaşım sektöründeki modern soğuk zincir ağı nedeniyle yok olmaya yüz tutmuş olan geleneksel yaylacılık faaliyetlerinin coğrafi, sosyolojik, ekonomik, fiziki ve mikro alandaki birçok sebeple giderek ciddi bir biçimde azalmasına karşılık geleneksel yaylacılık faaliyetleriyle ilgilenen, bunu birer meslek haline getirmiş olan kadınların bu faaliyeti gerçekleştirirken yaşadıkları çeşitli zorluklar ve ekonomik sıkıntıların yanı sıra kendileriyle birlikte yoksulluklarının görünmezliğine vurgu yapılan bir çalışma olmasıdır. Literatüre bakıldığında geleneksel yaylacılık faaliyetlerini kadın ve göç bağlamında ele alıp sosyoekonomik durum değerlendirmesine yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Konumuza ilişkin seçmiş olduğumuz bölge dâhilinde de hiçbir araştırmaya rastlanmaması araştırmamızın özgün değerini ortaya koymaktadır. Bu çalışma, tüm bu amaçların ışığında geleneksel yaylacılık faaliyetlerinin canlanmasını sağlama ve hatta giderek yok olmasını önlemeyi hedefleyen anlamlı başka bir çalışmanın olmamasına binaen önemlidir. Ve bu konudaki akademik boşluğu doldurma çabası içerisindeyiz.

Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada nitel yöntem yaklaşımları kullanılmıştır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden Olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim (fenomenoloji) deseni, Yıldırım ve Şimşek (2011)'in de belirttiği gibi farkında olunup yeterli, ayrıntılı ve derinlemesine bilgi sahibi olunmayan olgularla ilgili yapılan çalışmalarda kullanılmaktadır. Bu olgular ile yaşanan zaman dilimindeki mevcut olaylar, tecrübeler, kavramlar, durumlar, algı ve yönelimler şeklinde karşılaşılmaktadır. Ancak bu karşılaşma bu olguları tam manasıyla anlayıp kavrayabildiğimiz anlamını taşımamaktadır. Tamamen yabancı olmadığı ancak tüm yönleriyle de bilgi sahibi olmadığımız olguları araştırmayı konu edinen çalışmalar için Olgubilim (fenomenoloji) yerinde bir nitel araştırma deseni olmaktadır.

Bu çalışmanın yaklaşımında da nitel veri analizlerinden betimsel (içerik) analiz yaklaşımı kullanılarak yapılan görüşme tekniğinde katılımcılarının görüşlerine yer

verilmiştir. Baltacı 2019'nın da belirttiği gibi, içerik analizinde görüşme, gözlem veya dokümanlar yoluyla elde edilen veriler, dört aşamada analiz edilir:

- (1) elde edilen verilerin kodlama aşaması
- (2) kod, kategori ve temaların tespiti edilmesi,
- (3) kod, kategori ve temaların düzene konması ile
- (4) bulguların tanımlanması ve yorumlanması.

Bu yaklaşımı kullanırken öncelikle mülakat esnasında katılımcılardan izin alınarak gerçekleştirilen ses kayıtları deşifre edilmiş, ardından da Yıldırım ve Şimşek (2011)'in de belirttiği üzere araştırma sorularından ortaya çıkarılan temaların muhtevasına göre çeşitli başlıklar halinde düzenlenmiştir. Gerçekleştirilen mülakatlarda katılımcıların görüşlerinin net olarak anlaşılabilme ve anlamlandırılabilme gücünü arttırmak amacıyla sık sık alıntılmalara yer verilmiştir. Burada amaçlanan bu çalışmanın elde edilen verileri düzenli ve yorumlama desteğiyle birleştirerek okuyucuya sunmaktır. Bu nedenle araştırmadan elde edilen çıktılar belli bir sistemde ve düzenli bir biçimde betimlenmiş akabinde de açıklanıp yorumlanmıştır. Sonuç kısmına gelindiğinde ise bu betimlemelerin sonuçlarına değinilmiştir.

Araştırmanın Tekniği

Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak mülakat (yüz yüze görüşme) tekniği kullanılmıştır. Baltacı (2019)'nın da belirttiği gibi bir problemin çözümü ile alakalı olarak gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerine başvurulmuş bir nitel çalışma, önceden bilinen veya fark edilmemiş problemlerin keşfedilmesine, probleme yönelik doğal olguların gerçekçi olarak ele alınmasına yönelik sübjektif ve yorumlayıcı yaklaşımı ifade eder. Baltacı (2019)'ya göre görüşme, katılımcıların iç dünyalarındaki kendilerine has olan bakış açılarının tespit etme amacı taşımaktadır. Görüşme, araştırılan konu hakkında bireyin şahsi tecrübeleri, farklı keşifleri, tutum ve düşünceleri, istekleri, yorumlamaları, zihinsel-bilişsel algıları ve tepkileri gibi gözlemlenemeyen bilgilere de ulaşmayı mümkün kılmaktadır.

Geleneksel yaylacılık yapan kadınlara yapılacak olan mülakatlar temel araştırma sorusu ve alt sorular kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Görüşme formunun ilk bölümünde kadınların sosyodemografik bilgilerini elde etme amaçlı sorular

bulunmaktadır. İkinci bölümünde ise çalışmanın araştırma kapsamı dâhilinde hazırlanmış olan belli ana ve yardımcı sorular bulunmaktadır. Araştırmacı tarafından katılımcılara bu mülakatın hangi amaçla yapıldığına dair bilgi verilmiştir. Bu mesleği icra eden kitlenin yaş aralığı yüksek olması sebebiyle sorular açık, anlaşılır, sade bir formatta sorulmaya çalışılmıştır. Mülakatların süresi 60-90 dakika arasında sürmüştür. Araştırmamıza 25 adet kadın katılmıştır. Katılımcıların 5 tanesi ile Cov-19 pandemi sürecindeki kısıtlamalar nedeniyle sanal görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmacının çalışmanın gerçekleştiği ilçede ikamet etmesi bu araştırmanın bu bölgede yapılması noktasında etkili olmuştur. Çalışma öncesinde her yıl İstanbul'dan gelerek turizm amaçlı yapmış olunan yayla ziyaretleri ve araştırmacının son 3 yıldır bu ilçeye yerleşip buradaki organik ürünler pazarında alışveriş yapma imkânının olması, yaylacılık faaliyetinde bulunan göçmen kadınlar ile ilgili ayrıntılı gözlem yapabilme fırsatı sunmuştur.

BÖLÜM 1: GÖÇ KADINSALLAŞMA SÜRECİ

1.1. Göçün Kavramsallaşması

Günümüzde dünyanın hemen hemen hiçbir ülkesi varlığını tek kültürlü olarak devam ettirmemektedir. Küreselleşmenin getirdiği gelişmiş iletişim ve ulaşım teknoloji ağı dünyanın hemen hemen her bölgesini erişilebilir kılmıştır. İnsanlar ve farklı kültürler artık geçmişten daha çok yakınlaşmış, seyahat ve göç kolaylığı insanların göç etme eğilimlerini arttırmış ülke ve kentleri yapısal anlamda değiştirerek farklı birçok etnik kimlik, kültür ve dini toplulukların bulunduğu alanlar haline getirmiştir. En başından beri güvenlik, refah, ekonomi gibi değerlerin insan ve ülkeler arasında orantısız dağılması bireysel ve gruplar halinde göç eğilimlerinin sürekliliğine sebep olmaktadır (Adıgüzel, 2016: 171). Ritzer (1998) ise küreselleşmeyi insan, nesne ve mekânların belli bir akış halinde oldukları geçiş süreci şeklinde tanımlamaktadır. Bahsedilen bu küresel anlamdaki akışı ‘McDonalddlaşma’ kavramı ile yorumlamıştır. Ona göre küresel alandaki bu hareketliliğin yalnızca üretmiş olduğu kavramsallaştırmadaki gibi hazır gıda alanında değil, din, aile vb. sosyal alanlarda da yaygınlaşması McDonalddlaşma kavramını destekler niteliktedir. Bu kavramın etkin olma, önsezilebilir olma, hesaplanabilir olma ve denetlenebilir olma gibi birtakım özellikleri bulunmaktadır. Belli bir durumdan diğer duruma, belli bir olaydan diğer olaya doğru gerçekleşen hareketlilik durumu geçişken olma, küresel olma ve McDonalddlaşmanın ortaklık gösterdikleri alanlardır. McDonalddlaşma eğilimi gösteren küresel ölçekli firmalar bahsi geçen nesnelerin uzun mesafeler kat etmesini yani mevcut akışa dâhil olmasını sağlamıştır.

Göç, Latincedeki karşılığı “migrato”, Türkçedeki karşılığı ise “muhaceret” olan bir kavram olup, kişinin şahsi ya da gruplar oluşturarak bir yerden (bölge, yöre, ülke) başka bir yere gitmesi durumudur. Göçler çok farklı sosyal hareketlerin sonucunda olacağı gibi, farklı toplumsal sonuçlar oluşturan önemli hayati döngülere sebep olabilmektedir. Göç olgusu yalnızca insana has bir kural olarak değil, hayvan hatta bitkiler için dâhi kullanılmaktadır (Özyurtlu, 2012: 415).

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) (2009)'da ise göç kavramını şöyle tanımlanmıştır:

“Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir.”

İnsan yaşam alanında doğası gereği çevresini etkileyen ve ondan etkilenen bir varlık olması sebebiyle göç eyleminde bulunurken de içinde yaşadıkları tarihsel zaman diliminden etkilenir ve bu zaman dilimini etkilerler. Adıgüzel (2016)'e göre göç, toplumsal değişim temelinde oluşan kolektif bir eylem olmakla beraber göç alıp göç veren ülkelerdeki tüm toplumsal yapıları etkilemektedir. Farklı sebepleri olan göçün, göçmen tarafından gerçekleştirilme şekline, sebeplerine ve göçmen özelliklerine, göçülen mekânın özelliklerine vb. faktörlere göre sınıflandırılabilir. İbn-i Haldun'a göre insanların yaşam şekli yerleşik (haderi) ve göçebe (bedevi) olarak ikiye ayrılır. İnsanoğlu hayata göçebe başlayıp yerleşik hale gelirken, kendi medeniyetini kurarken doğadan uzaklaştıkları gibi, İbn-i Haldun'un asabiyet adına verdiği toplumsal içgüdülerini de kaybederler (Aydın, 2015: 103). Yine bir başka tanımda da göçün toplumlar için bir sosyal gelişim motoru olduğu belirtilmiştir. Yerleşik toplumları şekillendirme özelliği olan göç olgusu toplumsal gelişmelerin belirlenmesinde de etkili olmuştur. İleri sanayi gücüne sahip olan ülkelerin hemen hemen hepsi büyüme hızlarını sabitleme, demografi anlamında dengeleme politikası vb. için göç alımını zaruri bir durum olarak kabul eder (Tekin, 2007: 44). G.İ.G.M.(2013)'e göre uluslararası düzende tüm dünyada kabul görececek şekilde yapılmış bir göçmen tanım olmamakla birlikte maddi manevi tüm koşulları üst seviyelere taşıma gayretinde bulunan, kendi ve beraberindeki ailesiyle ilgili belli beklentileri gerçekleştirmek maksadıyla bulunduğu yerden başka bir yere hareket eden kişi ve aile bireyleri olarak tanımlanabilir. B.M. ise sebebi, göç biçimi, göç istikameti fark etmeden yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamette bulunan birey şeklinde tanımlamaktadır. Yalnızca coğrafi konum değiştirme eylemi ile anlamsal olarak sınırlandırılmayacak olan göç olgusu, göçmenlerin tüm hayatını kökten değiştiren, mekânsal ve bireysel ilişkilerini, kültürel kodların yeniden üretilmesi suretiyle nesiller boyu belli aktarımlarla devam eden, sosyokültürel özellikleri ağır basan bir olgudur (Adıgüzel, 2016: 173). Birey ve grupların zamansal ve mekânsal anlamda yer değiştirmesiyle eylem haline gelen göç, bu eylem sonladığı takdirde ise etki mekanizması devam eden bir süreçler silsilesi olarak da tanımlanabilir. Toplumsal,

ekonomik, siyasi, kültürel ve ya bireysel sebeplere dayanarak bulunulan yerden başka yere yapılan kısa ya da uzun süreli yatay bir hareketlilik ve toplumsal değişim sürecidir (Çakır, 2011: 131-132). Göç, tıpkı diğer birçok sosyal meseleler gibi yalnızca mevcut durumdaki sosyal pencereden ele alınabilir. Direkt olarak neden sonuç ilişkisi ekseninde değil mevcut olan bir süreç içinde bulunan etmenlerden biri olarak düşünülmelidir (Özkul, 2012: 498). Yalnızca fiziki yer değişimi ya da mekânsal hareketliliği ifade etmeyen göçün en önemli aktörü insandır. Bu nedenle göç çalışmalarında insanoğlu merkeze alınarak yaklaşılmaktadır. Göç, bir hikâyenin bittiği yerde, başka ve yeni bir hikâyenin başlamasıdır. Aslında bahsedilen hareketlilik bu hikâyenin ve hatta bir geleceğin yer değişimini ifade eder. İnsanın başrolde olduğu bu hikâyede onun hisleri, duyguları, düşünceleri ve bakış açısını önemsemeden hareket etmek büyük kayıplara neden olur ve hatta insanın aktör olarak kabul edilmekten ziyade nesne olarak görülmesine yol açar. Üstelik bu durum göç olgusuna toplumsal mana yükleyen tüm disiplinler için geçerlidir. Bu bakış açısında önemli olan göçün neden ve sonuçlarıdır. Göçmenin geride bıraktığı fiziki, sosyal yapıdan neyin eksildiği ve yeni katıldığı sosyal yapıda nelerin değiştiğine bakılmaktadır. Yani sosyolojik anlamda göçmeni anlamacı bir yaklaşımla ele almaktır. Kısacası göçmeni bütünsel olarak anlamadan göçü gerçekten anlamak mümkün değildir (Karaarslan, 2015: 115).

Abadan – Unat (1991)’e göre göç geniş aile biçiminden çekirdek aileye geçişinin kabulü, kadınların ekonomik anlamda yükselişini, dinsel pratiklerde azalma, kitle iletişim araçlarına daha fazla bağlanma, eğitimde cinsiyet odaklı fırsat eşitliğine olan inancın artması ve tüketim davranışının artması gibi sebepten dolayı kadının özgürleşmesini kolaylaştırıcı faktör olarak görülen bir olgudur (Buz, 2009: 44). Aydemir ve Şahin (2017)’e göre ise göç olgusu tarihsel süreçte oldukça fazla karşılaşılan kadim bir toplumsal gerçekliği ifade etmektedir. Göçü anlatmak, insanlık tarihini anlatmakla eş değerdir. Çünkü göç insanlık tarihinden bağımsız düşünülemeyecek bir olgudur. Toplumdan göçü çıkarırsanız, o toplumun tarihi eksik kalır (Ergin ve Erkiner, 2016: 9). Toplumsal değişimin bir parçası olan göç tarihsellikten ayrı düşünülemez çünkü o tarihin sayfalarında gerçekleşen bir eylem halindedir. Kemal Karpat’a göre göçler insanoğlunun tarihini, yaşam süren mahlûkatın ve bitkilerin yaşamını ve dünya üzerine yayılımını değiştiren bir olgu olduğunu belirtir ve Türkiye’nin göç hareketi vesilesiyle kurulan, değişen ve günümüzde milli devlet

haline geldiğini söylemektedir (Erdoğan ve Kaya, 2015: 21). 21. yüzyıldaki göçler günümüzdeki problemlerin en önemli odak noktalarından biridir. Önceleri sadece ekonomik sebepler göç hareketi için başlatıcı unsur iken, günümüzde özellikle Müslüman topraklarının karşı karşıya kaldığı savaşlar siyasi nedenselliklerle birlikte daha fazla göç verilmesine neden olmaktadır (Develi, 2017: 1348). Türkiye’ye doğru göç hareketlerinin 90’lardan sonra çoğalması, göçü adeta yaşamın bir parçası kılmaya başlamıştır (Üstübcü, 2011: 2). Tarihsel dönemlerde bireyler, genel anlamda doğal afet, savaşlar, kabile göçü ya da yeni yaşam alanları bulmak maksatlı göçerken, modern döneme baktığımızda da yine savaşların ya da politik sorunların ve ya doğal afetlerin sonucunda göç hareketi ortaya çıkmaktadır (Özyurtlu, 2012: 415). Tarihsel süreçte bakıldığında göçün en önemli belirleyicileri insan kontrolü dışında gelişen doğa olayları iken, sanayi inkılabı gerçekleşikten sonra temel belirleyici kaynak insan kontrolü dâhilinde olmak üzere sosyal, siyasal ve ekonomik nedenler ön plana çıkmıştır (Ekici ve Tuncel: 13). En az insanlık tarihi kadar eski olan göç olgusu, çok katmanlı ve heterojen özellikli bir kavramdır. Bu kavram en geniş perspektifte “insani hareketlilik” olarak tanımlanırken, yalnızca fiziki boyutta bir yer değişiminden ziyade sosyal, kültürel ve ekonomik bir modelden diğer modele geçmeyi temsil etmektedir (Şeker ve Uçan: 200). Ülkemizdeki çoğu bireyle ve toplumsal grupla bir şekilde ilgisi bulunan ve etki alanına sahip olan göç kavramı, daha fazla kapsam içeren, daha ayrıntılı, daha derinlemesine araştırma çalışmalarını gerektiren bir konudur (Ekici ve Tuncel: 20). Bu nedenle göç olgusunu birden fazla disiplin ele alırken, aynı zamanda göçün ele alınış biçimleri her disiplinin kendine has metotlarıyla gerçekleşmiştir. Sosyoloji biliminde nüfus konusunun hemen yanında değerlendirilen göç konusu dışardan bakıldığında düzensiz, kontrolsüz, gözetimsiz gibi görünüp kontrol altına almakta acele edilen bir konu olsa da, toplumun mevcut dönemdeki siyasi ve mali baskıları sonucu ortaya çıkmaktadır. Ve coğrafi mekân değişikliğinin yanı sıra, sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel unsurlarla beraber toplumsal dinamikleri değişikliğe uğratmaktadır (Bahar, 2008: 261). Birde bunlara modern bireylerin evliliğe bağlı göç ve beyin göçü de eklenebilir. Bu bağlamda göç ve nüfus hareketi kavramlarını ayırmakta fayda vardır. Göç eyleminde geriye dönme düşüncesi çok zayıf kalırken, nüfus hareketliliğinde geçici hareketlilik öne çıkmaktadır. Çünkü nüfus hareketliliğinde genelde çalışma, görevlilik hali turizm etkinliği ve mevsimlik göç biçimiyle kalıcı olmama durumu mevcuttur (Özyurtlu, 2012:

415). Tek başına değerlendirmeye alınamayacak kadar çok boyutlu ve karışık bir olgu olan göç, sebeplerinin belirlenmesi ve hedeflerinin ortaya konması adına farklı bilim dallarından yararlanılmayı gerektirir (Sever, 2012: 55). Göç yalnızca mekânlar arası değişimin göstergesi değildir. Çok yönlü, çok boyutlu olarak hem göç alan hem de göç veren bölgede etkilerini sürdürmektedir. Çok yönlülüğünün bir sonucu olarak sosyoloji, sosyal psikoloji, siyaset, iktisat, eğitim bilimi vb. birçok disiplinin konu başlığında bulunmaktadır. Bu bilim dalları da kendi branşlarına göre göçü analiz etmektedir (Somuncu, 2006: 1-2). Bu olgun kavramın farklı bilim dalları tarafından kendi disiplinlerine göre tanımlandığı görülmektedir. Örneğin; coğrafya bilimcileri zaman ve mekân üzerinden inceleme yaparken, sosyologlar göç hareketinin girdi ve çıktılarını ele alır; ekonomi bilimiyle ilgilenenler ise göçün ekonomik boyutuyla ilgilenirler. Farklı disiplinler üzerinde farklı farklı yorumlamalar barındıran bu kavram üzerinde tek bir tanımda uzlaşmak oldukça zordur (Özcan, 2017: 185-186). İnsanlara göç yolunu açan ve açık bir biçimde göç etmelerini destekleyen unsurlardan biri şiddetli ve silahlı çatışmalar içeren savaş ortamlarıdır. Bir başka unsur cinsiyet güvenliğinden kaynak alır. Cinsiyet eşitsizliği ve toplumsal cinsiyet rollerinin baskısını hisseden ve istenmeyen kız çocukları gibi çatışma oluşturabilecek olan konulardır. Bir başka unsur çevresel felaketlerdir. Birçok insan bu felaketler sebebiyle zoraki göç durumunda bırakılırken bazıları ise güvensizliğin farkında olup kendi istekleriyle göç etmektedirler (Sirkeci, 2012: 352).

Esnekliği ve kapasitesi net olarak belirlenemeyen göç hareketi belli periyotlarla ve döngüsel bir nüfus hareketidir. Bu hareketi itici, çekici, zorunlu, gönüllü diye ayırt etmek hem başlangıç noktası fazla ve farklı değişkenlere bağlı olduğundan, hem de sonucunun karmaşık olması bakımından gereksizdir. Bu yüzden ki göçü konu alan pek çok farklı disiplin vardır. Göç psikolojisi, göç sosyolojisi, göç coğrafyası, göç ekonomisi, göç tarihi, göç politikası vb. gibi daha birçok disiplin mevcuttur. Her disiplin de kendi uzmanlığınca yönelim gerçekleştirdiği için karışıklık büyümektedir. Göçün başlangıçtaki hareketini ilk olarak hukuki yönetimin zayıf olduğu toplumlarda yönetmek, kontrol altına almak korku kültürüyle kendi hegemonyalarını oluşturmak amacıyla karşıt kitleyi göçe zorlamadır. İkinci olarak da belli zaruriyetlerden doğan göçlerdir. Bunlar içinde de doğal afet kaynaklı gerçekleşen göç türü en sık görülendir. Üçüncü olarak ise kişisel kararın hâkim olduğu daha iyi yaşama kavuşma arzusu ve bu

standartta devam etme amacıyla fiziki ve mekânsal olarak yapılan yer değişimidir. Mevsimlik işçi göçü, eğitim amaçlı göç, iş bulma amaçlı sanayi bölgelere yapılan göç, tatil beldelerine turizm amaçlı yapılan göç, evlilik birliği göçü, bilimsel zeminde gerçekleşen beyin göçü gibi pek çok göç çeşidi söylenebilir. Bu göç türünde gönüllü mekân değişimi gerçekleşir (Özyurtlu, 2012: 442). Evreni ve kapsamı tam olarak belirlenemeyen göç olgusunun birçok farklı disiplin tarafından çok yönlü bir biçimde ele alınması onun farklı biçimlerde tanımlanması, tartışılması ve yorumlanması sonucunu doğurmuştur.

Tablo 1: Göçlerin Temel Nedenleri

GÖÇÜN TEMEL NEDENLERİ	
İTİCİ FAKTÖRLER	ÇEKİCİ FAKTÖRLER
*İstihdam alanlarının yetersizliği. *Arazinin miras yoluyla parçalanması *Modern olmayan yaşam koşulları *Sağlık hizmetleri yetersizliği *Siyasi korkular *Savaşlar *İşkence ve çeşitli eziyetler *Dinsel soykırım *Varlık/zenginlik kaybı *Doğal afetler *Tehdit ve zorbalık *Yasaların daha az işler olması *Evlenme koşullarının zorluğu *Çevresel kirlilikler *Politik ve dinsel baskılar *Çölleşme ve kuraklık *Toprak beyleri ve kiralama sorunu *Psiko-sosyal sorunlar *Feodal ve gelenekçi toplum baskısı	*Kentlerde bir iş sahibi olabilme imkânlarının daha yüksek olması *Yaşam standartlarının daha iyi olması *Çalışma koşulları ve alternatif iş bulma imkânlarının yüksek olması *Eğitim koşullarının gelişkin olması *Sağlık hizmetlerinin iyi olması *Kentlerde yaşayan aile il olan bağlar *Güvenlik ve adli hizmetlerin daha gelişmiş olması *Uygun iklim koşulları *Evlenip yuva kurmak için koşulların daha iyi olması *Sanayinin gelişmiş olması *Politik ve dinsel alandaki özgürlükler için ortamın daha uygun olması *Kentsel sosyal yaşamın çekici olması *Dinlenmek için sakin ortamlara yönelme güdüsü

Kaynak: Özyurtlu, N. (2012). Dünya Hayvancılık Sorununa Genel Bir Bakış. N. Özgen içinde, *Günümüz Dünya Sorunları*. Ankara: Eğiten Kitap.

Öte yandan göç olgusunun hem kuramsal hem de kavramsal anlamdaki sosyolojik analizi sonucunda adaptasyon, asimilasyon, kültürlenme, bütünleşme içine alma gibi anahtar kelimeler sayesinde süreç anlamında nasıl bir yol izleneceği ve buna ilişkin nasıl bir yol çizileceği düşünülmelidir. Çünkü her bir göç kendi içerisinde yegânedir, biriciktir tekrarsız olarak gerçekleşir tekrarlırsa bile artık farklı bir göç hikâyesi olmuştur (Ergin ve Erkiner, 2016: 207). Göç olgusunun her çeşidi kişisel ve toplumsal seviyede adaptasyon problemi oluşturmaktadır. Kıza zamanda bu adaptasyon problemi çok fazla zorlayıcı olmaktadır. Göçmenler göç eylemi gerçekleştirdiklerinde kendi ülkemizdeki kişiler olmaktan çıkıp anavatanından ayrılmanın sıkıntısını yaşayan bireyler oluşmaktadır. Bu kişi için çok derinden bir öteki kavramı yer etmiştir (Özyurtlu, 2012: 437).

Günümüz dünyasında sınırların ihlal edilmesi ve güvenli tutulması noktasında gündeme alınan göç kavramının yanı sıra “kriz, sorun, tehdit” gibi kavramları görülmektedir. Göçmenin kendi ülke özellikleri ve her göçmenin birer beşeri sermaye kaynağı olması mevcudiyeti arka plana atılarak genel anlamda sadece göç edilecek ülkenin menfaatleri bağlamında tartışılmaktadır. Ancak bu perspektif göç ve göç süreçlerinin bütüncül düşünce ile değerlendirilmesini engellemektedir. Bu bütüncül düşünceye erişilememesi göçmenlerin uyumları noktasındaki yetersizlikleri daha da büyötmektedir (Sirkeci, Utku, ve Yüceşahin, 2019: 160). Göç sürecinde mekânsal değişimin yanı sıra ailenin dönüşümü, kültürel değişimler, hayat tarzlarındaki farklılaşmalar göçmenlerin karşılaştığı bir takım durumlardır. Fakat göçmenin göç eylemini sonlandırdıktan sonra birincil sorunu barınma ve saha sonrasında geçim yani iş sıkıntısıdır (Selim ve Purtaş, 2016: 5)

Tablo 2: Göç Türlerinin Çeşitli Değişkenlere Göre Durumu ve Alt Başlıkları

GÖÇ TÜRLERİ	
SİYASİ VE İDARİ SINIFA GÖRE	*Ülke içi göç *Ülkeler arası göç
GERÇEKLEŞME DURUMUNA GÖRE	*Zorla göç *Zorunlu göç *Gönüllü göç
GÖÇ EYLEMİNİN SÜRESİNE GÖRE	*Devamlı göç *Dönemlik göç
FONKSİYONEL ÜNİTELERE GÖRE	*Kırdan - Kente göç *Kırdan - Kıra göç *Kentten - Kıra göç *Kentten - Kente göç

Kaynak: Özyurtlu, N. (2012). Dünya Hayvancılık Sorununa Genel Bir Bakış. N. Özgen içinde, *Günümüz Dünya Sorunları*. Ankara: Eğiten Kitap.

Nedensel farklılıklar göç süreçlerine ve sonuçlarına direkt olarak etki etmektedir. Örneğin gönüllü olan göçler tek yönlü hareketlilik içerdiğinden seçimle olmaktadır. Zorunlu göçler ise savaş, terör, dini, siyasi ve etnik çatışma durumları vb. sebeplerden ötürü istenmeyen bireylerin kendi vatanlarından başka mekânlara zoraki gönderilmesi sonucunda oluşur. Kadınlar daha çok ticari şehirlere erkekler ise daha çok sanayi merkezli yerlere göç etmeyi tercih etmektedirler. Dış göçte genellikle bireyler söz konusu iken, iç göçte bazı istisnalar dışında genelde aileler göç konusudurlar (Genç ve Kara, 2016: 32).

Castles ve Miller'ın da vurguladığı gibi, uzun süredir var olagelen, ekonomik farklılaşma ve siyasi problemlerle aynı zaman diliminde benzer şekilde gelişen göç hareketlerinin yeni biçimlerde var olmaya devam edeceği görüşü neticesinde beş temel özelliğin günümüz modern göçler karakteristik özelliklerini oluşturma noktasında önem taşımaktadır.

Bunlar;

- 1- Göçün küreselleşmesi (her ilerleyen zaman diliminde göç hareketine katılan ülkelerin nicelik bakımından artmasıyla göçün bu durumdan etkilenmesi kastedilmektedir),
- 2- Göçün hızlanması (göçün bütün dünyada zamansal anlamda kısalması),
- 3- Göçün farklılaşması (göç hareketinin emek, mülteci ya da kalıcı gibi belli kalıplarla değil, çoğunlukla tümünü içeren bir biçimde değişime uğrayarak devam etmesi),
- 4-Göçün kadınsallaşması (göç hareketlerine katılan kadınların nicelik bakımından gittikçe artması),
- 5- Göçün giderek siyasal hale gelmesi olarak sıralanabilir(Güllüpınar,2012:55-56).

1.2. Göçün Kadınsallaşması

Kadın göçünün araştırma sahnesinde bilinir olmaya başlaması 1970li yıllara dayanmaktadır. 1970 öncesi göç eden kadınların nicelik bakımından az olması sebebiyle bu başlık altında çalışma yapılmamıştır. “Göçün kadınsallaşması” kavramından bahsedecek kadar kadın göçünün gerçekleşmesi, bazı ülkelerde erkeklerin göçüne çok yakın olmasının sebebi evlilik dolaylı ve aile birleşimi olurken yapılan kadın göçleri dolayısıyladır. 1970lerde başlayan kadın göçü çalışmaları marjinal olmamak adına toplumsal cinsiyet konusundan uzak bir şekilde çalışılmıştır (Duman, 2015: 72). 20. yy. kadın göçünün giderek artması noktasında bir dönemeci ifade etmektedir. Çünkü göç hareketleri son yıllarda artma, çeşitlenme ve kadınsallaşma eğilimi göstermektedir. Kadınlaşan göç hareketlerinin en büyük oluşumcusu ise sosyal ağlar olmaktadır. Kadınlaşan göç hareketlerindeki artmanın işgücü piyasasına etkisini fuhuş ve ev hizmeti işlerinde görülmektedir (Ulutaş ve Kalfa, 2009: 14-15). Bu yüzyıla kadar olan göç teorileri hepsi geçmiş ve mevcut dönemlerinde ki göç hareketlerinin nedenlerini açıklama eğilimine girilmiştir. Ancak 21. Yüzyıldaki göç dalgaları geçmişte yaşananlarla aynı nedenselliğe bağlanamayacak kadar farklılaşmıştır. Yani günümüz göç hareketleri mevcut göç teorilerinin dışına çıkılarak incelenmesi gereken türdedir (Develi, 2017: 1348). Kadın göçüne yönelik çalışmalar göçmen kadının özellikleri kadın göçlerinin zamansal belirleyicisini ne yönde eğilim gösterdiğini, yoğunluk durumunu, hedef ülkedeki adaptasyon seviyelerini ve sürelerine odaklanmıştır. Aynı

zamanda 80lerde ortaya çıkan farklı teorilerle birlikte bir yandan kadının çevresinden bağımsız bir biçimde aktör görevi görürken aynı zamanda ailesine bağımlı yani çift yönlü farklı bir özellik taşıdığını vurgular. Kültürün, dilin taşıyıcısı olarak görülen göçün kadının iş hayatında eşitsizlik oluşturduğu söylenirken diğer yandan göçün kadının toplumsal statüsü, kazandığı değeri iyi yönde etkilediği vurgulanmıştır. 90lı yılların başlarında toplumsal cinsiyet kendini hissettirmiş ve göç başlığı yanında kadın, aile ve çocuk çalışmaları da gerçekleşmiştir. Sınırlı sayıdaki kadın akademisyen dışında erkek akademisyenlerde toplumsal cinsiyet çalışmışlardır (Duman, 2015: 73). Göçü bulundukları yerdeki baskıcı direnişlerden kaçma fırsatı olarak gören kadınları göçe teşvik eden bu baskılardan biri de ataerkil kökenli göç sürecini şekillendiren bir başka unsur olan toplumsal cinsiyet kavramını ele almak gerekmektedir. Bu sürece ilişkin cinsiyet analizi yapmanın amacı yalnızca kadınların görünürlüğünü arttırmak değil, bununla birlikte göç olgusunun kavramsallaştırmadaki niteliksel bir dönüşümü yansıtmaktır (Buz, 2007: 39-42). Göç çalışmaları bizlere göç eden bireyin cinsiyetinin de kendisiyle birlikte göç sürecini yaşama ve anlamlandırma noktasında etkili olduğunu açıklamaktadır. Göçmen kadın ve erkekler farklı açılardan incelenmesi gerekmez. Kadınlar hem göç süreci hem de göç dolaylı sorun ve çözümlerinde adeta görünmez bir grubu oluşturmaktadırlar (Yılmaz T. T., 2005: 32-33). Aslında bu süreçte kadınların yalnızca kendi tecrübelerinin olduğu gibi doğru bir biçimde anlaşılması ve aktarılması, böylelikle kavramsallaştırılması gereken bir grup oldukları için görünmez gibi durmaktadır (Buz, 2007: 47).

“Göçün kadınlaşması” kavramının açıklanmasında yalnızca göç sürecinde kadınların nicelik bakımından artan sayısına değil, göç sürecinde toplumsal cinsiyete vurgu amaçlı kullanılmaktadır (Coşkun, 2016:9).

Sosyolojinin göç alanında toplumsal cinsiyete eğilen çalışmaları konu ve analiz bakımından yenidir. Bu manada Morokvasic’in (1984) “göçmen kuşlar aynı zamanda kadındır” makalesi önemli bir çalışma olmuştur. Geriye dönük otuz yıldaki emek piyasasının değişim ve dönüşüm hizmet ve daha çok bakım sektöründe göçmen kadının emeğinin artması, mülteciler arasında kadınların çoğalması ile beraber göçün kadınlaşması hızlandı ve kadınlar göç konularında önemli bir kesit haline gelmiştir (Biehl & Danış, 2020:8).

Toplumsal cinsiyete bağılı ayrımcılıkta da ilk akla gelen kadınların sırf kadın oldukları için gördükleri ayrımcılıktır. Kadınlara karşı ayrımcılığın en belirgin tanımı, bu ayrımcılıkla mücadeleyi hedefleyen bir uluslararası belge olan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi'nin (CEDAW) 1. maddesinde yapılır:

'Kadınlara yönelik ayrımcılık konulu bu sözleşmeye göre, 'kadınlara karşı ayırım' deyimi, kadınların, medeni hallerine bakılmadan ve kadın erkek eşitliğine dayanan politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınma, kullanılma ve yararlanımını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyet temelinde herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir.'

(Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi, Madde 1)(Bora,2012:3).

Morokvasic'e (1991) göre kadınlar toplumsal cinsiyet rollerinden sıyrılma veya bu rollerin sorumluluklarını gerçekleştirme amacıyla göç etmektedir. Ama aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerini yine bir kadına bırakmaktadırlar. Ya da Lutz'un (2010) da dediğı gibi göç sonrası bu rollerde bir değışme olmamaktadır.1960'lardan sonra Nocera'nın (Batı Almanya'ya Türk Göçü) çalışmasında da dikkat çeken göçün kadınlaşması olgusu arka planda kalmış olan kadının aslında göç eyleminin merkezinde olduğunu vurgulamaktadır (Ceyhan,2019:268).

Biyolojik yapısından ötürü yalnızca üreme ve çocuk bakımına yakıştırılan kadına karşılık erkeğe gerçekçi akıl bahşeden ataerkil sistem bununla beraber kadını yalnızca cinselliğıyle var etmektedir. Kadınlık ve erkeklik biçimlerinin egemenlik ilişkilerini kadının eksik ve edilgen kabul eden yönüne bağlayarak kadın üzerinden kavramsallaştırır. Annelik olgusu ve toplumsal cinsiyet rolleri ataerkil düzenin baskısı sürdürmesine devam eden bir zemin oluşturur(Türkdoğan,2013:39).

Sosyal bir olgu olan göç eylemini toplumsal dinamikler bakımından, toplumun temel zemininde yer alan aile kurumundan ayrı olarak ele almak gerekir. Çünkü aile, toplumsal cinsiyetin cinsiyet bakımından oluşturulduğu temel ortamlardan en önemlisi halindedir(Genç&Kara,2016,33).

Toplumsal cinsiyet faktörünü göz önüne aldığımız göç çalışmalarında göç etme ihtimalini oluşturan ya da bu yönde etki gösteren bazı temel faktörlerden olan kişisel, aileye dayalı, sosyal şartlar gibi daha büyük ölçekli olan mevcut ve hedef ülkelerin siyasi, ekonomik, sosyal, coğrafi yapısı göçe yönelim yaptırım ve kuralları önemli değişkenlerdir. Seks ve fuhuş sektörü mağduru olarak görülmeye yatkın olan göçmen kadınlar iş hayatında da erkeklere göre dezavantajlı durumdadırlar ve çalışma şekil ve koşulları gidilen ülkenin gelişmişlik durumu ya da sunduğu imkânlarla göre değişmektedir. Çalışma şekilleri az gelirli, kısıtlı, izin hakkı, zor çalışma şartları, iş güvencesi olmayan bir seçenek olan bakım- sosyal bakım işini seçen kadın göçmenler vardır. Bir diğer grup da eğitilmiş tahsilli ve daha çok profesyonel işlerde çalışan göçmenlerdir. Bu grup ya ailesi ile göçer ya da çocuğunu yanına alıp kreşe verir. Toplumsal cinsiyet konusunda bu tip nitelikli göçmen kadına pek yer verilmez. Bu da tüm boyutlarıyla ortaya koyma açısından eksik kalmaktadır. Yine birçok kadın kendi isteği ya da bakıcılık yapma vaadiyle kandırılıp fuhuş sektörü veya insan ticareti sektörünün eline düşüp şiddet görmekte sağlıkları tehlikeye girmektedir. Aynı zamanda belli ülkeden gelen kadınlar ülkelerindeki seks ve fuhuş etiketleri sebebiyle direk olarak seks işçisi olarak görülmektedir (Duman, 2015: 75).

Toplumsal cinsiyete bağlı ayrımcılık, cinsiyet rollerinin değişmez, biyolojiye bağlı olduğu inancına dayanır. Bu yanlış varsayıma cevaben roller zamansal ve kültürel olarak değişkenlik gösterir. Yani kadın ve erkeğin birbirlerinden farklı olması sıradan farklılık olarak değil eşitsizlik ve ayrımcılığın meşru zeminde görülmesinin kurbanı olarak kabul edilmektedir(Bora,2012:1).

Toplumsal cinsiyet gölgesinde dışlanmaya cinsiyet temelli olarak alışkın olan göçmen kadınlar, göçmen erkeklere göre bu durum ile daha kolay baş edebilir. Yine bir başka olumsuz sonuç ise kadının sosyal hakları ve yaşam kalitesinin iyileşmesine yönelik olarak aile içi ve sosyal yaşamdaki görünürlüklerinin artması ve değer kazanmaya başlamalarıdır (Duman, 2015: 77).

Kadınların göç sürecinde toplumsal cinsiyetleri ile yakinen bağlantılı olduğu Coşkun'un (2016) yapmış olduğu çalışmaya göre göçmen kadınlar ev içi yoğun sorumlulukları sebebiyle göç etme kararı alma, maddi güçlükler sebebiyle borçlanarak göç etme, toplumsal cinsiyet gölgesinde çalışma şekilleri öne çıkmaktadır(Coşkun,2016:92).

Bir başka deyişle göç kadının göç hareketinden, kadının göç hareketi de toplumsal cinsiyetten bağımsız düşünülemez. Kadın göçünün tam anlamıyla anlaşılabilmesi için erkeğin göç hareketi de derinlemesine incelenmeli. Yine bütünsel olarak erkeğin yanında kadın ve çocuk faktörü dikkate alınarak her bireyin farklı şartları ve bireysel hikâyesi göz önüne alınmalıdır (Duman, 2015: 78).

Ekonomik göç sürecinde kadının, erkeğin peşinde adeta bir iz sürücü olarak takip eyleminde bulunması olarak gözükmeleri toplumsal cinsiyet kavramının en belirgin olduğu noktalardan biri olmaktadır (Genç&Kara,2016:35).

Kadın ve erkeğin göç yolculuğundaki davranış şekilleri farklı olduğu için bu farklılıkları anlamlandırabilmek adına buna bağlı tüm koşulların gözden geçirilmesi gerekir. Toplumsal cinsiyet, göçmen kadını evlilik, aile, iş, eğitim, sosyal hayat gidilecek ülkenin tüm fonksiyonları bakımından etkiler. Toplumsal cinsiyete bağlı olarak gelişen göç, sosyal eşitsizlik ekseninde devam etmektedir (Duman, 2015: 68).

Toplumsal Cinsiyet algısının göç çalışmalarındaki etkilerinden biri de çalışma konusu belirlenirken cinsiyetin ön planda olmamasıdır. Kadınlar aile üzerinden tartışılırken, erkekler iş hayatı üzerinden ele alınırlar. Bu yolculukta kadını, kadının gücünü ya da güçsüzlüğünün nedenlerini anlamadan kadın göçünü anlayabilmek mümkün değildir. Hâlbuki göç esnasında giden ya da gitmeyen olsa dahi kadın hem destekleyici hem de bu süreci toparlayıcı görev üstlenir. Bu süreç değerlendirilirken hem toplumsal cinsiyet hem de çeşitli kurum, kuruluş, etkinliklere dair belli genel kabullerden etkilendiği kabul edilerek bu perspektifte belli çıkarımlar yapılmalıdır (Duman, 2015: 70).

Modern dönemdeki yeni aile modelinde dikkat çeken özelliklerden biri olan toplumsal cinsiyet rollerinin farklılaşması kadının iş hayatına girmesiyle kazandığı maddi özgürlük ve aile içinde var olmaya başlaması karşı cins tarafından kabulünü sağlamıştır. Farklı cinsler arası farklılıklara bağlı olarak sosyal ilişki kurucusu olan toplumsal cinsiyet esasen kadınlık/erkeklik kavramlarında hangi cinsin daha baskın, aktif ve avantajlı olduğunu belirlemektedir. Toplumsal cinsiyet sadece cinsler arası farklılığı değil, eşitsizliği de göstermektedir. Bu farklılıkların daha çok toplumsal algılar ve baskılamaların sonucunda oluştuğu vurgulanırken, ataerkilliğe karşıt bir düzlemde daha çok kadının ön planda olmasına rağmen bahsedilen baskıların etkisine göre rol edinip o yönde şekil almaktadırlar (Genç&Kara,2016:34).

Kadının toplumsal cinsiyet kalıbı altındaki problemlerinden olan ayrımcılık yaşamaları kadınların fahişe olarak algılanma durumları geçmişten günümüze hala devam etmektedir. Cahillik, güvenilir olmama, şiddetçi, zorla evlilik yaptıran kişiler olarak zannedilen göçmenler bu zannetme durumuyla daha kolay dışlanırlar. Bir başka problem gittiği ülkeye beraberinde çocuğunu götüren göçmen kadının, hedef ülkeye yük olma, aldıkları eğitim, sağlık vb. hizmetlerle bu ülkeyi zarara sokma durumunda oldukları ortaya atılmakta fakat göçmen kadınların gittikleri ülkeler yaptıkları katkılar hep göz ardı edilir. Göçmen kadınlar vergilerini öder, ucuz iş gücü olur, ekonomiyi canlandırır, enflasyonu standartlaştırır, esnek iş gücü vb. sağlar. Göçmenlerin toplumsal cinsiyetten etkilenme düzeyleri başka bir açıdan göçmen çocuklarının yaşam standartları ve yetiştikleri ortamda gösterebilir. Ailenin özel değerleri ve namusun korunması göçmen ailelerinde kız çocuğun görevidir. Bu görevden ötürü kız çocuklarını sokağa çıkma, arkadaş seçme, giyinme-kuşanma, eğitim özgürlüğü vb. noktalarda kısıtlanmaktadır (Duman, 2015: 71).

1.3. Göç Sürecinde Kadın

Göç, bireylerin sosyokültürel anlamda bazı zorlu ve zorunlu değişimleri beraberinde getiren bir süreçtir. Bu süreçteki hem zor hem de zorunlu değişimlerde en çok etkilenen grup çocuklar ve kadınlardır. Özellikle kadınların toplumdaki yeri düşünüldüğünde riskli gruplar içinde ele alınması elzem olan bu iki grupta kadınlar yine ön plana çıkmaktadır (Tuzcu ve Ilgaz, 2015: 59). Günümüzde -değişen olumlu şartlar ve özgüvenlerinin artmasıyla- kadınlar geçmişe oranla daha özgür hissetmektedir. Kadınların bugünkü göç eylemlerinde daha iyi iş/ çalışma olanakları kazanmak ya da çalıştığı kurumda kıdem almak, farklı ya da metropol şehirlerde yaşama arzusu gibi nedenler öne çıkmaktadır (Eryavuz, Emeç, ve Birecikli, 2016: 16-17). Öte yandan geçmişe oranla kadınsal boşanma oranlarının artışı, daha iyi yaşam koşulları isteme, aileyi maddi yönde ayakta tutma amaçlı küçük çaplı ticari etkinliklere katılma durumları kitleler halinde kadın göçünün sebepleri olarak görülmektedir (Tuzcu ve Ilgaz: 58). Konuya ilişkin yapılmış mevcut çalışmalar, göç sebepleri, göç etme sürecine katılım ve bu süreçteki hayat tecrübeleri, göçün fonksiyonel etkileri, göçmen tutum ve davranışları bakımından kadın erkek arası önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir (Yılmaz T. T., 2005: 15). Öncesinde kadın, ekonomik gücü elinde bulunduran ve aile reisi olan

erkeğin göç kararına ve diğer tüm kararlara sessizce biat ederken, zamanla ev içindeki ekonomide ses getirmeye başlamıştır. Otoritesi zayıflayan erkek bunun sıkıntısını hissetmektedir. Kadın ya erkeğinin peşinden gidecek ya da geride kalmayı tercih ettiğinde eşinin ailesiyle beraber yaşama gibi erkek kökenli değişkenlerin baskısını hissetmektedir. Aile bütünlüğünü korumak amacıyla kadının kocasının peşinden göçmesi ya da ona söz hakkı verilip verilmemesi de ataerkillik durumunu belirlemektedir. Bu ataerkil düzen de erkek ve kadına cinsiyetçi roller biçmektedir. Aile yapısındaki değişimler, kadının değişen rolleriyle birleşince erkeğin monarşik kökenli yaptırım gücünün azalmasında etkili olmaktadır. Fakat yine de kadınların bu süreçteki silinmişliği kadının aile ve toplumdaki konumuna dikkat çekmektedir. Nihayetinde, bulunulan konumun ve göç hedefi olan yerlerin arasındaki farklılıkların kadın erkek rollerine etkisi oldukça fazladır (Genç ve Kara, 2016: 36).

Diğer taraftan sanayileşmeyle ortaya çıkmış olan yetersiz kentleşme ve bunun sonucu olarak yurtdışına işçi göçü yapma imkânının artması, ilk önce kırsal kesimin erkeklerini kentlere veya yurt dışına göçe teşvik ederken, geride kalmış olan kadınlar erkeklerin bıraktığı tarımsal faaliyetleri de kendi sorumluluklarına almak zorunda kalmış ve ailelerinin reisi haline gelmişlerdir. Bu şekilde kadın reisli aileler ortaya çıkmıştır. Bu kategoriyle birlikte kadınlar kırsalın değişen kadınları haline gelmişlerdir (Arıkan, 1988: 1-2). Kadınlar göç sürecini genellikle ekonomik nedenlere bağlı olarak başlatmaktadırlar. Yoksulluk, borç vb. kontrol seviyelerinin düşük olduğu durumlar sebebiyle göç etmektedirler. Ayrıca kadının şiddet görmesi de göç kararında etkili olmaktadır. Yaş veya aile içi konumundan ötürü de ayrımcılıktan kaçmaya yönelik göç etme eğilimi vardır. Kadınların kendilerine yönelik algıladıkları fırsatlar ve gerçekteki fırsatlar arasındaki ilişki de göçü etkilemektedir (Buz, 2007: 39). Vasıfsız iş gücü olarak üretim sektöründe çalıştırılan birinci kuşak göçmen kadınların çok ağır şartlarda ve vardiyalı olarak çalıştırılması aynı zamanda güvencesi olmayan sektörlerde, geleneksel ev işlerinde, bakım işlerinde, eğlence sektöründe görülmesi özellikle kayıt dışı olanlar için oldukça fazla sömürülmeyi beraberinde getirir. Diğer problem ise ikinci kuşak göçmen kadınlar eğitim fırsatından neredeyse hiç yararlanamadıkları için hizmet sektöründe angarya işlerde temizlikçilik yapmakta veya işsiz kalmaktadır (Duman, 2015: 77). Göç sürecine giren kadın ülkesinden uzaklaştıkça özgürleşmektedir. Ancak dil öğrenemeyenler kültürel ve sosyal anlamda yalnızlık tehlikesi yaşarlar. Dil

öğrenenler ise çok daha özgür oldukları için sosyal hayatta daha aktif rol üstlenirler. Ailesiyle beraber göç eden kadınlardan ziyade tek başına göç edenler daha fazla bağımsızlık kazanırlar (Duman, 2015: 76). Ülkemiz ise göçmenler hususunda sıcak politikalar izlemekle beraber göçmenleri sonuna kadar kabul eden ve dünya üzerinde en fazla göçmen barındıran ülkeler içerisinde 19. sırada olmasına rağmen en duyarlı ülke olma özelliği göstermektedir (Develi, 2017: 1351). Göçmen kadın, aileye dayalı sorumluluğu ve görevi dolayısıyla birçok zorluk yaşamaktadır. Fakat aile birliği kadının yaşam standartlarını yükselten, ailenin güvenli ve sağlıklı olarak yaşatılmasındaki kilit noktadır. Ve bu kilit nokta kadın temelinde gerçekleşir. Yine cinsiyete dayalı yaşanan şiddetlerde kadının daha savunmasız olması da büyük bir sorun haline gelmektedir. Göç etmeye hazır hissetmeyen ya da göçe zorlanan, mecbur bırakılan kadın bu savunmasızlığı daha derinden hissetmektedir (Duman, 2015: 78). Tuzcu ve Ilgaz (2015)'a göre göç eylemi gerçekleştiren kadınlar içinde doğup büyüdüğü aileden ve aşına olunan toplumsal değerlerden zorunlu ya da gönüllü olsun farklı dil ve kültürel çevreye geçmektedirler. Bu geçiş sürecinde yalnızlık, sosyal fobi, izolasyon, adaptasyon problemi, dil engeli ve kültürel farklılıklar gibi birçok stres faktörüyle karşılaşmaktadırlar. Yapılan çalışmalarda ki göze çarpan bir diğer unsur ise göçen ve iç göç sürecindeki kadının genel anlamda adaptasyon problemi yaşayan, güçsüz, bağımlı kişi olarak sunulmasıdır (Buz, 2009: 47). Tuzcu ve Ilgaz (2015)'ın da belirttiği gibi yazınsal literatürde farklı göç türlerinden söz edilmektedir. Göç her ne kadar farklı kıstaslara göre yapılsa da isteğe bağlı olan göçlerdeki sınıflandırmalarda devamlı ya da geçici aşamalı – aşamasız, bağlantılı, transit, illegal, zincirleme göç gibi türlerinden bahsedilebilir. Fichter'in tespitine göre kişisel seçimleri göz önüne alarak göçleri gönüllü ve zorunlu göçler olarak iki kategoride incelenebilir. Gönüllü göç, bireylerin kendi tercihlerine göre beklentileri doğrultusunda bir bölgeden diğer bölgeye geçişleridir. Bu göç türünde eylem bireyin isteğine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Bu isteği ortaya çıkaran unsur genellikle göç edilen yerlerdeki ekonomik ve sosyal şartların göçmeni tetiklemesidir. Zorunlu göç ise, bireylerin kendi doğal yaşam bölgelerinden bazı zorunlu ve kontrol dışı sebeplerden ötürü ayrılmak durumunda kalmalarıdır. Bu iki sınıflandırma göç sonrası adaptasyon süreçlerine ilişkin sosyolojik analizler adına somut olgu oluşturulması adına önem taşımaktadır (Erkan ve Erdoğan, 2006: 82).

Göç süreci sonucunda göçmenlerin beden sağlığını olumsuz etkilendiği gibi, ruh sağlığının da olumsuz etkilendiğini belirten çalışmalar vardır. Özellikle zorunlu sebeplerden ötürü yapılan göçler ruh sağlığını daha olumsuz etkilemekle birlikte bu zorunluluk haliyle kadın göçmenler erkek göçmenlere göre daha çok duygusal zorlanma yaşayarak ruhsal yönden yıpranmaktadır. Yine başka bir çalışmada göç eden kadınların diğer kadınlara göre stresle mücadelede daha yetersiz kaldıkları da gözlenmiştir (Aksu ve Sevil, 2010: 135). Bu süreçte kadınların yaşamış oldukları sorunlara sağlık sorunları da eklenirken yaşanan yoğun strese bağlı psikolojik hastalıklar ortaya çıkmaktadır. Tüm bunlar kadını toplumsal alandan izole edip yalnızlaştırmakta ve aynı zamanda bireysel iş yükünü arttırmaktadır. Buradan hareketle göçmen kadını eğitip güçlendirmek, sosyal alanla kimlik bütünleşmesini sağlamak yaşadığı problemleri hafifletmede önemli rol oynadığını söylemek mümkündür (Arabacı, Hasgül, ve Serpen, 2016: 141). Kadın göçmenlerin içinde bulundukları durumu düzeltmek adına bireysel göçlerin, sivil toplum kuruluşlarına, kendi sosyal çevrelerinden gelme ihtimali olan maddi manevi desteğe güvenmelidirler. Göç konusunda genelde göçmenlerin özelde ise göçen kadının bu serüvendeki olumlu olumsuz tüm durumlarının analiz edilebilmesi için çalışmalarda mutlaka toplumsal cinsiyet ile odaklanmak gerekmektedir. Göç eyleminin kadının iş yaşamında yapmış olduğu destekler ve tehlikeler beraber değerlendirmek bu eylemin en verimli, en iyi haliyle hayat bulmak adına tüm gerekli tedbirler hem bireysel hem de devlet tarafından alınmalıdır (Duman, 2015: 80).

1.3.1. Kadınlara Özgü Olarak Nitelenen Göç Türleri: Bağlantılı Göç, Ve Evlilik Göçü

Kadınlara özgü göç türlerinden birincisi ailenin iş bulma ya da tayin olma gibi herhangi bir sebeple göçen erkekleri takip etmekte olan kadınların göç hareketinin tanımı olan bağlantılı göçtür. Bağlantılı göçte kadın, mevcut göç kararlarına uyum sağlayan pasif bir roldedir. Kadınlara özgü göç türlerinden ikincisi ise evlilik göçü dediğimiz kadının evlilik yoluyla ya da evlenme amacıyla erkeğin yaşadığı yere yönelik göç hareketidir. Kadınlara yönelik her iki göç hareketinde de itme ve çekme etkenlerinin mevcut olmadığı uyum sağlama, biat etme gibi erkeğin aldığı kararların kabulü durumlarının olaya dâhil olduğu görülmektedir (Yılmaz T. T., 2005: 19). Bağlantılı göç ve evlilik

göçü formların göçe uyum sağlamasında doğrudan etkili olduğu görülmektedir (Yılmaz T. T., 2005: 47). Bu bakımdan Türkiye’de evlilik temelli göçlerin büyük çoğunlukla baş aktörünün kadın olduğu görülmektedir (Eryavuz, Emeç, ve Birecikli, 2016: 17). Bağlantılı göç ya da evlilik göçü kadınlar açısından önemli bir göç nedeni olsa da bireysel olarak kendilerine özgü nedenlerle göç hareketinde bulunan kadınlarda mevcuttur. Örneğin, sadece kadınlara yönelik iş fırsatları sebebiyle (hizmetli, temizlik görevlisi ya da seks işçisi olmak üzere) ekonomik göç veya siyasi ve mülteci göç şeklinde kadınların, ailenin erkeklerine bağımlı olmaksızın göç hareketleri gerçekleştirdikleri de görülmektedir (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998: 3).

Göçün gönüllü ya da zorunlu olup olmadığına bakılmaksızın göç edilen mekânla göçmenin etkileşiminde erkeklerin ya da kadınların toplumsal cinsiyet perspektifine dayalı iş bölümü çerçevesinde çoğunlukla tecrübelerinin farklılaştığı görülmektedir. Göç eden erkeklerin yeni yerlerde karşılaştıkları problemler, mali sıkıntılar, sahip olunması gereken kaynaklara sahip olmadıkları zamandaki kazanma güçlüğü ile ilişkiliyken, kadınların yeni mekânlarında algıladıkları problemler genel anlamda aile ve ev içindeki ilişkileri düzenlemeye ilişkin olduğu görülmektedir (İlkkaracan ve İlkkaracan, 1998: 4). Son yıllarda evlilik ya da bağlantılı göç yerine bağımsız ve bireysel olarak göçen kadınların artması göçün kadınsallaşması perspektifinde kendini göstermektedir (Üstübcü, 2011: 5).

BÖLÜM 2: YOSULLUĞUN KADINSALLAŞMA SÜRECİ

2.1. Yoksulluğun Kavramsallaşması

İnsanlığın en eski zamanlarından beri var olan ve varlığını açıkça hissettirmeye devam eden yoksulluk olgusuna karşı, toplumlar tarafından farklı niteliklerle oluşturulup atfedilen belli değer, inanç ve tutumlar bu olgunun sosyal problem olarak kabul edilip, çözümlenmesinde önemli rol oynamıştır. Yoksulluk -hangi sebeple yaşanırsa yaşansın- göç ile karşılıklı olarak birbirleri arasındaki ilişki göz önünde bulundurularak incelenmesi gereken bir olgudur. Çünkü göç olgusu yaşanmaya başladığı takdirde peşinden yoksulluk öncü olacak şekilde geniş perspektifte güven içermeyen bir hayata karşılık gelen birden fazla sosyal problemi doğurmaktadır. Yoksulluğun kabul edilen, görüş birliğine varılan net bir tanımı olmamakla birlikte, bu olguyla alakalı farklı tanımlamalar mevcuttur. Yoksulluk bireyin yaşadığı asgari hayat şartları ve kendi ‘yoksulluk algısı’ çerçevesinde şekillenen, birden fazla kavramla açıklanma zorunluluğu olan bir yaşam modelidir. Sözlük manasıyla olması gereken miktarda para eksikliği olan ya da rahat yaşam için belli başlı argümanlara ve imkânlarla sahip olmama halidir (Köse B., 2016: 217). Genel bir ifadeyle yoksulluk kavramını ele alacak olduğumuzda görmekteyiz ki; geçmişten günümüze kadar gelişmişlik seviyesi ne olursa olsun tüm toplumların en önemli sorunlarından biri olan yoksulluk kavramına yönelik ortak paydada toplanan bir tanımlama olmamıştır. Bu sebeple yoksulluk kavramının tanımlaması yapılırken birçok kaynaktan yararlanmak önem taşımaktadır (Köse B., 2016: 217). Yoksulluğun genel tanımında hayatın zaruri olarak getirdiği asgari ihtiyaçlar için yeterli gelir düzeyine sahip olmama durumu olarak açıklansa da aksine yoksulluğu anlamlandırmak için yoksul kişilerin neyi ne kadar yapabildiğine – yapamadığına ve birey olarak ne olup olmadıklarına bakmak gerekmektedir. Gelir durumunu standart yoksulluk kriteri kabul etmek yerine standart hayat şartlarına erişebilmek adına gerekli olan yapabilirlik durumundan yoksulluk şeklinde tanımlamak daha doğru olmaktadır (Gedikoğlu, 2015: 8). Yoksulluğa sadece ekonomik temelde bakılması ve kavramın sosyal kanadının eksik kalması konuya yönelik eleştiri alan bir yöndür (Güllü ve Kalaycı, 2016: 243). Önceki tanımlamalardan farklı olarak yoksulluk kavramı modern düzlemde sadece maddi yönelimli bir zeminde oturtulmaz. Haneye ya da kişinin cebine giren gelir miktarının yanı sıra ‘tüketemeyen’ kavramıyla açıklamaya

çalışır. Zira yalnızca ekonomik gelir indeksli bakış açısı yoksulluğun ekonomik kavram olarak sınırlı kalıp, sosyal kavram olmasına müsaade etmez. Yani yoksulların toplumsal dışlanma yaşamalarının sebebi de aslında tüketemiyor olmaktan kaynaklanmaktadır (Erdem, 2013: 179). Sadece maddi gelir azlığı olarak nitelendirilmemesi gereken yoksulluk olgusuna bakış açısı geliştirirken; temiz içme suyuna sahip olmama, okuryazarlık durumu, kişi başı milli gelir azlığı, ortalama yaşam süresi, beslenme kalitesi vb. durumlar da göz önüne alınmalıdır (Ak, 2016: 296). Yoksulluğun yalnızca maddi gelir azlığı ile açıklanamayacak kadar geniş bir yelpazeye sahip olması kadın yoksulluğu konusunu anlama noktasındaki gerekli açıklamalarda yoksunluk kavramına değinmeyi gerekli kılmaktadır. Yoksunluk; yiyecek içecek ihtiyacından, barınma ihtiyacına, gelir dengesizliğinden, sağlık koşullarına, kamusal hizmet mahrumiyetinden, eğitim yetersizliğinden, toplumsal izole edilmeye kadar yaşama dair hemen hemen tüm eksiklikleri kapsar. İnsani hayat standardı ve kabullenilebilir yoksulluk düzeyine ulaşabilmek yoksulluk ve yoksunluk kavramlarının birlikte ele alınmasını gerektirmektedir. Kadınların iş hayatındaki konumları başta olarak kadının iş gücü emeğine verilen kıymet ve kadınların belli başlı kaynaklara ulaşp ulaşamama sorunsalı kadın yoksulluğunun nedenlerinin temelini oluşturmaktadır (Yıldırım alp ve Özdemir: 52).

Yoksulluk olgusunu yalnızca gelir odaklı yoksunluk olarak sorguladığımızda yapmış olduğumuz hata farkında olmaksızın olgunun farklı özellikleri göz ardı etmemiz olacaktır. Zaten insanı varlık felsefesi bağlamınca bütüncül olarak inşa etme çabasına girildiğinde yoksulluğunda yalnızca gelirle alakalı bir mesele olmadığına kanaat getirmiş olunacaktır. Yoksulluk konusuyla ilgili olarak çoğunlukla göz ardı edilen bir diğer konu ise aynı çatı altında yaşanan farklı yoksulluk deneyimlerinin varlığıdır. Yoksulluğu haneyi genel anlamda ele alarak tek bir yoksulluk yaşantısı olarak çözümlemek ve sadece gelirle ilişkili olarak ele almak, aynı çatı altındaki bireylerin farklı yoksulluk deneyimlerinden uzaklaşılmasına neden olmaktadır. Bu yanlış bakış açısında en fazla görünmez kılınan olgu ‘çocuk yoksulluğu’ olmuştur. Eğitim hakkından mahrum olma, çocuk işçi olarak çalışma, hayati tehlike ve risk içeren işlerde çalışma, gelecek yoksunu olma... vb. durumlar çocukların yoksulluk ve yoksunluk durumlarını özetler niteliktedir (Yılmaz B. , 2017: 86-87).

Yoksulluğa bir başka bakış açısı olarak tüm dünyada kadınlar toplumsal cinsiyete bağlı olarak eşitsizlikler ve belli engellerle karşılaşmaktadır. İş hayatındaki toplumsal cinsiyet eşitliğinin olumlu yöne evrilmesi kadınların güçlenmesi için oldukça önemlidir. Toplumsal cinsiyet eşitliği iş hayatında eşit imkânlar ve eşit muamelenin önündeki engelleri ortadan kaldırmak amacıyla önem taşımaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı biyolojik cinsiyetten farklı olarak toplumsal roller, görev ve ödevlerle beraber toplumun beklentisi ile ilgili yeni öğrenilen ve kültürel bağlamda toplumlar arası büyük fark gösteren kavramdır(Dedeoğlu,2018:7-19).

Yine bir başka görüşe göre yoksulluğun ihtiyaç, yaşam kalitesi, çoklu yoksunluk hali, eşit olmama durumu, sınıf, bağlılık, kabul görmeyen ekonomik zorluk, yetki azlığı, güven eksikliği, kaynakların azlığı, yoksun bırakılma olarak belirlenen on bir tane anlam dairesi olduğu belirtilmektedir (Ak, 2016: 298). Öte yandan yoksulluk olgusunun karmaşık ve çok çeşitli unsur barındıran bir sorun olması sebebiyle sadece tek bir kurum, perspektif ya da bakış açısı tarafından yorumlanması sağlıklı olmamaktadır. Dolayısıyla yoksulluk kavramı farklı bilim dallarının kendi alanları açısından incelediği bir sosyal problemdir. Yoksulluğun diğer disiplinlerle olan bağlantısı kabaca şöyle ifade edilebilir: Hane halkı geliri ve kazanılan bu gelirin dağılımı söz konusu olduğu için ekonomiyle ilişkilidir. Hükümetlerin yoksulluk politikaları doğrultusunda aldıkları kararlardan ötürü siyasetle ilişkilidir. İslamiyet ve Hristiyanlıkta övülen fakirlik durumları ölüm sonrası yaşamda vaat edilenlerden ötürü dinle ilişkilidir (Erdem, 2013: 188). ‘Aç kalma’ durumuyla ilişkilendirildiğinde sağlık bakımından oluşturduğu sıkıntılar dolayısıyla tıp ile de ilişkilidir. Yoksul bireyin yaşamış olduğu yetersizlik ve çaresizlik gibi duyguların oluşturduğu kalıp yargıların sebebiyet verdiği eylemler dolayısıyla psikolojiyle ilişkilidir. Eşitsizlik kavramıyla bağlantılı olduğu için yoksulluk kavramı sosyoloji ile ilişkilidir. Yoksulluk aynı zamanda etnik köken ve cinsiyet yönünden yaşanan eşitsizliklerin sonucu olarak da görülebilir. Fakat yoksulluğu ortadan kaldırdığınızda eşitsizlik hala devam edecektir. Modern toplumun bir an evvel sonuca ulaştırması gereken bir konu olan yoksulluk, yardım kampanyalarıyla çözümlenemeyecek kadar geniş çaplı, geçici özellik göstermeyen, uzun süreli bir sosyal problemdir. Çünkü yardım çalışmaları anlık çözümler üretirken, yoksullar tarafından bu yardımı almayı alışkanlık haline getirtir. Ve bu bağımlılık yoksul bireyin yoksulluktan kurtulmasını engeller. Sosyolojik anlamda oluşturduğu sorun yalnızca yoksulu değil,

tüm toplumu etkilemesinden dolayı yoksulları aşan bir duruş sergiler. Nihayetinde yoksulluk ve onu yaşayan yoksulları içeren bu konu tek bir disiplinle incelenecek kadar tek yönlü değildir. Sosyolojiyi ilgilendirdiği gibi antropoloji, tıp, siyaset, ekonomi, psikoloji gibi bilim dallarını da ilgilendirir (Erdem, 2013: 201-202).

Tek başına bir sorun olmayan yoksulluk, herhangi bir sorunun sonucu da değildir. Yoksulluk Bauman’a göre; “geçmişten miras olarak kalan, nesilden nesile aktarılan, “klasik sefalet”in, sanayileşmiş ülkelerdeki güçlü ekonomik devleşmenin karşısında direniş göstermesidir (Ak, 2016: 300-301). Diğer modern sosyologlara göre de fazla risk barındıran yoksulluk, tarihsel çizgide de daima tehlike arz eder. Yoksulluk olgusu ve içinde bulunan yoksul bireyler tehlikelidir çünkü düzeni tehdit eden birer unsur olarak görülürler. Toplumun stabil düzeni için bu yoksul ya da dezavantajlı grup nicelik bakımından aşırı değilse yardımsever kişilerin iyilik duygularının tatmini için tolere edilebilirlerdi. Toplumsal düzenin mümkünliğini sorgulayan sosyoloji bilimin göre yoksullar ve yoksulluk konusu K. Marx’ın proletarya kavramsalı haricinde çok fazla önemsenmez. Keza toplumsal tabakalaşma ve toplumsal sınıf kavramları düşünüldüğünde dahi yoksulluk başlı başına eşitsizlik nedeniyle sorun olarak görülmez. Toplumsal düzene tehdit görünümünden ziyade adaptasyon, sosyalleşme gibi problemler ciddi bilimsel çalışmalara karşı olmamıştır. Standart yoksulluk sahibi olanların yanı sıra derin bir yoksulluk çeken bireylerin yaşamış olduğu yoksulluk biçimi toplumsal düzenin istikrarı için muhakkak çözülmesi ya da yoksulluk şiddetinin azaltılması adına gözden geçirilmelidir. Bu önlemin yoksulluk kaynaklı sosyal çözümleri engelleyeceği düşünülmektedir (Erdem, 2013: 152-153). Muhammed Yunus, yoksulluğun yoksullar tarafından değil, toplumsal sistemler ve toplumun izlemiş olduğu politikalarca oluşturulduğunu savunur ve şunu söyler. Toplumsal yapının değiştirilmesi karşısında, yoksulların hayatlarını da değiştirmiş olunacağını belirtir (Gerşil, 2015: 176).

19. yüzyıl sonlarında bu konuya yönelik yapılmış olan çalışmalara bakıldığında, İngiltere’de başlayan sanayileşmenin etkisiyle zenginleşmekte olan kesime karşı ortaya çıkan ve sayıları gittikçe artan yoksulların sorun olarak ele alınmaya başladığı görülmektedir. Erdem (2013)’e göre kavram olarak yoksulluk ve bu kavramın tarihsel bağlamının her aşamasında problem olarak görülmesinin sebebi birçok sosyal problemin temelini oluşturduğu düşüncesidir Tarihin en eski problemlerinden biri olsa

da yoksulluğun bilimsel manada bir sorun gözüyle ele alınıp, nitelikli olarak üzerinde durulması 1899 yılını bulmuştur. Yoksulluk kavramını ilk çalışan isim Charles Booth'tur. Booth yoksulluğu, geçim sağlamak amacıyla kazanılan maddi unsur olan gelir düzeyi ile ilişkilendirmiş olsa da Rowntree, İngiltere'nin York şehrindeki yaptığı bir başka çalışmada yoksulluğu gelir düzeyiyle sınırlandırmadan, geçinmek için gerekli temel yiyecekler, giyim, barınma gibi koşullara da eğilerek daha geniş bir bakış açısı oluşturmuştur. Köse (2016)'nin belirttiği gibi yoksullara karşı gösterilen ilginin eski bir geçmişi olmamasına rağmen yoksulluk kavramı her zaman bir toplumsal sorun olarak değil, bireysel sorun olarak görülmüştür. Uzun bir müddet yoksulluğun nedeni olarak yoksul kişilerin beceriksiz, yeteneksiz, tembel ve ahlaksız olmaları gibi şahsi nedenlerden dolayı olduğu düşünülmüştür. Fakat sosyologlara göre 1930'lu yıllardaki "Büyük Bunalım" yoksulluk şartlarının büyük ölçüde ekonomik, politik ve sosyal süreçlerce belirlendiğini gösterme noktasında önemli derecede yardımcı olmuştur. Bu gün ise yoksulluk toplumsal bir problem olarak kabul edilmekte ve günümüz sosyologları yoksulluğa çeşitli perspektiften yorumlamalar getirmektedir.

Sosyal devlet anlayışıyla uygulanan politikalar sonucunda 1940-50 arası yok olmuş gibi görünen yoksulluk 1970lerde tekrar gündeme gelmiştir. Fakat 1929 Büyük Bunalımına benzeyen 1970lerdeki petrol krizi sosyal devlet uygulamalarında gerilemeye neden olur. Böylece yoksulluk yeniden problem haline gelmiştir. Yeni yoksulluk çalışmalarında yoksulluk belirleyicisi olarak mutlak yoksulluk geri kalmış, az gelişmiş ülkelerde göreceli yoksulluk ise; gelişmiş ülkelerdeki yoksulluk ölçülerek kullanılmıştır. UNDP raporundan örnek alınacağı gibi, gelişmekte olan ülkeler için yaşam süresi bilgi ve onurlu yaşama düzeyi insani yoksulluk üzerinden ele alınırken, gelişmiş ülkelerde bu krizlere sosyal dışlama da eklenir. Bunların yanı sıra genel anlamda bakıldığında yoksulluk kavramı yerel, ulusal, uluslararası iletişim araçları, sivil toplum kuruluşları etkisiyle modern toplumun bir parçası haline gelmiştir (Erdem, 2013: 156).

Yoksullukla ilgili yapılan araştırmalarda dışlanma kavramı farklı bakış açıları kazandırmak açısından önem taşır. Dışlanma konusu yoksullukla ilişkilendirirken üç farklı biçimde ele alınır. Ekonomik, sosyal ve politik dışlanma şeklinde düşündüğümüzde ekonomik dışlanma boyut, gelir durumu, üretim durumu vb. sorunlardan, sosyal dışlanma boyutu sağlık, eğitim, yeme içme gibi sorunlardan, politik dışlanma ise genel anlamda fırsat eşitsizliğinden bahseder (Erdem, 2013: 156). Marshall

(1999) ise Sosyoloji Sözlüğü eserinde yoksullaşmayı ekonomik kökenli nedensellikten çıkararak, bağlı olunan toplumdan soyutlanıp, toplumsal dışlanmayla birlikte ele almaktadır. Yoksulluğun yapılan bu açıklamalar doğrultusunda çözüme kavuşturulması muhtemel bir olgu olabilmesi adına öne sürülen bakış açılarının geliştirilmesi yoksulluk politikalarının uygulanmasına yardımcı olabilecektir. Dünyada küresel bağlamda gerçeklik taşıyan göç olgusunun Batı ülkeleri açısından problem teşkil etmesinin sebebi yine Batı merkezli eşitsizlik zeminine dayanan ekonomik ilişki ağıdır. Sömürgeciliğin geleneksel formu etkinliğini yitirse de, modernleşmiş sömürgecilik hem siyasi hem ekonomik yaptırımlarla devam etmektedir. Küresel problemlerin, savaşın, ekonomik krizlerin olumsuz yönde etkilediğini yani ekonomik işletmelerin kötüye gitmesi de yoksulluk sorununu kronikleştirmekte ve derinleştirmektedir (Cizreli, 2015: 38).

Yoksulluk sayısal verilerden uzak ve çok farklı boyutlar içeren hareketli bir süreç olarak değerlendirilir. Yoksul kişilere de sadaka verilmesi gereken pasif grup olarak bakmak yerine sınırlı şekilde de olsa elindeki imkânları kullanmaya çalışan kişiler olarak bakılmalıdır (Kardam ve Yüksel, 2004: 46). Yoksulluğun yaşamsal tezahürlerini ortaya koymak amacıyla yoksulluk kültüründen de bahsetmek gerekmektedir. Antropolog Oscar Lewis tarafından, gelişmekteki ülkelerde metropol ya da büyükşehirlerde göç edilme sonucu yoksulluk çeken insanların yaşam biçimini tanımlama amaçlı yoksulluk kültürü ifadesi kullanılır. Yoksulların yaşadığı bu sefalet bölgesindeki hayat tarzı, oradakiler arasında kolektif bir bağ oluşturarak bu durumu stabilize ederek bir kültür haline getirir. Lewis'e göre az gelişmiş ülkelerin özellikleri yoksulluk kültürüyle ilişkilidir ve bu kültürde kişilerin ortak değer yargıları kuşaktan kuşağa geçer ve bu yüzden ki Lewis'e göre yoksulluk kültürünü yok etmek yoksulluğu yok etmekten daha kolaydır. Yoksul bir birey ait olma içgüdü, sınıf bilinci, modern ve uluslararası bir perspektifte düşünme gerçekleştirildiğinde yoksulluk kültüründen soyutlanabilir. Yoksulluk kültürünün yoksullara sağladığı belki de tek olumlu özellik zorluğa dayanma gücüdür. Yine Lewis için yoksullar arasındaki örgütlenme, aidiyet hissi olmadıkça eğitime ilgi az oldukça yoksulluk kültürü devam eder. Türkiye'deki gecekondu yoksulluğu incelendiğinde yoksulluğun durumu Lewis'in yaklaşımıyla çok da örtüşmemektedir (Erdem, 2013: 165).

Türkiye'deki yoksulların durumu kendi yoksulluklarına verilen tepkiler olarak görünürken, Lewis'in yoksulluk kültürü anlayışına eleştiri getiren C.A.Valentine'in

görüşü ise şudur: Yoksulluğa bağlı davranış kalıpları kültürel kökenli olmanın aksine durumsaldır, duruma bağlı değişkenlik gösterir. Yoksulluk hissiyatı içselleştirilmiş değil, aksine bir hamlede içinden çıkılabilecek dışa uyum şartıdır. Türkiye’deki yoksullar, yoksulluk kalıpları, içinde öğrenilmiş çaresizlik yaşamaz, aksine bu kalıpları oldukça zorlamaya ve bu durumdan çıkmaya çalışır. Sonuç olarak Türkiye’deki gecekondularda yoksulluk kültüründen söz etmek mümkün olmamaktadır (Erdem, 2013: 174). Amartya Sen’in yapabilirlik yaklaşımı yoksulluk konulu çalışmalara önemli bir açılım getirmektedir. Yoksulluk konusuna toplumsal cinsiyet perspektifinde bakmak bu yaklaşımın bu alanda faal bir biçimde kullanım sağlanmasıyla gerçekleştirilir. Bu şekilde aile içinde gizil kalan toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadın yoksulluğu görünür hale getirilmiştir (Kaymak, 2011: 1). Sonuç olarak, insanlar başkalarını alacak kadar zengin ve başkalarına satılacak kadar da fakir olmamalıdır. Bireylerin servetleri arasındaki eşitsizlikler hazineyi hazine sahibinden alarak değil o hazineyi oluşturan zemini ortadan kaldırarak yok edilebilir. Yine aynı mantıkla yoksulluk da yoksullar için sığınma evi vb. kurarak değil yoksulluğun nedenlerini ortadan kaldırarak önlenmektedir (Gedikoğlu, 2015: 1).

2.2. Yoksulluk Türleri

Yoksulluk olgusunun bireyler ve toplumlar tarafından farklı algılanış ve yaşayış biçimlerini anlamlandırmaya yönelik olarak yoksulluk türlerini de çok yönlü olarak ele almak gerekmektedir. Yoksulluk kavramını sosyal perspektifte daha sağlıklı bir biçimde analiz edebilmek amacıyla insani yoksulluk ve gelir yoksulluğu olarak iki başlık altında değerlendirilmelidir. İnsani yoksulluk bireyin temel yaşam standartlarına sahip olabilmesinin yanında bu standartların sağlanabilmesi amacıyla sosyal ve kültürel imkânlarla sahip olma durumunu içerir. ‘İnsani yoksulluk’ kavramı yoksulluğu sadece maddi gelir indeksli olarak ele almayan bir yoksulluk çeşidini oluşturmaktadır. Bu kavram yoksulluğun maddi eksiklik kısmından ziyade manevi kısmı olan hastalık, cahillik, temel sosyal hizmet yoksunluğu, kısaca insan hayatıyla ilgili olan konulara odaklanır. Küresel yoksulluk ise, dünyadaki siyasi politikalar ekseninde, gelişmişlik seviyesi az ve orta olan ülkelerin yoksulluklarının artışı, ülke ve kişilerarası gelir farkının artması olarak tanımlanır (Ak, 2016: 302). Yoksulluk olgusunun incelenmesine dair toplumsal cinsiyet endeksli yapılan analizlerde insani yoksulluk üzerinden hareket

etmek yoksulluğun nedenlerini ve sonuçlarını birlikte ele almaya olanak tanımaktadır. İnsani yoksulluk kavramı eğitim, sağlık, hayat anlayışı gibi konularda yaşanan yoksunlukların toplumsal cinsiyet zemininde incelenmesini sağlar (Yıldırım alp ve Özdemir, 2013: 55).

Yücel (2011)'e göre gelir yoksulluğu, asgari düzeydeki hayat ve geçim standartlarını sağlama potansiyeli ve gücünden yoksun olma durumunu ifade etmektedir. Yani temel ihtiyaçları sağlamak amacıyla gelir kazanamama durumudur. Gelir yoksulluğu da kendi içinde mutlak yoksulluk ve göreceli yoksulluk olarak ikiye ayrılmaktadır. Dünya nüfusunun %20'sini mutlak yoksul olarak kabul eden Giddens'a göre, insanların oluşturduğu ağır bedelli riskler ekosistem, çevre, şiddet (savaş tehdidi), demokratik hak baskılamasının yanında bir de yoksulluktur (Erdem, 2013: 152). Marshall (1999)'ın da belirttiği gibi yoksulluğu mutlak ve göreceli olarak ikiye ayırarak açıklamak mümkündür. Ona göre mutlak yoksulluk, kişinin günlük alması gereken kaloriyi alamamasından ziyade insanın modern anlamdaki ihtiyaçları olan barınma, sağlık, eğitim gibi temel kültürel ve sosyal arzuların doğurduğu gereksinimlerden mahrum kalmak olurken; göreceli yoksulluk ise bir başkasıyla karşılaştırıldığı takdirde orada bulunan karşılaştırma unsuru olan şeyden yoksun olma durumudur. Mutlak yoksulluk kavramına göre, toplumdaki kimse yoksul olmayabilir ya da yoksulların biçimsel özelliklerinin bir önemi olmamaktadır. Bu kavram yoksulların dışında yapılan birtakım değerlendirmelerin ürünüdür. Fakat göreceli yoksulluk kavramına göre de, yoksulluk eşitsizlik kavramı altında ele alınmalıdır. Bu yaklaşım yoksulların kendilerini nasıl gördüklerini öne çıkarır ve toplumda her daim bir yoksul sınıfın olacağını öne sürer (Ak, 2016: 304). Göreceli yoksulluk ise, içinde bulunulan toplumdaki sosyal refah seviyesinin altında olma durumunu ifade etmektedir (Köse B. , 2016: 217). “Öznel yoksulluk”, toplumun yoksulluğu asgari hayat standardı altında kabul etme noktasındaki kabullerinden oluşan bir bakış açısıdır. “Kentsel yoksulluk” ise genel anlamda kentteki bireylerin kentsel hizmet çeşitlerinden yoksun kalmasıdır. Birey ve aileler hayatlarının belli dönemlerinde yoksulluğu farklı boyutlarıyla deneyimlemektedirler ve bu bağlamda yoksulluk tüm hayata yayılabilen bir ağ olan “Çoklu yoksunluk” biçiminde nitelendirilmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün açıkladığı üzere ultra yoksulluk durumlarının beş yıldan fazla sürmesi ve yoksulluk sınırını olumlu yönde aşma ihtimalinin çok düşük olması durumunda bu yoksullar da “kronik yoksul” olarak

belirtilmiştir. (Ak, 2016: 303). “Çalışan yoksulluk” yaşanan ülkenin kalkınma durumuna karşılık yoksulluğun azalmaması durumu olarak okunmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün açıklamasına göre çalışan yoksulluk kavramı “çalışmasına rağmen elde ettiği gelir kendisi ve ailesini yoksulluk sınırının üstüne çıkarmayan kişilerin yaşamış oldukları yoksulluk kavramıdır. Yaşanılan mekân ayırımına dayalı olarak “Kır-kent yoksulluğu” da yoksulluğun bir başka çeşididir. Kır yoksulluğu kalkınma indeksi gelişmekte olan ülkelerin tarım sektöründeki ayrışma sonucunda gizli işsizliğin görünen işsizliğe bürünmesi halidir. Kentsel yoksulluk ise, kentleşmenin çoğalmasıyla bireylerde ‘ben kavramının’ gelişmesiyle birlikte sanayi toplumunun gelişmesiyle ortaya çıkan bir yoksulluk türüdür. “Nöbetleşe yoksulluk” yerel düzeydeki ilişki bağları sayesinde yoksulluğu yaşama biçimlerinin sonraki kuşaklara adeta kültürel bir değer gibi aktarımı ya da kente göç eden yoksulların aralarındaki kendilerine has bir paylaşım olarak tanımlanabilir. Yoksulluğun bir diğer alternatif çeşidi de “objektif-subjektif yoksulluk” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşımın objektiflik kısmında, yoksulluğun neye bağlı olduğu ve yoksulları bu durumdan çıkarabilmek için neler yapılabileceği noktasında belli öndeyileri içerirken, subjektiflik kısmında ise yoksulların tercihleri ön plana çıkmaktadır. Yani temel düzey ihtiyaçların karşılanması noktasında, yoksulların kendi düşüncelerinin ortaya konması gerektiğini öne sürme amacı taşıyan bir durum söz konusudur (Ak, 2016: 303-304).

Zenginlik gibi yoksulluğun da kuralları değişerek kuralsız yoksulluk kavramının oluşmasıyla birlikte, yeni yoksulluk ve yeni yoksullar kavramı ortaya çıkmıştır. Önceki kanaatkâr yoksul gitmiş, yerine ahlaki değerleri göz ardı eden ve elinde bulunan değerleri harcamaya hazır olan yeni bir yoksul tipi ortaya çıkmıştır. Kuralları değişen yoksulluk olgusuna eklemlenen yeni bir yoksulluk türü de kuralları değişen ‘kuralsız yoksulluk’ olmuştur. Bu yeni yoksulluk türü ve bununla beraber yeni yoksullar toplumsal sahneye çıkmıştır. Bu yeni yoksul tipi eski tip kanaatkâr yoksul tipinin aksine ahlaki değerlere tepkili ve barındırdığı her değeri feda etmeye hazır bulunan bir formdadır. Bütün yoksulları bu kategoriye koymak elbette yanlış bir tutum olacaktır ancak yoksulluğun bireysel olarak evrilmesi bu yönde gerçekleşmeye başlamıştır (Açıkgöz, 2010: 58). Eski ve yeni yoksulluk karşılaştırmalarına ek olarak günümüzdeki yeni yoksulluk, gelişmiş ülkelerde yaşanan yoksulluk türüne denmektedir. Yani gelişmiş ülkenin yoksullarıdır. Ve mutlak yoksulluktan ziyade göreceli yoksullukla daha

yakından ilgilidir. Yeni yoksullar, sistemden uzaklaştırılıp marjinalleştirilmiştir. Kentte yaşar gibi görünseler de normal bir kentli olamazlar. Yaşadıkları yoksulluk kronik seyirdedir. Mücadele isteği ve inancı yoktur (Erdem, 2013: 182).

Yoksulluğun makro ve mikro çevresine bakıldığında ise Ritzer yoksulluğun mikro düzeydeki etkilerine sosyal psikoloji, psikoloji ve yoksulluk psikolojisini eklerken; sosyolojik perspektiften bakıldığında yoksulluğun temelinde kapitalizm izleri görmenin mümkün olduğunu ve ‘yapabilirlikten yoksunluk’ başlığında yeni bir teori geliştirmiştir. Burada gelir kaynağına odaklanmak yerine standart yaşam düzeyine ulaşma amacından yoksunluk vurgulanmıştır (Ak, 2016: 300). Duyan (2010)’ın çalışmasına göre kadınların %64,8inin yoksulluğa bakışı kadercilik kapsamındadır. Kadercilik anlayışında ki bakış açısında kendi aile büyüklerinin yoksul olmalarından dolayı farklı bir yaşam düzenini tasavvur edememeleri önemlidir. Kaderci bakış açısıyla yoksulluğa bakış içinde bulunan sabit durumlara adaptasyonu kolaylaştırmaktadır. Esasen bu bakış açısı kadınların yoksullukla mücadelede geliştirmiş oldukları stratejilerden biridir (Duyan, 2010: 26).

2.3. Yoksulluğun Kadınsallaşması

Yoksulluk problemi çok yönlü ve karışık bir sorun olduğu için yalnızca bir kurumun çözüm stratejileriyle çözümlenmesi olası değildir. Bu söylemin açığa çıkarılması ise kadının feminist söylemi içeren süreci zorunlu kılmasından geçmektedir. Feminist perspektif, bu bakış açısına bağlı olarak kadınların özgürlüğünün önünün açılmasındaki en önemli kriterdir (Güneş, Kadın, 2016: 15-16). Yoksul kimdir? Sorusu karşısında birincil olarak akla gelen isim hep kadınlar olmaktadır. Onların karşısına çıkan fırsatları değerlendirme noktasındaki engeller yoksulluğun kadınsallaşmasını perçinlemektedir. Yoksulluk sorununa dair araştırmaların birçoğu genel manada gelir düzeyi ve aile içi tüketim alışkanlıklarına dikkat çekerken, kadınların yaşamış oldukları yoksulluğu es geçmektedir. Kadın erkek ikilisindeki eşitsizlikler, kadınlara yaşatılan sömürüler, kadınların marjinalleştirilme durumları, dışlanma ve ötekileştirilme durumları, yoksulluğu tecrübe etme biçimlerinden kadınları erkeklerden ayırmaktadır. Toplumsal alanda kadınların kaynak ve gelirlere erkeklerle eşit oranda erişememesi, mülk ve gelir kontrolünde eşit olarak söz sahibi olamaması, kadın emeğinin değersiz kılınması yoksulluğun kadınsallaşması arasındaki net ilişki aslında yoksulluğun

kadınsallaşmasının temel sebeplerini oluşturmaktadır (Kaymak, 2011: 1-2). Moghadam kadınların erkeklere göre yoksulluğu daha çok derinden yaşamasını ve yoksulluğun kadınsallaşmasını üç temel sebebe dayanarak şöyle açıklar: Bazı hak ve bireysel yeteneklerde dezavantajlı olmaları, kadınlara göre ağır çalışma tempoları ve düşük ücretlendirmeler, kültürel ve hukuki engeller dolayısıyla toplumsal ve ekonomik yöndeki sınırlamalarını içerir. Goldberg ve Kremen ise yoksulluğun kadınsallaşmasına yönelik dört tane genel özellik açıklaması yaparlar bunlardan birincisi; Renkli ve alt sınıfa ait kadınların ötekileştirilmeye maruz kalması, yarı zamanlı iş imkânı, kadın maaşının erkek maaşına göre oransal olarak az olması ve cinsiyet ayrımcılığı konularını içeren iş piyasası faktörleri, ikincisi; Kadınların hemen hemen her konuda eşit olmalarını sağlayan politikalar, üçüncüsü; Herkese ancak en çok kadınlar ve ailelerine katkıda bulunan sosyal yardımlar, dördüncüsü; Boşanma, ikinci evlilik ve bekâr olup anne olmakla alakalı nüfusa yönelik etkenlerdir (Açıkgöz, 2010: 52).

Kadınların yoksulların da yoksulu olarak kabul edilmesinde ve yoksulluğun kadınsallaşması kavramının mevcut kavramsal çerçeveye eklenmesinde yoksunluklar ve sosyal düzendeki eşitsizlikler önem arz eden noktalardır (Alptekin, 2014: 10). Gürhan (2019)'a göre toplumda ulaşmak istediği şeylere ulaşamayan ya da diğer toplumsal sınıflara göre daha az sahip olma gücü olan yoksulluk başka bir açıdan mahrumiyetlerin ve yoksun kalmanın diğer adı olmaktadır. Yoksul kadınların yoksul erkeklere göre nicelik olarak yüksek olması, kadınların yoksulluğu erkeklerden daha keskin şekilde deneyimlemeleri, hane reisi olan kadınların sayıca artmaları kadın yoksulluğu kavramı temel anlamda açıklarken oluşturulan kategoriler olarak karşımıza çıkmaktadır (Köse E. , 2015: 269). Fakat bazı yazarlara göre ülkemizde genel düzlemde yoksulluğun kadınsallaşmasının bulunmadığı sadece tek ebeveynli ailelerde kadınsılaşıma eğilimi görülmektedir (Köse E. , 2015: 274). Kim ve Choi'ye göre de yoksulluğun kadınsallaşması dinamik bir süreci peşinden getirmektedir (Açıkgöz, 2010: 49).

“Yoksulluğun kadınsallaşması” kavramı ilk olarak 1978 yılında Diane Pearce'in çalışmasında kavramsal düzleme oturtulduktan sonra, özellikle ABD'de kadın reisli hanelerin artması ve kentte devlet denetimine tabi tutulmayan, vergilendirilmemiş, sosyal güvenlik kavramının da geçersiz olduğu üretim alanında istihdam edilmeye başlanan kadınların artmasıyla gündeme gelmeye başlamıştır. Öte yandan bu kavram ‘emeğin kadınsallaşması’ sorunsalıyla harmanlanarak tartışılmaya başlanmış ve

yoksulluğu maddi gelir indeksli olarak mutlak manada standardize eden alt sınıf ve ataerkil benzeri kültürel yoksunlaştırma eğilimlerinin göz ardı edilmesiyle kadın yoksulluğunu anlatabilme noktasından uzaklaşmıştır (Köse E. , 2015: 259-267). 1995 yılında 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı'nda yoksulluğun kadınsallaşması kavramı Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yalnız yaşayan kadınlar veya kadının tek ebeveyn olduğu ailelerin daha çok yoksul olduğuyla ilgili deneysel çalışmalarla ortaya konulmuştur (Gerşil, 2015: 162). Yoksulluk ve kadının arasındaki bağlamın keşfi ile modern sermayelerin birikim modellerinin uygulanırlığı arasında yüksek bir ilişki vardır. İşte bu bağlam yoksulluğun kadınsallaşması ile açıklanmaktadır. Yoksulluk kavramı yoksul bireyler için yeni olmadığı gibi kadın yoksulluğu da kadınlar için yeni bir olgu değildir. Kadının emeğinin devletten bağımsız olarak enformel zeminde büyümesi, kadın yoksulluğunu anlamada yardımcı olmaktadır (Güneş, 2011: 218). Yoksulluğun kadınsallaşması kavramının özünde anlaşılması istenen yoksulluğun anlam ve mahiyetinin kadın ve erkek bakımından farklı yaşandığı gerçeğidir. Bu perspektifte yoksulluğun oluşumundaki temel kriterlerin erkek ve kadın cinsleri arasında derece ve formel anlamda farklılaştığı düşünülmektedir. Kadın ister ev ister ev dışında ve ya her ikisinde de ücretli olarak çalışsa da karşı cinse göre yoksulluğu yaşama derinliği değişmemektedir. Kadınlar tarafından yaşanan derin yoksulluk biçimi yoksulluğun kadınsallaşması olarak nitelendirilmektedir (Duyan, 2010: 21).

Bu perspektif, kadınların kapasite artışı ve yoksunluklarının tedariği kapsamında yoksullukla savaşırken öte yandan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kalkmasına yardımcı olmaktadır (Yıldırım ve Özdemir, 2013: 7). Son dönem kadın araştırmacıları yoksulluk üzerine yapılan çalışmalara yönelik olarak toplumsal cinsiyet başlığının açılmamasının, yapılan analizlerin genel bir değerlendirmeden öteye gidemeyeceğini net ve anlaşılır tanımlara ulaşılamamasına neden olacağını belirtirler (Göktaş, 2019: 20).

Yoksulluğu algılama, anlamlandırma ve yoksullukla mücadele yöntemlerinde oldukça belirleyici olan toplumsal cinsiyet rolleri yoksulluğun sonuçlarının cinsiyetlere göre farklılaşmasına neden olmaktadır. Yoksulluk kavramının cinsiyetlenmesine dair anlatılmak istenen, kavramın cinsiyet körü olup olmadığı noktası yani cinsiyetlenmeye bağlı farklılaşmaları ölçme potansiyelinin mevcudiyetinin tanımlanmasıdır (Köse E. , 2015: 259). Uluslararası kurumlarca yoksulluk ve toplumsal cinsiyet bakımından kabul

olunan kadın reisli haneleri yoksulluğun nesiller arası aktarımından sorumlu olduğunun savunan görüşler de mevcuttur (Dinçoflaz, 2009: 60)

2.4. Kadın Yoksulluğu

Günümüz dünyasında yoksulluk sınırındaki 1,3 milyar insanın %70'i kadınlardan oluşmaktadır. Barınma koşulları çok zor olan bir milyar insan ve 100 milyon evsizden yine çoğunluğu kadındır. Kadın ile özdeş hale gelen yoksulluk kavramı aile yapısının tümünü etkisi altına almaktadır. Ailenin refah durumuyla alakalı meselelerde kadının omzuna bindirilen sorumluluk ve biçilen roller onun mevcut yükünü daha fazla arttırmaktadır. Hem evde, hem işte hem de toplumsal atmosferde ücretli veya ücretsiz işlerde neredeyse yirmi dört saat çalışarak yoksulluk mücadelesi vermektedir. (Arpacı, 2010: 4). Yoksulluğun içerisindeki kadını anlayabilmek için ilk olarak yoksulluk dediğimiz şeyin insan hayatından neleri eksilttiğini yani insanların nelerden yoksun kaldıklarını açıklamak gerekmektedir (Alptekin, 2014: 9). Kadın yoksulluğunu kendi içerisinde anlam verebilmek ya da anlamına yönelik çıkarımlarda bulunabilmek için yoksulluk kavramı içindeki yerini belirlemek gerekmektedir. Kadın yoksulluğuna dair iki belirleyici durum mevcuttur bunlar: iş piyasasında kadının konumu ve eğitim olanaklarından faydalanma potansiyelidir (Kan, 2015: 54). Yoksulluğun yaşanılabilir kılınma noktasında hane içi görevlerinde kadınlara daha fazla sorumluluk yüklediğini söylenebilmektedir. Yoksullukla karşı karşıya kalan kadın ilk önce kendi masraflarını kısma eğilimi göstermekte, çocuklarının beslenme konusundaki olası eksikliklerine karşı kendini suçlama eğiliminde bulunmaktadır. Hane içi gelirden en az pay sahibi olan yine kadınlar olmaktadır. Yoksulluğun verdiği yalnızlaşma ve yabancılaşma hissi, kadınları daha çok eve kapatmaya neden oluyor. Erkeklerin yoksulluğu gurur meselesi haline getirmesiyle yardım istemek adına çeşitli yerlere başvuruda bulunanlar hep hane içi elde edilen gelirden en az pay alan kadınlar olmaktadır. Aile içindeki zenginlik durumunda ön plana çıkan, karar verici olan erkek olurken, yoksulluk durumunda öne itilen yine kadınlar olmaktadır. Eğitim anlamında da yine mahrumiyeti ilk yaşayanlar kız çocukları olup eğitim yerine anneleriyle beraber yaşanan yoksulluğu bölüşme görevi üstlenmektedirler (Yılmaz B. , 2017: 87-88).

Yoksulluk, kadınlar için hem maddi gelir yoksunluğu hem de kişisel karar mekanizmalarına ve sosyal yaşama katılım sağlayamama noktasında toplumsal

dışlanma ve aile içi şiddet olarak da boyut değiştirmektedir (Kan, 2015: 52). Aynı zamanda Anadolu Ajansı'nın yapmış olduğu çalışmaya göre evlilik oranlarının azalması ve boşanma oranlarının artması sebebiyle kadınlar, yaşlılık dönemlerini yoksulluk sınırının da altında geçirmektedirler. OECD kaynak gösterilerek ve otuz ülkeyi kapsayan araştırmada Türkiye'de 65 yaş üzeri kadınların %15,6'sı yoksulluk sınırının da altında yaşam mücadelesi vermekte olduğu tespit edilmiştir (Adaçay, 2017: 10). 'Yoksulluk' perspektifinden bakıldığında kentlerde yaşayan yoksullara göre kırsalda yaşayan bireylerin belli bir geliri, yeterli beslenme düzeni, evi, giysisi vb. ihtiyaçlarının karşılanmaması, eğitim, sağlık, kamu hizmeti, teknoloji vb. olanaklardan açısından da daha derin yoksulluk yaşamaktadır. Son zamanlardaki ekonomik krizlerle beraber birçok çalışma yapılmasına karşın kadın yoksulluğu ve yoksulluğun kadınsallaşması konusuyla direkt ilgili olarak verilerin yetersizliği önemli sorunlardandır (Duyan, 2010: 28).

Türkiye'de eğitime verilen önemin yoksulluk bağlamında erkek çocuklar üzerinden ilerlemekte olduğu görülmektedir. Yoksul diye sınıflandırılan aileler kısıtlı imkânlar ve zor koşullar yaşasalar dahi erkek çocukları okutmakta, kız çocuklara böyle bir fırsat verilmemektedir. Eğitim hakkından mahrum bırakılan bu kız çocuklar ileride kalıcı yoksulluk riskiyle karşı karşıya kalmakla birlikte başka kimselere bağımlı yaşamaya da mahkûm kalmaktadırlar (Adaçay, 2017: 16).

Kadın yoksulluğu günümüzde kırsalda olduğu kadar kentlerde de yoğun olarak yaşanmaktadır. Boşanma, ailenin dağılması, erkeğin işsiz olması, savaş, çatışma afet gibi durumlar kadın yoksulluğunu tetiklemektedirler (Açıkgöz, 2010: 45). Kırsal alandaki yoksulluğa son vermek üzere kentlere göç eden hanelerin yoksulluğu kentlerde de süre gelmektedir. Bu nedenle halen yoksulluk yaşayan kentli, hayat şartlarının değişeceğini ve yoksulluk durumundan kurtulacağını düşünmediği için göç hareketine sıcak bakmamaktadır (Göktaş, 2019: 99). Günümüz kentlerinde gecekondu ya da çöküntü alanlarındaki daha belirgin olan kadın yoksulluğu daha etkin ve belirgin olarak yaşanmaktadır. Kentlerde toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yoğun görülmesiyle birlikte kadınlar açısından psikolojik ve sosyolojik etkisi oldukça fazladır. Bu yüzden kent yoksulluğu da kadın yoksulluğunu anlama çabalarında olan çalışmalarda önem arz etmektedir (Açıkgöz, 2010: 46-47).

Toplumsal cinsiyet eşitliği konusu kent yoksulluğu şartlarının irdelenmesi noktasında önem taşımaktadır. Kent alanlarında gelir getirici işlere ulaşma noktasında eşit fırsatlara ulaşmak adına cinsiyetler arası farklılıklar vardır. İş gücü piyasasındaki kadınsallaşma ve kuralıslılığa bağlı olarak kırsaldan kente göçen kadınlar pek çok dezavantaja sahip olmaktadır. Kırsalın aktif işçisi olan kadın kente geldiğinde hevesi kaybolmuş bir biçimde hizmet sektöründeki işçiye dönüşmektedirler (Dinçoflaz, 2009: 87-88).

Dinçoflaz (2009)'a göre kadın yoksulluğunun üç farklı seviyede oluşum gösterdiğini belirtmektedir. Ev içerisinde eşitlik barındırmayan cinsiyete dayalı güç ilişkileriyle, cemaat içerisinde cinsiyet kalıplarına bağlı olarak kadın ve erkeklerden beklenen roller ve sorumluluklarla, toplumsal seviyede ise işgücü piyasalarına ve siyasi düzlemdeki ayrımcılıkla oluşmaktadır. Kadın yoksulluğunu anlamlandırmaya çalışırken kadınların istihdam cetvelindeki yerlerine ve bu konudaki nitelikli çalışmaların ortaya çıkarmış oldukları sonuçlara bakmak gerekir (Şener, 2009: 5). Yıldırım ve Özdemir (2013)'e göre de emeklerinin değeri azaltılan kadınlar gerekli ihtiyaç kaynaklarına, gelir ve refah şartlarına, erkeklere oranla ulaşım imkânlarının az olmasının yanında mülkiyet ve gelir kontrolünde karar almada da eşit haklara sahip değildir. Kadın yoksulluğu sorununu ve dolayısıyla genel yoksulluk sorununu çözüme kavuşturabilmek, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini gidermekle mümkündür (Alptekin, 2014: 21). Tire (2017)'ye göre kadın yoksulluğu, zemininde toplumsal cinsiyete dayalı roller ve ataerkil sistemin bulunduğu eşitsizliklerin birleşerek oluşturduğu bir kavramdır. Kadın hapsoldüğü toplumsal cinsiyet kapanından kurtulamadığı müddetçe ataerkil düzlemdeki erkek gücüne maddi manevi bağımlılığını sürdürmekte ve kendi kişisel kararlarının hâkim olduğu yaşam alanını yürütememektedir. Bu durum kadın yoksulluğunu derinleştirmektedir. (Kaymak, 2011: 37) Kadınların toplumsal cinsiyeti geride bırakarak gelişimlerine odaklanmalarını ileri süren bu perspektif, kadınların kapasite artışı ve yoksunluklarının tedarigi kapsamında yoksullukla savaşıırken öte yandan toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kalkmasına yardımcı olmaktadır (Yıldırım ve Özdemir, 2013: 7).

20. Yüzyılın ikinci kısmından sonra yani kabaca 1980'lerden bu yana gündemde bulunan bir konu olan kadın yoksulluğu toplumsal cinsiyet ve yoksulluk çalışmalarında yoksulluğun kadınsallaşması üzerinden kullanılmaya başlandı. Bu kavram yoksulluğun artmasına paralel olarak kadınların yoksulluk payının daha fazla olması, yoksulluk riskinin kadınlar üzerindeki belirginliğinin daha fazla olması, yapılan çalışmalarda

kadınların yoksulluğu yaşama biçimlerine vurgu yapılması şeklinde, “silinmişlik” ve “yoksulluğun kadın üzerine evrilmesi” kavramsallarıyla ele alındı (Kardam ve Yüksel, 2004: 45). Kadın yoksulluğu ülkemizde de kökeninde maddi ve cinsiyetçi etkenlere dayanan nedensellikler içerse de kadınlar, kadın olmanın getirmiş olduğu dezavantaj ve yoksunlukları da erkeklere karşı eşit görülmemesi ve bakımla ilgili sorumluluğu üstlenerek yaşamaktadırlar (Tire, 2017: 109).

Nitekim Kümbetoğlu’nun (2002) da ifade ettiği gibi

“Kadınların yoksulluğu, toplumsal olarak onay verilmiş eşitsiz cinsiyet rolleri örüntüsünün bir sonucudur.” (Yıldırım ve Özdemir, 2013: 58)

Köse’ye göre Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğun temel nedeni kadınların çalışamamalarıdır. Gelir ve gelir getiren üretim nesnelerinden mahrum olmak kadının emeğinin değersiz oluşu aslında ataerkil yapıdaki doğal konumudur. Yani kadınlar hakları olan sermayeden ya da getirisi olan maddi gelir kaynağından toplumsal cinsiyet rollerinin getirmiş olduğu ideolojiden dolayı paylarını alamazlar (Köse E., 2015: 268). Kadın yoksulluğunu arttıran bir başka unsur ise yoksul hanelerde yaşayan kişi sayısının fazla olmasıdır. Çok çocuklu hanelerdeki yoksulluk çocukların eğitim yetersizliklerine de yansiyarak onları da yoksulluğa sürükleyerek yoksulluğu kısır döngü haline getirmektedir (Göktaş, 2019: 98). Kadın yoksulluğu çocuk yoksulluğunu da peşinden getirerek kadınları küresel yoksullukta ön planla çıkarmaktadır. Kadın yoksulluğunu azaltmanın en önemli unsuru ise kadınların iş hayatında daha çok boy göstermesine yönelik sosyoekonomik araştırmaların yapılması gerekmektedir (Gerşil, 2015: 169). Göktaş’a göre aile içinde kız çocuklarının eğitim hakları bertaraf edilerek, ikinci planda tutulmaları kadınlar için yoksulluğun temelini çocukluk çağlarından itibaren oluşturmaktadır (Göktaş, 2019: 1). Aile içinde görünmez olan çocuk yoksulluğu, çocuğun ileriki yaşamında birçok soruna yol açacağı gibi suça yatkınlık noktasında da belirgin katkı sağlar. Ve bu katkısı da kısır döngü halinde ailenin yoksullaşmasına sebep olur. Kadın yoksulluğunun önüne geçmek, çocuk yoksulluğuyla beraber gelecek nesillerin yoksulluk riskini azaltan politika metası haline gelmektedir (Göktaş, 2019: 2). Diğer taraftan kadın yoksulluğu kavramı gelişirken göç olgusundan da etkilenmektedir. Yoksulluk kadınsal bir problemdir ve dünyanın hemen hemen her yerinde yoksulların büyük bir bölümünü kadınlar ve çocuklar oluşturmaktadır. Erkeğe

yardım olarak anlaşılan kadının rolü, gelir sahibi kadınların bile gelirlerini özgürce kullanmalarına müsaade etmemektedir (Fisunoğlu ve Şengül, 2014: 1).

Hartmann bu konuda iş gücü piyasasındaki kadınları vurgulamaktadır. Bu düşünceye göre kadınlar karşı cinse göre daha düşük ücretlendirilmekte, böylece bağımlı kalarak tam olarak ekonomik özgürlük elde edememektedir. Bu durum ve ev içindeki rolleri iş hayatında onları silikleştirmektedir. Bu da tekrar tekrar yenilenen biçimde düşük ücret kazanmalarına neden olmaktadır. Yani bu kısır döngü iş hayatındaki kadının yoksulluğunu her defasında yeniden üretmektedir. Delphy ve Leonard bunu çift yönlü sömürü olarak tanımlamaktadır. Buna göre yoksulluğun kadınsallaşmasında ataerkil sistem unsurlarıyla birlikte kapitalist yönergelerde etkili olmaktadır (Kaymak, 2011: 15). Güneş (2011)'in yapmış olduğu çalışmada kadının yoksulluğunun üretilmesi sürecinde gerçekleştirilen 221 kadın üzerinde yapılan çalışmada kadın emeğinin çift taraflı olarak değersizleştirilmesi sonucu kavramlaştırılmıştır. Kadın yoksulluğunun tespit edildiği hanelerdeki kadınlar çalışıyor olmalarına rağmen kadınlık emeklerini de halen yoğun olarak kullanmakta oldukları görülmüştür. Yoksul ailelerde kadın emeği aile geçimi ve maliyetlerin minimuma indirilmesi noktasında kadın emeği yoksulluktan ekstra etkilenmektedir. Yoksul kadınların özelliklerine baktığımızda ise genellikle metropollerin gecekondu mahallelerinde yaşayan, eğitim düzeyi düşük, genç yaşta evlenen, göç tecrübesi olan, kalabalık ailede büyüyen, temizlikçilik ve bakıcılık tecrübeleri olan, sosyal güvenceden mahrum olan, eşleri de hemen hemen kendisiyle aynı kaderi paylaşan, geçim kaynakları bakımından farklı alternatifler oluşturduğu görülmektedir (Duyan, 2010: 20).

Yoksullaşma durumunda kadının yapmış olduğu ilk eylem kendi harcamalarından kısaktır. Çocuklarının kalitesiz beslenmesinden dolayı kendisini suçlayan kadın haneye gelen gelirden aldığı pay her zaman çok düşük oluyor. Yoksulluk aynı zamanda kadınların daha fazla asosyalleşmesine ve hane içi şiddetin daha çok yaşanmasına sebep oluyor, erkek bunu gurur meselesi yaptığı için yardım aramaya kadın gidiyor, yani kısacası zenginliğin erkeğin yönetiminde olması beklenirken; yoksulluk kadının üzerine itilmektedir. Temizlenen sosyal refah devleti, maddi hassasiyetin artışı, peş peşe gelen ekonomik krizler, yapılan göçler sonunda günümüzün ciddi bir değişime uğrayan kavramı olan yoksulluğa dair yalnızca ekonomik önlemler yeterli olmamaktadır. Ekonomik kökenli projelere ek olarak sosyal iyileştirme çalışmaları ve insani merkezli

gelişim programları da gerekmektedir (Yücel, 2011: 399). Kadın yoksulluğunu azaltmak adına önerilen yöntemler arasında ilk akla gelen kadınların iş hayatındaki etkinliğini arttırmak olurken, esasen kadının gelir kazanmasına vesile olan iş imkânlarının oluşturulması tek başına yeterli değildir ve bunun yanında kadınların yapacağı işlerin fonksiyonları, çalışma şartları, kazandıkları gelirin miktarı oluşturulacak olan politika ve stratejilerin geliştirilmesiyle ele alınmalıdır. (Güneş, 2011: 228-229). Kendi şahsi harcamaları dışında ve özel ihtiyaçları haricinde aileleri için kullanmış oldukları para kadınların güçlendiğinin göstergesi olmadığı görülmektedir (Güneş, 2011: 242).

Kadın yoksulluğu ile başa çıkmada kadının yapabilirliklerinin farkına varması, kendi hayatı hakkında düşünmesi, müdahale etmesi için güçlendirme çalışmaları oldukça önem taşımaktadır (Şener, 2009: 9). Kadınları arka plana alan politikalar yerine kadınların görünürlüğüne duyarlı politikalar geliştirmek, hane reisinin erkek olduğu kalıp yargısından vazgeçerek konuya ilişkin önlem almaya yönelik projeler geliştirirken kadınların önceliklerine ve konuya ilişkin düşünce ve beklentilerine yer verilmeli, kadınların edilgen bir biçimde hizmet makinesi olduğu düşüncesi yok edilmeli, bunun yerine kadınları faal olarak, sorumlu ve ileri görüşlü kimseler olarak ele alarak kadınların günlük pratiksel ihtiyaçları kadar planlanan ihtiyaçlarına da cevap verilmesi gibi önlemler alınabilir (Buz, 2009: 47).

2.4.1. Kırsalda Kadın Yoksulluğu

Kırsal alandaki yoksulluk az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki tarımsal üretimin bozulmasıyla birlikte gizli kalan işsizliğin açık işsizliğe dönüşümü olarak açıklanmaktadır. Kırsal alanda yaşayan, ufak bir toprak parçası olan veya hiç toprağı olmayan köylü ile tarım işçileri arasında sıklıkla gelişen bu yoksulluk biçimi, günümüzün kırsalında yaşayan balıkçılık, ormancılıkla geçinmeye çalışan küçük sanayilerde çalışanlar arasında artış göstermiştir (Yayla, 2018: 10).

Kırsalda kadın emeği tarımsal üretimin yanında hane içerisinde de çok yüksektir. Hane içinde çalışma oranı anlamında ücretsiz aile işçisi statüsünde olan kadın, aynı zamanda ağır bir yük altındadır. Yoksulluk çeken ailelerde mevcut maddi yetersizlik sorunu kadının sorumluluğundadır. Bu durumda erkekten çok kadın çeşitli çözümler aramaktadır. Eve getirmesi gereken maddi kaynağı getiremeyen/getirmeyen erkeğin

cinsiyet kimliği açığıııı kapamak da kadının görevidir. Pratik yaşamda yoksulluk utancını kadınlar yaşamaktadır ve aynı zamanda da sosyal yardım başvurularına da yine kendileri katılmaktadır. Tüm bunlara rağmen hane içi gelir yükseldikçe bunun kontrolü erkekte olurken, maddi gelirin düşmesi sorunsalı kadının omuzlarında ağırlaşmaktadır. Hane içine gelen maddi kazancın eşit paylaşılmaması, bu geliri kadının kontrol edemiyor olması, aile içinde kadının emeğinin görünmemesi, ekonomik şiddet ve kadın yoksulluğunun nedenlerindendir. Kırsalda ücretsiz aile işçisi olan kadınların işgücünün arttırılması, ekonomik gelişmeyle alakalı olarak yeni iş kollarının oluşumuna ön ayak olacaktır. Nihayetinde üzerinde durulması gereken diğeri önemli husus, hem çalışma hayatı hem de sosyo kültürel hayatta kırsaldaki kadının ihmal edilmesidir. Bu konulara ilişkin belli önlemler, politikalar oluşturulurken genellikle şehirdeki kadın merkeze alınır, kırdaki kadın yoksun kalır (Kan, 2015: 54-55). Yoksulluğun derinden yaşam alanı bulduğıu gecekondulu ve benzeri yapılarda daha belirgin olan kadın yoksulluğıu, bazı mahrum kalma durumları sonrasında göstermiş olduğıu gelişme, kadınlar bakımından sosyoekonomik olarak dezavantaj oluşturmuştur (Yayla, 2018: 11). Hane içindeki gelir ve kaynakların eşit bir biçimde paylaşılmaması, hane içindeki gelir üzerinde kadının kontrol yetkisinin olmaması, hane içindeki emeğinin belirli bir bedelinin olmaması yani kadının ev içi emeğinin görünmez olması kadının yaşa dışı yoksulluk ve ekonomik şiddetin nedenleri arasında görülebilir. Kırsal alanda çalışan kadınların büyük çoğunluğu ücretsiz aile işçisi konumunda yer almaktadır. Kadın iş gücü istihdamının arttırılması her şeyden önce ekonomik gelişme ile ilgili olup yeni yatırımların yapılmasını ve yeni iş sahalarının açılmasını gerektirmektedir. Kırsalda çalışan kadınların %79,02'si ücretsiz aile iş gücü konumundadır. Kırsalda “işveren” olarak çalışan kadınların oranının düşüklüğü de burada dikkate değerdir. Bu durumda toplumda kadınların “girişimci” olarak hemen hemen hiç yer almadıklarının bir kanıtıdır. Burada üzerinde önemle durulması gereken bir olgu da, gerek çalışma hayatında gerekse toplumsal-kültürel hayatta işgücüne yoğun katılımı olan kırsaldaki kadının ihmalidir. Sosyopolitik ve ekonomik önlemlerin, politikaların üretilmesinde çoğunlukla kentteki kadın dikkate alınır, kırdaki kadına bakış ise “yoksun” bakış açısı olarak ortaya çıkmaktadır. Ve kırsal alanda yaşayan ve çalışan kadının konumunun iyileştirilmesi ve güçlendirilmesine yönelik olarak eğitim ve sağlık fırsatlarından

yeterince faydalanmasını sağlamak ve yoksulluk oranlarını düşürmek gerekmektedir (Kan, 2015: 56).

2008 yılında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığınca yayınlanan “Kırsalda Kadın” Çalıştayının raporuna göre yoksulluk dört başlık altında incelenmektedir:

1. Kırsaldaki kadının mülkiyet sahibi olma noktasında erkeğin çok gerisinde olması, mülkiyetin resmi kayıt altında olmaması nedeniyle kadının miras hakkı elde edememesi, elde etme durumunda sosyokültürel baskılardan ötürü reddetmesi,
2. Kırsal kesimdeki kadınların çalışma durumu ve şartları bakımından az ücretle uzun süreli ve çok iş yaptırılması, tarımda makineleşmeyle kadının işlerden uzaklaşması, kadınsal süreçler yaşarken de çalışma yaşamına devam etmesi, yaşanan sosyal dışlanmayla beraber kronik yoksulluğa karşı korunmasız olması,
3. Kırsal kesimde kadının yoksullaşmasına etki eden faktörlerden biri olarak tarım alanlarının toplu hale getirilmesi masraf ve maliyet açısından düşüş sağlarken, düşük ücret vererek erkek kardeş araziyi satın almakta ve araziyi mülk edinme durumu da giderek erkekleşmektedir.
4. Kırsaldaki kadının aile yapısı ve ilişkilerine bakıldığında hane bireylerinin sayısı arttıkça yoksulluk riski de artmaktadır. Yoksulluk aile ilişkilerini olumsuz yönde etkilemekte, kadın/çocuğa yönelik şiddeti arttırmaktadır.

Yoksulluktan ötürü kadın ve çocuk ticari nesneye dönüştürülmektedir. Yoksulluk çeken ailelerde çocukların istismara uğrama ve ihmal edilme oranları çok daha yüksektir. Kırsal alanda kadının iş gücündeki aktifliğinin oranı tarım alanındaki ücretsiz emeğiyle çalışması doğrultusunda yüksek gibi gözüксе de ülkemizdeki tarıma dayalı istihdamdaki azalmayla kadının istihdam oranı da düşüş göstermektedir (Dinçoflaz, 2009: 80).Ü

2.5. Ağ Kuramları Ve Kadın Göçü

Asırlar boyu her toplumun kendi tarihsel süreci içerisinde bağlamsal olarak süregelen göç olgusu, ulus devletlerin siyasi oluşumları ve sınırlarının tahsis edilmesi dolayısıyla farklı kuramsal çerçeveye oturmuştur. Göç olgusunun küresel düzlemdeki yapısal anlamda iç göç ve dış göç olarak kategorize edilmesi noktasında bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır(Yazgan,2010:14).

Göç neden gerçekleşir? Yaşamsal pratikleri ve mekânsal değişimleri nelerdir? Bu tip sorular tarihsel manada göçün kuramsallaşması adına siyasi ve mali kökenli analizlerden toplumsal sürece doğru yönelmektedir. Göç üzerine yapılan araştırmalar iki temel problem çerçevesinde ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi göçün neden gerçekleştiği ve bu güne kadar neden devam ettiği, ikincisi ise göçmenlerin göçten sonraki hayatı ve onların varlıklarının ne gibi sonuçlar doğurduğudur. Sosyal bilimciler tarihsel olarak ikinci grup yani göçmenlerle alakalı sorulara odaklanmışlardır. Ancak 1980 sonrasında ilk grup yani göç eylemiyle alakalı sorunlara ilgi gösteren sosyolojik temelli göç çalışmalarında mevcut çeşitlilikle beraber akraba ilişkileri, sosyal ağlar, ekonomik gelişme vb. konulara ilişkin incelemelerini daha büyük problemlerin yapıtaşlarını oluşturduğu görülmektedir(Yazgan,2010:16).

Günümüzün dijitalleşen dünyasındaki ultra modern ve ileri teknolojik iletişim yenilikleri insanların geçmişe oranla çok daha hızlı ve kolay göç etmelerini sağlamıştır. Küresel çaptaki ultra hareketliliği Castles ve Miller ‘Göçler Çağı’ olarak adlandırırken, Nikos ve Papastergoadis ‘Göç Türbülansı’ şeklinde tanımlamışlardır. Göç ve küreselleşmenin daimi olduklarını belirtmişlerdir(Güllüpınar,2012:55).

Göç olgusunun gerçekleştiği dönemin ekonomik, siyasi ve kültürel kodlarından etkilenmesi sebebiyle göçe yönelik teorilerde tarihsel manada bu etkiden pay almışlardır. 1990’lardan sonra şişe küresel ekonomi ve iletişimin gelişmesi uluslararası karmaşıklığa sebep olurken kültür, aile, etnik grup, ilişki ağlarında analize katılmıştır (Güllüpınar,2012:57).

Göçün nedenselliğine yönelik teoriler, ekonomik, tarihsel, yapısal bakış açılarıdır. Disiplinlerarası yaklaşımlardan yenisi olan göç sistemleri teorisi ve ulusötesicilik teorisi göçü oluşum gösteren bir süreç olarak kabul etmektedir. Burada göç olgusunun göçmenlerin yerleşme eylemine hem kendi sosyokültürel yapıları hem de toplumsal yapılar üzerinde ve hatta geçmişteki ülkeyle mevcut ya da kesilmiş olan ilişkilerine yönelik etkiler üzerinde çalışılmış, ırkçılık, kültür, kimlik, aidiyet gibi göçe yönelik kavramlar kuramsallaştırılmıştır(Yazgan,2010:17-18).

Göçle ilgili eski kuramlar göçü açıklamada itici çekici faktörler üzerinden giderken günümüzde ise çok yönlü bir süreç olarak kabul edilen bu göç hareketi itme çekme

kuramıyla açıklanamayacak kadar komplike e çok yönlü olarak kabul edilmektedir (Yazgan,2010:22).

Kapitalist sistemin belirleyiciliğinin yanı sıra, bireyin ve aile kararlarının da önemli olmasıyla birlikte çok yönlü olan bu süreçte küresel çaptaki göç zincirlerine makro ve mikro anlamda üretilen sistemler gözüyle bakılmaktadır. Uluslararası göçü açıklamaya çalışan teoriler göçün başlama nedenine, devamlılık sürecinin nasıl geliştiğine ilişkin önermelere ulaşmaya çalışmaktadır. Neo – Klasik İktisat: Makro teori, Neo – Klasik İktisat: Mikro Teori, İkili İşgücü Piyasa Teorisi, Dünya Sistemleri Teorisi göçün başlangıç noktasını açıklamaya yönelirken, Ağ teorisi, Kurumsal Teori, Kümülatif Nedensellik Göç Sistemleri Teorisi göçün devamlılığına yönelik açılımlarda bulunur(Yazgan,2010:23).

Uluslararası göç kavramını tek ve çok yönlü olarak açıklamak kuramsal anlamda mümkün değildir. Kuramlar göç başlangıcı ve yaygınlaşmasını ele alanlar olarak ikiye ayrılır. Başlangıç kuramları olarak;

- Yeni Klasik Ekonominin Makro Kuramı
- Yeni Klasik Ekonominin Mikro Kuramı
- Yeni Ekonomi Kuramı
- Çifte Pazar Kuramı
- Dünya Sistemleri Kuramı (Massey vd.2014:11)

Günümüzde tek bir kuram yerine birbirinden ayrı ve parçalı olarak geliştirilmiş birden fazla kuram mevcuttur. Göçe ilişkin mevcut eğilimler göçün tam olarak anlaşılmasının tek bir disiplin ya da tek analiz ile açıklanamayacağını gösterir. Göç sürecinin fonksiyonel ve karmaşık yapısı sofistike bir kurama ihtiyaç duymaktadır(Massey vd.2014:12).

Göçün neden başladığına dair açıklamaları amaç edinen kuramsal modeller birbirinden farklı argümanlar kullanmaktadır. Neo Klasik Ekonomi göçün maliyetine ve kaynak ülke ile hedef ülke arasındaki koşul farkına odaklanmaktadır. Ve göç hareketini geliri arttırmak amaçlı olarak bireysel hareket olarak kabul etmektedir. Yeni Göç Ekonomisine göre göç, hane halkının aile geliri üzerindeki risk azaltıcı ya da ailenin sermaye sınırlarını aşmak için alınan bir aile kararı olarak kabul etmektedir. İkili İşgücü Piyasası Kuramı göçü modern sanayi ekonomilerinin gereksinimi olarak algılamak,

Dünya Sistemleri Kuramı göçü küreselleşme ve Pazar sınırlarını aşarak yaygınlaşmanın sonucu olarak görür(Massey vd.2014:13).

Yeni Göç Ekonomisi'nin en önemli vurgusu göç kararının bireysel değil, aile ya da ev halkı gibi birbirine bağlı yapılarca verildiğidir(Massey vd.2014:16).

Neo Klasik Ekonomi – Makro Göç Kuramı

Neo Klasik Ekonomi Kuramı göç eylemiyle ilgili iki teori öne sürmüştür. Buna göre göçlerin oluşum sebebi arz/talep dengesindeki beşeri farklılıklardan ileri gelmektedir. Yani ülkelerin birbirinden farklı ücret ve istihdam imkânları bir yerden başka bir yere göç eğilimine sebep olmaktadır. Neo Klasik Ekonomi kuramı, neoklasik iktisat kuralına bağlı olarak işgücüne bağlı göç hareketini arz/talep itici-çekici etmenlerle bağdaştırmaktadır. Lee, göçmenlerin az gelişmiş bölgeden ücretlerin az olması, nüfusun fazla olması ve mali anlamdaki dengesizlikler dolayısıyla itildiğini, gelişmiş bölgelerce geniş iş imkânları ve fazla ücret gibi faktörler sebebiyle çekmektedir. Yani kısacası ülkeler arasında bulunan gelişmişlik düzeyine bağlı ekonomik farklılaşmalar göç akımlarının yönünü tayin etmektedir (Güllüpnar,2012:59).

Kuramın göçe dair araştırma sonuçları şöyledir:

- İşçiler ücret farklılığından göç etmektedir.
- Ücret farkı ortadan kalktığında göç sona erecektir.
- Yüksek vasıflı işçi göçü vasıfsız işçi göçünden farklıdır.
- Göçün birincil olanı işgücü göçüdür.
- Hükümetlerin yapması gereken göç alan ve göç veren ülkelerin göçe bağlı hareketlilik alanını denetlemektir (Güllüpnar,2012:59).

Neo Klasik Ekonominin Mikro Göç Kuramı

Makroekonomik kuram gibi araştırma soruları olan bu kurama göre göçe sebep olan şey makro olgulara ek olarak kişinin kendisidir. Bireyler yaptıkları maliyet hesabına göre daha yüksek gelir kazanacakları hesaba göre yol izlemektedirler. Bu kurama göre, daha yüksek kazanç için harekete geçen bireyler göçü başlatmaktadır. Birey göç etmeden önce, yoksulluk masrafı, dil öğrenme sorunsalı, adaptasyon sorunu gibi tüm faktörler göz önüne alınarak bazı yatırımlarda bulunup gidecekleri ülkeyi bu yatırımlar doğrultusunda en fazla kazanç sağlayacağı ülke olarak seçmektedirler. Yani neo klasik

ekonominin mikro göç kuramı bireysel faydanın maksimize edildiğini kabul etmektedir. Bireyler sosyal sermayelerine en fazla yararlı olana bilinçli ve istekli olarak yönelirler(Güllüpınar,2012:60).

Bu kuram beşeri sermaye kapsamında kişisel seçimlere vurgu yaparak göç hareketini gelişmiş ülkeler tarafından incelemektedir. Beşeri sermaye modeli göçü beşeri sermayeye yatırım olarak görürken göç kararını göçün risk faktörlerini bertaraf etmeyi başaran bireyler olmaktadır. Diyebiliriz ki bu modele göre bireyler, rasyonel aktörlerdir.

Bu kuramın araştırma sonuçları şöyledir:

- Göç hareketi, kişisel fayda / kazanç hesabına göre gerçekleşir.
- Göç hareketi, gelir ve istihdam bakımından farklılıkların kabulü ile gerçekleşir.
- Eğitim, yabancı dil bilme, kişisel beceriler gibi özellikler göç edecek kişinin iş bulma ihtimali artırmaktadır.
- Göç masraflarını azaltan şahsi özellikler, sosyal şartlar göç sonundaki kazancı artıran niteliklerdir ve göçü hızlandırmaktadırlar.
- Göç hareketi, ülkeler arası farklılıklardan beslenir.
- Göçe teşvik eden unsurlar ve göçü başlatan kararlar iş piyasasındaki dengesizlik sonucu oluşmaktadır.
- Hükümetleri göç hareketini, göç alan ve göç veren ülkedeki kazançları etkileyecek önlemleri denetlemektedir. Örneğin; yasal olmayan iş gücü karşısında iş verine ağır ceza vermek gibi (Güllüpınar,2012:61).

Yeni Ekonomi Kuramı

Neo klasik ekonomiler, ekonomi anlamında yalnızca göçmenin temeli almaktadır. 1990'larda Oded Stark'ın geliştirdiği teoride göç kararının yalnızca bireyler değil gruplarca verildiğini özellikle aile ve hane halkının etkisinin olduğu yani göçüm aile stratejisi olduğunu belirtmektedir. Bu kurama göre göç kararı hane halkının tüm fertlerinin bazense o topluluğunun tümünün aldığı karar olmaktadır. Yeni ekonomi kuramının temel araştırma sorusu hane halkı geliri çoğalmasa dahi ailenin çabalarıyla yeni gelir kaynakları bulunabilmektedir. Bu kurama göre göç kolektif bir aile kararıdır. Yani göçte bireyin olduğu aile ve hane halkının vermiş olduğu kara ve davranış biçimleri önem taşımaktadır. Göç kararını alınmasında en önemli sebep düzenli olarak

gelir sağlanması zaruri bir durum olmasıdır. Bu, arzulanan aile refah ortamı için cinsiyet ayırmaksızın kadın erkek ortak paydada çalışma sağlanmalıdır(Güllüpnar,2012:62).

Yeni ekonomi kuramına göre üç temel finansal faktör mevcuttur.

1. Diğergamlık (aile bağı dolayısıyla bireysel çıkardan vazgeçip aile çıkarlarını düşünmek ve korumak)
2. Güvence (gelir değişimlerini sindirebilmek adına beşeri ve toplumsal gelişim)
3. Yatırım (geri dönüş hayali ve planıyla şahsi anavatanlarında hayata geçirilmeye çalışılan varlık / sermaye birikimi)

Yeni ekonomi kuramının göç eylemi konusunda ki düşünceleri:

- Göç çalışmalarında birey değil, aile, hane halkı ve topluluk temel alınmalıdır.
- Göçün zorunlu sebebi ücret farklılığı olmayabilir ve hane halkları bunun dışında da göç kararı alabilir. Hane halkı hem göçe, hem yerel etkinliklere katılabilir.
- Yerel ekonomik problemlerde göç bir çözüm olarak dahi görünebilmektedir.
- Ücret farklılığı kaybolursa dahi göç kaybolmayabilir. Göç veren ülkelerdeki piyasa dengesizlikleri sürdükçe göç de sürecektir.
- Göç veren ülkelerdeki politikalardan fayda görmeyen yoksul kesimin göçe yönelme ihtimali artmaktadır.
- Gelir düzeyini dengeleme amaçlı politikalar ve yeni ekonomik oluşumlar bazı hanelerin yoksulluğa bakış açısını değiştirerek göç isteğini söndürebilir.

Önceki dönemlerde iktisat biliminin kapsamı altında olan göç kurumları, bugün sosyoloji biliminin disiplin yöntemleriyle formülize edilmektedir (Güllüpnar,2021:63-64).

Neo klasik ve yeni ekonomi kuramı mikro düzeyler olmalarına rağmen belirgin farkları göçün karar merciidir (Güllüpnar,2012:64).

BÖLÜM 3: YÖNTEM VE BULGULAR

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı Rize'nin Pazar ilçesinde geleneksel yaylacılık faaliyetleriyle ilgilenen kadınların yaşam alanları ve göç etme süreçlerindeki yaşanan problemleri saptamak ve bu problemler ışığında ekonomik anlamdaki yoksulluklarını anlamlandırarak sosyokültürel statülerini analiz etmeyi ve geleneksel yaylacılık faaliyetlerinin geçmişten günümüze ne tür bir sosyolojik değişime uğradığını ortaya koymaktır. Nihai olarak ulaşılmak istenen hedef; geleneksel yaylacılık faaliyetlerinin yeniden canlandırılması ve yok olmamasına katkı sağlamak, sağlamak aynı zamanda bu faaliyetlerle ilgilenen kadınların göç sürecindeki yoksulluklarının görünürlüğünü arttırmaktır. Bunun yanı sıra çalışmamızdan elde edilen sosyokültürel çıktılar geleneksel yaylacılık faaliyetleriyle uğraşan kadınların yoksulluk düzeylerinin tespit edilip giderilmesi adına (belediye turizm bakanlığı, kaymakamlık) vb. çeşitli birimlere sunulup iyileştirme yoluna gidilmesini sağlamak, bu kadınların haftada iki gün çarşı yerine gelip tezgâh açmaları ve düzensiz bir şekilde sağladıkları kazancı örneğin belediyenin desteğiyle ve yine belediyeye ait bir yapıda haftanın her günü açık olan bir organik market oluşturularak daimi hale getirmek, böylece bölgenin organik süt ve süt ürünlerine ulaşımını kolaylaştırmak, sosyal medya üzerinden bölgenin organik ürünlerinin satışını sağlamak, geleneksel yaylacılık yapan kadınların istihdam edilmesini sağlamak, bu mesleğin görünürlüğünü ve kalıcılığını arttırabilmek amacıyla ilçe halk eğitim merkezinde geleneksel yaylacılık faaliyetindeki hayvancılık işlemleri hakkında bilgilendirmeler yaparak organik hayvancılığı teşvik etmek örnek “hayvan besleme” merkezi oluşturarak mesleğin devamlılığına yatırım yapmaktır. Rize ili bazında gerçekleştirilen bu çalışmanın diğer iller ve diğer hayvancılık türleri ya da kaybolmaya yüz tutmuş meslekler adına örnek teşkil etmesini sağlamak. Özelde Rize ili genelde ise tüm Türkiye’de hayvancılık yapılan alanlarda yaşanan göçlerdeki süreçlerin kolaylaştırıcılarının tespit edilmesine tavsiye niteliği taşımak.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

İnsan davranışını açıklama noktasında önemli katkılar sağlayan gözlem, görüşme vb. diğer nitel yöntemler sosyoloji araştırmalarına önemli katkılar sağlamaktadır. İnsan davranışını açıklama hususunda, esnek ve bütüncül bir yaklaşım sergilenmesi gereken bu araştırmalarda katılımcıların görüş ve tecrübeleri oldukça önem taşımaktadır. Nitel araştırma sosyoloji, psikoloji, felsefe dilbilim gibi birçok disiplinlere dayanan sağlam kuramsal temellerinin yanında, bu disiplinler tarafından hem perspektif, hem de yöntem yetisi kazanmıştır. Bu disiplinlerin tümündeki kolektif amaç insan davranışını yaşamış olduğu çevre içerisinde ve çok yönlü olarak incelemektir. Zikredilen bu bilim dalları arasından sosyoloji bilimi, toplumsal alanda bulunan bireylerin sosyal yaşam biçimleri ve toplumsal normları nasıl kabul ettiklerini, ne ölçüde uyguladıklarını konu edinerek nitel araştırmadaki birtakım temel perspektiflere ve yöntemlere katkı sağlamıştır. Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanılıp, algı ve olayların doğal ortamlarında rasyonel ve bütünsel olarak tespit etmeye yönelik nitel bir düzenin takip edilmesine nitel araştırma denir (Yıldırım ve Şimşek, 2011: 35-39).

“Sosyolojideki en iyi çalışmaların çoğu, istatistiksel testler olmaksızın nitel yöntemler kullanılarak yürütülmüştür. Bu örgütlenme ve topluluk çalışmalarından yüz yüze etkileşimle ilgili mikro çalışmalara ve dünya sistemine dair makro çalışmalara kadar uzanan araştırma alanları için geçerlidir. Bu çalışmalar, bu konulara zayıf ya da başlangıç düzeyindeki ‘inceleme’ yaklaşımları olarak da görülmemelidir.”

-Randall Collins, “Statistics Versus Words” İstatistik ve Kelimeler, s,340 (Neuman, 2014:311)

Nitel veriler sosyal hayattaki kişi, eylem ve olayları açıklayıcı metin veya işaretler şeklindedir. Nitel ve nicel yöntemler arasında belli benzerlik ve farklılıklar bulunmaktadır. Benzerliklerden birincisi, araştırmacılar hem nitel hem nicel veriler için hayattaki deneysel detaylardan anlam çıkarmaya çalışırlar. Çıkarım, belli kanıtlara dayanarak sonuca ulaşmak demektir. Her iki biçimde de amaç verilerin karmaşıklığını basitleştirmektir. Nitel araştırma türünde, yeterlik konusu nicel araştırmadan farklı olarak öznelere sayısına göre değil elde edilen verilerin sayısına dikkat çeker. Yani olması gereken düzeyde veri toplandığında yeterlik sağlanmış olur. İkinci benzerlik ise,

her iki araştırma yönteminin de kamusal alanda gerçekleşen bir yöntemsel zaman dilimi gerektirme durumudur. Nitel araştırmada araştırma projeleri her daim açık ve seçik olarak açıklanmayabilir. Fakat bu araştırmanın her kısmında gizli haldedir. Her iki araştırma türünde araştırmacı hatadan, olası yanlış sonuçlardan ve doğruya götürmeyen anlam çıkarımlarından uzak durmaya çalışır. Farklılıklar konusunda da nicel araştırmadaki özel, standart hale gelmiş veri analiz tekniklerinden kullanır, araştırma sorusu oluşturma, belli istatistik yöntemler farklı projeler arasında gelişmiş durumun aksine nitel araştırma çok daha az yapılandırılmıştır. Nitel araştırmanın tümevarımsal yönü Schatzman ve Strauss’a göre şöyle aktarılmaktadır:

“Nitel araştırmacılar araştırma sürecini öngörme noktasında nicel araştırmacılardan geri plandırırlar. Ham haldeki verileri araştırma başlangıcında düzenleme şansları yoktur.”

Bir diğer fark, nicel araştırmacılar verilerin tümüne ulaşır ve sonra matematiksel olarak özetleyip veri analizine başlarlar. Fakat nitel araştırmacılar ilişkileri ve bağlantıları çalışmanın başında aradıkları için erken yapılan veri analizi sonraki verilere yardımcı olur. Yani nitel çalışmada analiz ayrı bir bölüm halinde olmaktan çok; çalışmanın bütününe yapılmaktadır. Nitel araştırmacılar, nicel araştırmacılar gibi yalnızca sayıları kullanmaz ampirik ispatlarla soyut kavramları birleştirerek yeni kavramlar veya kuramlar oluşturur. Nitel analiz, nicel analizin bağlı olduğu istatistik kaynaklı temelin aksine, birçok anlam ifade edebilen, kesin olmayan, bağlamlara dayalıdır. Fakat bu bir olumsuzluk teşkil etmez. Nitel araştırmada kavram oluşturma veri analizinin bir parçası olarak gelişir. Yani kavramlaştırma yapılırken aynı zamanda veri düzeni ve çıkarım yapılmış olur. Nitel araştırmada düşünceler ve ispatlar karşılıklı olarak birbirine bağımlıdır. İstatistiksel analizlerin yapıldığı nicel veri kodlamasının aksine, nitel analizde kodlama farklı anlamlar içerir. Ham haldeki veriler kategorize edilerek belli temalar oluşturulur. Bu yöntem araştırmacıyı ham veri ayrıntılarından kurtarır. Nitel analiz, araştırmacının kendisinin verilerden elde ettiği notları sık sık okuyup, onlar üzerine düşünüp mantıksal akıl yürütmelerle kıyaslama yapmaktır(Neuman,2014:313-317).

Nitel veri araştırması olan bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden Olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim deseni, Yıldırım ve Şimşek (2011)’in de

belirttiği gibi farkında olunup yeterli, ayrıntılı ve derinlemesine bilgi sahibi olunmayan olgularla ilgili yapılan çalışmalarda kullanılmaktadır. Bu olgular ile yaşanan zaman dilimindeki mevcut olaylar, tecrübeler, kavramlar, durumlar, algı ve yönelimler şeklinde karşılaşılmaktadır. Ancak bu karşılaşma bu olguları tam manasıyla anlayıp kavrayabildiğimiz anlamını taşımamaktadır. Tamamen yabancı olmamız ancak tüm yönleriyle de bilgi sahibi olmadığımız olguları araştırmayı konu edinen çalışmalar için Olgubilim (fenomenoloji) yerinde bir nitel araştırma deseni olmaktadır. Araştırmanın örnekleme Rize'nin Pazar ilçesindeki 25 göçmen kadınlar GÜDÜMLÜ (Amaçlı Örnekleme) yöntemiyle seçilmiştir. Bal(2012)'in da belirttiği gibi, katılımcıların tesadüfen değil, belli özellikleri dikkate alınarak seçim yapılan Yargısal/Rastlantısal Olmayan Örnekleme türünün bir çeşidi olan GÜDÜMLÜ (Amaçlı Örnekleme) belli bir amaç güderek, probleme en uygun kesiminin gözlem konusu yapılması şeklinde gerçekleşmektedir.

Başlangıcı uzun yol seyahatçilerinin raporları olan bu araştırma yönteminde Britanyalı Sosyal Antropolog Bronislaw Malinowski uzun süreli olarak gruplarla yaşayıp veri toplama konusunu kaleme alan ilk araştırmacıdır. Malinowski 1920'lerde yeni araştırma yöntemi olarak saha çalışmasını sunduktan sonra sahadakilerin açıklamalarıyla araştırmacının yorumlarını birbirinden ayırmak gerektiğini, araştırmacıların halkla direkt olarak etkileşim sağlayıp onların gelenek, adet ve inançlarına ulaşması gerektiğini vurguladı. Amerika Birleşik Devletlerinde sosyolojik anlamda alan araştırması Chicago Üniversitesi sosyoloji bölümünde bu isimle başladı. Bu okulun alan araştırmasına iki etkisi vardı. 1910-1930 yıllarını kapsayan ilk aşamada örnek olay incelemesi veya hayat öyküsü anlayışına dayalı yöntemler, 1940-1960 yıllarını kapsayan ikinci aşamada katılımcı gözlemi geliştirerek ortaya üç tane argüman çıkarıldı:

- Kişileri kendi doğal ortamında inceleme
- Kişilerle direkt olarak etkileşime girip inceleme
- Kişilerin bakış açısına göre sosyal topluma dair anlayış kazanma

1970' ve 80'lerde alan araştırması daha da farklı yönde gelişti. Alan araştırmacıları psikoloji, antropoloji gibi bilimlerden destek alarak kişileri etkisiz araç veya sosyal çıkarımları statik olarak görmediler. Ve araştırmayı da sosyal dünyanın betimlemesi olarak gördüler(Neuman,2014:194-197).

Alan araştırması günlük hayatlarındaki olağan düzenlerinde yaşam sürdüren kişilerin incelenme yöntemidir. Alan araştırmacısı, araştırmak istediklerinin nasıl bir hayat sürdüğü, nasıl davranışlar sergilediklerini, neye sevinip üzüldükleri gibi merak ettiği konularda birincil kanaldan bilgi kazanmak amacıyla onların dünyalarını ziyaret etmektedir. Alan araştırması araştırmacının bulunmuş olduğu zaman diliminde ve çoğunlukla araştırmacının bulunmuş olduğu kültür atmosferi içinde mikro boyutlu sosyal ortamları doğrudan katılımcı olarak gözlemlediği bir araştırma stilidir. Alan “araştırmasının uygun olduğu durumlar kendi aralarında etkileşim halinde olan gruplardan bilgi alma, anlama gerektirmektedir (Neuman,2014:194-195).

“Saha Araştırması Basamakları

Saha araştırmacısı şunları yapar:

1. Her türlü alışılmamış duruma ek olarak, sıradan olayları ve gündelik etkileri doğal ortamlarda gerçekleştirildikleri sırada gözlemler.
2. İncelenen insanlarla doğrudan ilişkiye girer. Ve saha ortamında günlük toplumsal yaşam süresini kişisel olarak deneyimler
3. Analitik perspektifi ya da dışarıdan birinin mesafesini korurken içeriden birinin bakış açısını edinir.
4. Çeşitli teknikleri ve toplumsal biçimleri, durumun talep ettiği şekilde esnek bir biçimde kullanır.
5. Çok ayrıntılı betimlemeler sağlamak üzere diyagramlar haritalar veya resimlerin yanı sıra, kapsamlı yazılı notlar biçiminde veriler üretir.
6. Olayları kendi toplumsal bağlamlarında, bütünlüklü olarak (örneğin; parçalı olarak değil bütün bir birim olarak) ve teker teker görür.
7. Bir saha ortamındaki üyeleri anlar ve onlara yönelik empati geliştirir. Yalnızca duygusuz objektif olguları kaydetmez.
8. Kültürün hem açık (kabul edilen, bilinçli, söze dökülen) hem de örtük (daha az bilinen, gizli, söze dökülmeyen) yönlerini fark eder.
9. Dışarıdan bir bakış açısını dayatmadan, süregiden toplumsal süreçleri gözlemler.
10. Yüksek düzeylerde kişisel stres, şüphe, etik açmazlar ve muğlaklıkla baş eder (Neuman,2014:202).”

Alan araştırması belli başlı kurallara göre ilerlemediği halde başlangıçta bazı problemler ortaya çıkmaktadır. Örneğin; araştırma alanı seçme, alana ulaşmak, alana giriş, alandaki kişilerle iletişim gibi. Alan araştırmaları bir ortam veya alan araştırması yerinde çalışmaktan bahseder. Fakat bu açıklama yanıltıcıdır. Araştırma yeri, sınırları değişen olay ve etkinliklerin geliştiği bir alandır. Alan araştırmasında mekân seçmenin önemine binaen bu seçimde üç etken vardır: Toplanılabilecek verilerin zenginliği, alışılmışın dışında olma durumu ve uygunluk. Mekâna ulaşma noktasında ise belli sponsorlar ya da araçlarla iş birliği yapmak gerekmektedir. Bu iş birliği esnasında araştırmacının görevi; araştırma bütünlüğünü muhafaza etme ve etik kurallar dolayısıyla tartışma gerektirmeyen belli sınırlar koymaktır (Neuman,2014:205-208).

Alandaki kişilerle iletişim konusunda ise alan araştırmacısı, alandaki kişilerle anlaşmaya çalışan bir ilişki kurar. Dost düzeyinde bir ilişki oluşturup onlarla aynı dilden konuşarak edinmeye çalıştığı anlayışı bu tavırlarıyla bir empati modeline dönüştürür. Fakat araştırmacı Schatzman ve Strauss'un da dediği gibi 'hem her şeye inanır, hem de hiçbir şeye inanmaz'. Alan araştırması bağlantı noktalarını öğrenirken şahsi stresle başa çıkmayı, toplumsal araştırmayı standardize etmeyi öğrenmek gerekir. Alanda öğrenme maksatlı bulunduğu gibi, bu alanın sosyal atmosferinin bilgisine ulaşmayı hedefleyen kişi olunmalıdır (Neuman,2014:213-217).

Alandaki ilişkilerde gerçekleşen durumlar şöyledir:

1. Alanda bürünülen rolle bağlantıları öğrenme
2. Toplumsal ilişkiler bağlamında ilgili görünme, izleme ve dinleme, gözlemlene, notlar alma(Neuman,2014:215-216).

Alanda yapılan görüşmede yönlendiricilikten uzak, öncesinde belli formda yapılandırılmamış olan ve derinlemesine yöntemler kullanılır. Alanda yapılan görüşme, soru sorma, dinleme, ilgilenme ve kayıt etme şeklinde gerçekleşir. Görüşmeye katılanlar etkinliklerini sübjektif manalar açığa çıkararak gerçekleştirirler. Sonuç olarak, alan araştırması mevcut olan küçük bir grubun incelenmesinde en güçlü yöntemdir(Neuman,2014: 238-249).

Bu çalışma, tüm verilerin ışığında geleneksel yaylacılık faaliyetlerinin canlanmasını sağlama ve giderek yok olmasını önlemeyi hedefleyen anlamlı başka bir çalışmanın

olmamasına binaen önemlidir. Ve bu konudaki akademik boşluğu doldurma çabası içerisindeydir. Aynı zamanda;

- Karadeniz kültüründe önemli bir yere sahip olan geleneksel yaylacılık faaliyetinin kültürel deformasyon ile ilgisiz hale gelmesinin engellenmesi,
- Geleneksel yaylacılığın turizm yaylacılığı karşısındaki yok olma tehdidini gündeme getirmesi,
- Göçmen kadınların yaylacılık faaliyetinden sağladıkları kazancın bağlı oldukları belediye alt yapı ve desteğiyle organik market bünyesinde düzenli gelir haline getirmesi,

Bu araştırma ile birlikte elde edilen çıktıların, ülkemizin dört bir yanında ve farklı kültürel dinamiklerle gerçekleşen diğer yaylacılık faaliyetlerini konu alacak çalışmalara yön göstermesi adına önemlidir.

Bu araştırmada nitel yöntem yaklaşımları kullanılmıştır. Çalışmada nitel araştırma desenlerinden Olgubilim (fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Olgubilim (fenomenoloji) deseni, Yıldırım ve Şimşek (2011)'in de belirttiği gibi farkında olunup yeterli, ayrıntılı ve derinlemesine bilgi sahibi olunmayan olgularla ilgili yapılan çalışmalarda kullanılmaktadır. Bu olgular ile yaşanan zaman dilimindeki mevcut olaylar, tecrübeler, kavramlar, durumlar, algı ve yönelimler şeklinde karşılaşılmaktadır. Ancak bu karşılaşma bu olguları tam manasıyla anlayıp kavrayabildiğimiz anlamını taşımamaktadır. Tamamen yabancı olmadığı ancak tüm yönleriyle de bilgi sahibi olmadığımız olguları araştırmayı konu edinen çalışmalar için Olgubilim (fenomenoloji) yerinde bir nitel araştırma deseni olmaktadır.

Bu çalışmanın yaklaşımında da nitel veri analizlerinden betimsel(içerik) analiz yaklaşımı kullanılarak yapılan görüşme tekniğinde katılımcılarının görüşlerine yer verilmiştir. Baltacı (2019)'nın da belirttiği gibi, içerik analizinde görüşme, gözlem veya dokümanlar yoluyla elde edilen veriler, dört aşamada analiz edilir:

- (1) elde edilen verilerin kodlama aşaması
- (2) kod, kategori ve temaların tespiti edilmesi,
- (3) kod, kategori ve temaların düzene konması ile
- (4) bulguların tanımlanması ve yorumlanması.

Bu yaklaşımı kullanırken öncelikle mülakat esnasında katılımcılardan izin alınarak gerçekleştirilen ses kayıtları deşifre edilmiş, ardından da Yıldırım ve Şimşek (2011)'in de belirttiği üzere araştırma sorularından ortaya çıkarılan temaların muhtevasına göre çeşitli başlıklar halinde düzenlenmiştir. Gerçekleştirilen mülakatlarda katılımcıların görüşlerinin net olarak anlaşılabilme ve anlamlandırılabilme gücünü arttırmak amacıyla sık sık alıntılamalara yer verilmiştir. Burada amaçlanan bu çalışmanın elde edilen verileri düzenli ve yorumlama desteğiyle birleştirerek okuyucuya sunmaktır. Bu nedenle araştırmadan elde edilen çıktılar belli bir sistemde ve düzenli bir biçimde betimlenmiş akabinde de açıklanıp yorumlanmıştır. Sonuç kısmına gelindiğinde ise bu betimlemelerin sonuçlarına değinilmiştir.

Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak mülakat (yüz yüze görüşme) tekniği kullanılmıştır. Baltacı (2019)'nın da belirttiği gibi bir problemin çözümü ile alakalı olarak gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerine başvurulmuş bir nitel çalışma, önceden bilinen veya fark edilmemiş problemlerin keşfedilmesine, probleme yönelik doğal olguların gerçekçi olarak ele alınmasına yönelik subjektif ve yorumlayıcı yaklaşımı ifade eder. Baltacı (2019)'ya göre görüşme, katılımcıların iç dünyalarındaki kendilerine has olan bakış açılarının tespit etme amacı taşımaktadır. Görüşme, araştırılan konu hakkında bireyin şahsi tecrübeleri, farklı keşifleri, tutum ve düşünceleri, istekleri, yorumlamaları, zihinsel-bilişsel algıları ve tepkileri gibi gözlemlenemeyen bilgilere de ulaşmayı mümkün kılmaktadır.

Geleneksel yaylacılık yapan kadınlara yapılacak olan mülakatlar temel araştırma sorusu ve alt sorular kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Görüşme formunun ilk bölümünde kadınların sosyodemografik bilgilerini elde etme amaçlı sorular bulunmaktadır. İkinci bölümünde ise çalışmanın araştırma kapsamı dâhilinde hazırlanmış olan belli ana ve yardımcı sorular bulunmaktadır. Araştırmacı tarafından katılımcılara bu mülakatın hangi amaçla yapıldığına dair bilgi verilmiştir. Bu mesleği icra eden kitlenin yaş aralığı yüksek olması sebebiyle sorular açık, anlaşılır, sade bir formatta sorulmaya çalışılmıştır. Mülakatların süresi 60-90 dakika arasında sürmüştür. Araştırmamıza 25 adet kadın katılmıştır. Katılımcıların 5 tanesi ile SarsCov-19 pandemi sürecindeki kısıtlamalar nedeniyle sanal görüşme gerçekleştirilmiştir. Araştırmacının çalışmanın gerçekleştiği ilçede ikamet etmesi bu araştırmanın bu bölgede yapılması noktasında etkili olmuştur. Çalışma öncesinde her yıl İstanbul'dan gelerek turizm

amaçlı yapmış olunan yayla ziyaretleri ve araştırmacının son 3 yıldır bu ilçeye yerleşip buradaki organik ürünler pazarında alışveriş yapma imkânının olması, yaylacılık faaliyetinde bulunan göçmen kadınlar ile ilgili ayrıntılı gözlem yapabilme fırsatı sunmuştur.

3.3. Araştırmanın Veri Toplama Süreci Ve Araçları

Geleneksel yaylacılık yapan kadınlarla yapılacak olan mülakatlar temel araştırma sorusu ve alt sorular kapsamında araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Görüşme formunun ilk bölümünde kadınların sosyodemografik bilgilerini elde etme amaçlı sorular bulunmaktadır. İkinci bölümünde ise çalışmanın araştırma kapsamı dâhilinde hazırlanmış olan belli ana ve yardımcı sorular bulunmaktadır. Araştırmacı tarafından katılımcılara bu mülakatın hangi amaçla yapıldığına dair bilgi verilmiştir. Bu mesleği icra eden kitlenin yaş aralığı yüksek olması sebebiyle sorular açık, anlaşılır, sade bir formatta sorulmaya çalışılmıştır. Mülakatların süresi 60-90 dakika arasında sürmüştür. Araştırmamıza 25 adet kadın katılmıştır. Katılımcıların 5 tanesi ile Cov-19 pandemisi ve kısıtlamalar nedeniyle sanal görüşme gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizi aşamasında ise öncelikle mülakat esnasında katılımcılardan izin alınarak gerçekleştirilen ses kayıtları deşifre edilmiş, ardından da Yıldırım ve Şimşek (2011)'in de belirttiği üzere araştırma sorularından ortaya çıkarılan temaların muhtevasına göre çeşitli başlıklar halinde düzenlenmiştir. Gerçekleştirilen mülakatlarda katılımcıların görüşlerinin net olarak anlaşılabilme ve anlamlandırılabilme gücünü arttırmak amacıyla sık sık alıntılamalara yer verilmiştir. Burada amaçlanan bu çalışmanın elde edilen verileri düzenli ve yorumlama desteğiyle birleştirerek okuyucuya sunmaktır. Bu nedenle araştırmadan elde edilen çıktılar belli bir sistemde ve düzenli bir biçimde betimlenmiş akabinde de açıklanıp yorumlanmıştır. Sonuç kısmına gelindiğinde ise bu betimlemelerin sonuçları tartışılmıştır.

3.4. Araştırmanın Araştırma Sorusu Ve Sınırlılıkları

Çalışmanın amacına uygun olacak şekilde temel araştırma sorusu olan “Geleneksel yaylacılık faaliyetleri yapan kadınların göç sürecindeki yoksulluklarının sosyokültürel görüntüsü nedir?” Sorusuyla birlikte bu araştırma aşağıdaki alt sorular çerçevesinde göç, yoksulluk, yaylacılık temalarıyla başlıklar halinde değerlendirilecektir.

Alt Sorular:

- Geleneksel yaylacılık faaliyetleriyle ilgilenen kadınların göç sürecinde yaşadıkları zorluklar nelerdir?
- Geleneksel yaylacılık faaliyetlerinin sürdürülebilirliğinin önündeki engeller nelerdir?
- Geleneksel yaylacılık faaliyetlerinin günümüzdeki sosyokültürel değişimi hangi yöndedir?

3.5. Göç Sürecindeki Kadın Yoksulluk Görünürlüğü

3.5.1. Geleneksel Yaylacılık Faaliyetlerindeki Kadınların Sosyo-Demografik

Bulguları

Bu başlık altında araştırmaya katılan geleneksel yaylacılık faaliyetiyle meşgul olan kadınların demografik özellikleri ile ilgili bulgulara yer verilmiştir. Bulgularda araştırmaya katılan kadınların yaş, medeni durum, eğitim düzeyi, eşlerinin eğitim düzeyi, çocuk sahibi olma durumları ve çocuklarının eğitim düzeyleriyle ilgili soruların cevaplarına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 3: Göçmen Kadınların Yaş Dağılımı

Yaş aralığı	Kadın Sayısı
20-39	2
40-59	14
60-74	8
75+	1

Tablo 3'te görüldüğü gibi katılımcı kadınlardan 20-39 yaş aralığında 2 kişi, çalışmamızın en geniş yaş aralığını oluşturan 40-59 yaş aralığında 14 kişi, 60-69 yaş aralığına sahip katılımcı 8 kişi, ve en üst düzey yaş grubu olan 70 yaş ve üzeri 1 kişi bulunmaktadır.

Tablo 4: Göçmen Kadınların Medeni Hal Dağılımı

Medeni Hal	Kadın Sayısı
Evli	20
Bekâr	1
Dul	4

Tablo 4’te görüldüğü gibi katılımcı kadınların medeni hal dağılımı verilmiştir. Buna göre, 1 kadın bekâr (imam nikâhlı), 4 kadın dul ve 20 kadın evlidir. Görüldüğü gibi 1 kadının resmi nikâh olmaksızın evlilik hayatı sürdürmekte olduğu tespit edilmiştir. Dul olan kadınların tümünün eşlerinin vefatı üzerine dul kaldığı ve aynı zamanda araştırmaya katılan kadınların hiç birinin bu kültürüne sahip olarak boşanma gerçekleştirmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 5: Göçmen Kadınların Eğitim Durumu Dağılımı

Eğitim Durumu	Kadın Sayısı
Okuryazar Değil	8
Okuryazar	3
İlkokul	11
Ortaokul	1
Lise	0
Üniversite	2

Tablo 5’da görüldüğü gibi göçmen yaylacı kadınların eğitim durumları oldukça düşüktür. 11 kişi gibi büyük bir çoğunluğu ilkokul mezunu, hemen sonrasında okuryazar olmayan 8 kadının sayı bakımından fazlalığı dikkat çekmektedir. Ortaöğretim düzeyinde yalnızca 1 kadın bulunmakta, lise mezunu olan hiçbir kadın yokken, yükseköğretim seviyesine ulaşabilen 2 kadın bulunmaktadır. Üniversite mezunu olan bu iki kadın modern yaylacılık dönemlerinde oldukları için hem okuyup hem yaylacılık yapabilme fırsatları olduğunu, eski zamanlarda yaylacılık yapmış olsalardı eğitim seviyelerinin düşük olacağını, okuryazar ve okuryazar olmayanlar ise ailelerinde hayvancılık konusunda işçiye ihtiyaç duyulduğundan okula gönderilmediklerini dile getirmişlerdir

Tablo 6: Göçmen Kadınların Eşlerinin Eğitim Durumu Dağılımı

Eşlerin Eğitim Durumu	Eş Sayısı
Okuryazar Değil	1
Okuryazar	2
İlkokul	13
Ortaokul	4
Lise	2
Üniversite	1

Tablo 6’de görüldüğü gibi göçmen yaylacı kadınların eşlerinin de eğitim seviyeleri oldukça düşüktür. Eşlerden 13 gibi büyük bir çoğunluğu ilkokul mezunu iken, yükseköğretim seviyesine sadece 3 eş gelebilmiştir. Buradan hareketle göçmen kadınların hemen hemen hepsinin kendi eğitim seviyelerindeki kişilerle evlilik birliği içerisine girdiği sonucu çıkarılmaktadır.

Tablo 7: Göçmen Kadınların Çocuk Sayısı Dağılımı

Çocuk Sayısı	Kadın Sayısı
Hiç Çocuğu Yok	1
1-3 Çocuk	13
4-6 Çocuk	8
7+ Çocuk	3

Tablo 7’de görüldüğü gibi göçmen yaylacı kadınların çocuk sayısı fazla değildir. 7den fazla çocuğu olan sadece 3 kadın varken, hiç çocuğu olmayan da bulunmaktadır. Büyük bir çoğunluğu 1-3 arası çocuğa sahiptir. Buradan hareketle bu kadınların bakabilecekleri kadar çocuk sahibi oldukları bilgisine ulaşılmıştır.

Tablo 8: Göçmen Kadınların Çocuklarının Eğitim Düzeyi Dağılımı

Eğitim Durumu	Kadın Sayısı
Okuryazar Değil	0
İlkokul	19
Ortaokul	8
Lise	24
Üniversite	33

Tablo 8’da görüldüğü gibi göçmen kadınların çocuklarının eğitim düzeyi dağılımına yer verilmiştir. 25 göçmen kadın, kendi sayılarının üç katından fazlası (84) kadar çocuk sahibi olmuştur. Göçmen kadınların çocuklarının eğitim seviyesi oldukça yüksektir. Tümü okuryazar olmakla birlikte 33 çocuk üniversite mezunu ve lise mezunu olan çocuk sayısı ise 24’tür. Yani göçmen kadınlar kendi eğitimlerinin seviye düşüklüğünün aksine çocuklarını tahsil sahibi yapmışlardır.

3.5.2. Katılımcıların Nitelikleri

Tablo 9: Mülakat Katılımcılarının Özellikleri

	Yaş	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Eşinin Eğitim Durumu	Çocuk Sayısı	Çocuğun Eğitim Durumu
Katılımcı 1	67	Dul	Okuryazar Değil	İlkokul	7	2 Üniversite 2 Lise 3 İlkokul
Katılımcı 2	57	Dul	İlkokul	İlkokul	3	2 Üniversite 1Lise
Katılımcı 3	64	Evli	Okuryazar	Ortaokul	2	1 İlkokul 1 Lise
Katılımcı 4	45	Evli	İlkokul	İlkokul	3	2 Üniversite 1 Lise
Katılımcı 5	45	Evli	Ortaokul	Ortaokul	3	1 Üniversite 1 Lise 1 İlkokul
Katılımcı 6	49	Evli	İlkokul	Ortaokul	3	1 Lise 1 Ortaokul
Katılımcı 7	55	Evli	İlkokul	Ortaokul	3	1 Üniversite 2 Lise
Katılımcı 8	29	Evli	Üniversite	Üniversite	1	-
Katılımcı 9	50	Evli	Okuryazar Değil	İlkokul	4	1 Üniversite 3 Lise
Katılımcı 10	65	Evli	Okuryazar	İlkokul	4	2 İlkokul 2 Ortaokul
Katılımcı 11	32	Evli	Üniversite	Lise	1	-
Katılımcı 12	52	Evli	İlkokul	İlkokul	2	2 Üniversite
Katılımcı 13	47	Evli	İlkokul	İlkokul	4	2 Üniversite

						2 Lise
Katılımcı 14	53	Evli	İlkokul	İlkokul	2	1 Üniversite 1 Lise
Katılımcı 15	54	Evli	İlkokul	İlkokul	2	1 Üniversite 1 Lise
Katılımcı 16	60	Bekâr	İlkokul	-	4	4 Üniversite
Katılımcı 17	63	Bekâr	Okuryazar Değil	-	-	-
Katılımcı 18	62	Dul	Okuryazar	Okuryazar	6	3 Üniversite 3 İlkokul
Katılımcı 19	72	Evli	Okuryazar Değil	İlkokul	6	1 Lise 5 Ortaokul
Katılımcı 20	65	Evli	Okuryazar Değil	Okuryazar değil	5	1 Üniversite 1 Lise 3 Ortaokul
Katılımcı 21	52	Evli	İlkokul	Lise	5	5 Üniversite
Katılımcı 22	69	Evli	Okuryazar Değil	İlkokul	7	3 Üniversite 4 İlkokul
Katılımcı 23	50	Evli	Okuryazar Değil	İlkokul	3	3 Lise
Katılımcı 24	59	Evli	İlkokul	İlkokul	3	2 Üniversite 1 Lise
Katılımcı 25	69	Dul	Okuryazar Değil	Okuryazar	8	5 İlkokul 3 Lise

Tablo 9’da araştırmaya katılanların;

- Yaş ortalamasının yüksek olduğunu, Büyük çoğunluğunun evlilik birliği içerisinde yaşadığını,
- Eğitim düzeylerinin okuryazarlık ve ilkokul mezunu kısmında yoğunlaştığı,

- Katılımcı kadınların eğitim durumunun eşlerinden daha düşük seviyede olduğu,
- Çocuk sahibi olma durumu katılımcıların yaşlarına paralel olarak artmakta olduğu,
- Katılımcıların çocuklarının eğitim durumlarına baktığımızda kendileri ve eşlerinin eğitim seviyelerine göre daha yüksek tahsilde oldukları görülmektedir.

3.5.3. Geleneksel Yaylacılık Faaliyetlerine Etki Eden Faktörlere İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu kısmında geleneksel yaylacılık faaliyetinde bulunan göçmen kadınların göç süreçlerinin arka planı ve bu arka planda yoksulluk kavramının etkisi ile yaylacılık faaliyetlerine yönelik sorulara yer verilerek bu üç temanın birbirleri arasındaki ilişki tespit edilecektir.

3.5.3.1. Göçmen Kadınların Göç Deneyimleri

Mülakatta geleneksel yaylacılık faaliyetinde bulunan göçmen kadınların yaşamış oldukları göç süreçlerine yönelik olarak sorulan sorularda şu hususlara dikkat edilmiştir.

- Göç etmeye karar verme,
- Göç sürecine hazırlık,
- Göç etmek üzere harekete geçme,
- Göç sürecindeki yaşanan sorunlar,
- Göç etmeye neden olan unsurlar
- Göç sürecinde destek alınıp alınmadığı, gibi soruların yanı sıra göç sürecinin geçmişten günümüze kadar değişen yönlerine ve göçün cinsiyetler arası anlamlı bir farklılık taşıyıp taşımadığına ilişkin yorumsal nitelikte sorulara karşı elde edilen cevaplarına yer verilmiştir.

Mülakat yapılan kişilerden biri olan Katılımcı 24, küçük bekârlığında İzmir’de yaşam sürerken evlendikten sonra Rize’ye hayvancılık yapan bir ailenin yanına yerleşerek birincil olarak hayvancılık faaliyetini devam ettirmiştir.

“Bizim göç hikâyemiz her sene nisan ayının sonları mayıs ayı gibi başlar. Tabi yöremizin iklim koşullarına bağlı olarak tarih belirleniyor yoksa keyfi olarak çıkış olmuyor. İklim elverişli olacak ki hayvanlarımıza hizmet edebilsin yaylalar. Havaların ısınması karların erimesiyle yolların açılması lazım göç edebilmek için. Bir bu sebeple birde çayırlandaki otların büyümesi sebebiyle bahar ayları önemlidir. Eskiden yaya gidiyorduk ortalama bir buçuk iki güne çıkılıyordu. Hazırlıklar yapılıyordu tabi gece 00.00 da hayvanlar yedirilir, ipleri kuvvetlendirilirdi. Un, küspe, kepek gibi yiyecekler alınır, yükler hazırlanır sağlam bir şekilde at ve ya katır kimin hangi yük hayvanı varsa onlara yüklenir ve hayvanlar süslenir püslenir hazır şekilde bekletilirdi. Tabi biz o gece uyumazdık kahvaltı edersen edersin etmezsen bir şey yok yanına azığını alırsın. Tüm hazırlıklar bitince at önde -tabi o zaman böyle asfalt yollar da yok- ya Çamlıhemşin’den yaylamıza ya da Üsküt dağından gidilirdi.” (Katılımcı 24)

Göçmen, göç yolculuğunun çetin şartları karşısında savunmasızdır. Bu zorlu süreç teknoloji, ulaşım gibi imkânlardan yoksun olması sebebiyle mutlaka durup dinlenme hatta konaklama ihtiyacı doğurmaktadır. Göçmenler her ne kadar birlikte hareket edip yardımlaşma yapsalar da ulaşımın sadece insan gücüne bağlı olması sebebiyle göçün süresi günümüze göre oldukça uzun sürmektedir. Adıgüzel (2016)’in de belirttiği gibi göçmen, ait olduğu mekândan ayrılırken yanına aldığı bavulunda kişisel eşyalarından ziyade, biriktirmiş olduğu yaşam deneyimleri, hayatı yaşama biçimleri ve hayalleri de saklıdır. Aynı zamanda bu kavram insanların sosyal, ekonomik, siyasi veya doğal afet vb. sebeplerle coğrafi olarak yer değiştirmesi olarak da tanımlanabilir. Bu yer değişimin boyutları başka bir ulusun sınırına geçmek şeklinde ya da aynı devlet içinde de gerçekleşebilir. Zorunlu, gönüllü, geçici, daimi, bireysel, kitlesel vb. olarak şekli nasıl olursa olsun her nüfus hareketi göç başlığına alınabilir.

“İlk durak noktamız Molla Veys tepesindeki han dediğimiz yerlerde konakladık. Orada atları hayvanları bağlayıp, inekleri sağıp pişirir yerdik sonrasında sedirlerde dinlenirdik ottan samandan yataklar olur orda otlar vücudumuza bata bata uyumaya çalışırdık parasızlık vardı ama oranın sahibine de birkaç kuruş ücret öderdik. Çünkü hancılar da sadece o işi yaparlardı ama tabi parası olmayanlardan gün doğmadan para ödememek için erkek kalkıp kaçanlar da olurdu. Ama tabi çok yanlış bu çünkü o zaman araba yok biz hancılar muhtacız, e hancılar da sadece bu işi yapıyor onlar da bize muhtaç. Bu şekilde günümüzdeki

otelcilik gibi düşündüğümüzde karşılıklı ticaret ediyorduk. Doğru dürüst uyumadan zaman geçerdi tekrar koyulurduk yollara, yolculuk zor başımıza ne geleceğinden habersiz bazen ineklerin yavrusu ölürdü onu orda bırakamazdık annesinin üstüne bağlardık bazen inek yolda doğum yapardı yani çok zahmetli bir yolculuktu. Ama şenlik havasında geçerdi tüm bu zorluklara rağmen. Yöremizin insanları özellikle kadınlar çok güzel giyinirlerdi Hemşinli olduğumuz belli olurdu taktığımız puşilerden, dize kadar yün çoraplardan, çünkü hemen hemen her sene göç zamanı gelmeden yaptığımız bir başka hazırlık da yaptığımız alışverişlerdi yani üstümüze başımıza eksik olan yöresel kıyafetlerimizi alırdık. Velhasıl tekrar yollara düştüğümüzde çocuğu olan sırtına bağlardı, ayağımızda kara lastik yollar hep taş ve o kara lastikler ayağımıza vururdu canımız yanardı hatta o lastikler yolda parçalanırdı yürümekten hatırlarım. O gün saat ikindiye kadar yaylaya çıkardık. Yaylada da iki köy var biri daha merkezde olan, diğerine göre çok faza kar olmayan insanların daha fazla olduğu kısım, orada da konaklardık bir on beş gün kadar sonra yukarıya kendi gerçek yayla köyümüze giderdik.” (Katılımcı24)

Bazı göçmenler geçmişteki ulaşım şartlarını meslek haline getirmiş olup, araç olmasa da eşek, katır, at gibi hayvanları ulaşım aracı olarak değerlendirmişlerdir. Katılımcı sık sık bu yolculuğun zorluğundan ve günümüzdeki haline gelene kadar adım adım geliştiğinden bahsetmektedir. Sık sık bahsettiği bir diğer nokta ise göç yolculuğunun zor ve meşakkatli olduğu kadar, hatta ondan daha fazla eğlenceli gerçekleştiğidir. Göç sürecinin zorluğu tek kelime olarak ‘zor’ şeklinde ifade edilse de araştırma sırasında göçmenlerin yaşadıkları zorluklar gözlemlerinden okunmaktadır.

“Benim eşimin çocukluğu katırcılıkla geçmiş. İki üç saatlik yolu günde iki üç sefer yapar çalışmış yük getirmiş şimdiki nakliyeciler kargocular var ya onun gibi. Araban olsa ya da araba bulsan bile şehir merkezinden ya da köylerden yol sadece Çat Yaylasına kadar giderdi ondan sonraki 10 kilometrelik yolu biz yaya ve katırlarla devam ederdik. Yayladaki eski evlerin malzemelerinin çoğu o 10 kilometrelik yaya yolundan atlarla taşınırdı. Bir de yaylada Allah’ın hikmeti bir kum ocağı vardı hatta hala daha var işte oradan insanlar kum alarak evlerini yaptılar. Yaylaya gidişlerde araba alma imkânımız olduğunda da eşim kamyon aldı ve hem hayvanları hem de hayvan sahiplerini ve diğer un, kepek, küspe vb. malzemeleri de ücret karşılığında getirip götürmeye başladı. Yani katırcılıktan kamyonculuğa terfi etti diyebilirim. Farklı köylerden kişiler gelirdi çok da neşeli geçerdi. Yaylada yapılan yağlar, peynirler kilerde soğukta muhafaza edilirdi ot

zamanı ot biçilir balya yapılır ve diğer hayvansal ürünlerle beraber merkeze gönderilip satılırdı eşim aracılığıyla. Yani eşimin kamyonu yaylaya çıkarken de, yayladan inerken de hiç boş kalmazdı.” (Katılımcı 24)

Arslan, Çağlar, & Gürbıyık (2017)’a göre geleneksel mesleklerin kültürel miras içerisinde önemli bir yeri olması sebebiyle ortaya çıkarılıp muhafaza edilmesi noktasında yerel faktörlere özgü olan değerlerin küreselleşen dünya düzeni karşısında yok olmaması adına önem taşımaktadır. Katılımcı yer yer bu mesleğin artık kayba uğradığını, göç sürecindeki ulaşım imkânına yönelik olarak hayvansal araçlardan modern araçlara geçtiklerini ancak buna rağmen bu işi icra edenlerin sayılarında düşüş olduğunu belirtmektedir.

“Meşakkatli zor bir süreç değerli bir meslek olsa bile yavaş yavaş kaybolmaya başladı. Bizler zaten oradan gelmeyiz en son kırk sene önce gömülüymüş atalarımız oraya bizde kırk sene önce gelmişiz bu topraklara. Değirmenlerimiz vardı buğday arpa çavdar olurdu öğütürdük yani kısacası geçim vardı orda. Onları ayıklamak için de doğal aletlerimiz vardı. Yani zoraki bir yaşam... Eskiden eşim kamyonuyla birkaç sefer yapardı o kadar hayvan vardı ama şimdi sekiz en fazla on kişi vardır bu işi yapan, sayımız iyice azaldı. Şimdi de devam ediyor bu işe. Eskiden yaya gidilen zamanlarda kalabalık olmak iyidir, yardımlaşırız, birbirimizi kollarız düşüncesiyle iki üç aile birlik olup göç ederlerdi ama şimdi parası olan canı istediğinde benim şu kadar hayvanım var biraz da otum var deyip kamyonumuzu hususi olarak bile tutabiliyor.” (Katılımcı24)

Göçmenlerin sayısı gittikçe azalsa da eski zamana göre araçlar vasıtasıyla gerçekleşen ulaşım sayesinde zorluklar azalmıştır. Fakat buna rağmen göçmenlik ve hayvancılık yapan kişilerin sayılarında da azalma söz konusudur. Yani göç ve hayvancılık şartlarının iyileşmesi bu mesleğe olan ilginin artmasını sağlayamamıştır. Çünkü Bulut (2018)’a göre geleceğin meslekleri arasında en revaçta olan alanlar bilişim teknolojileri ve sağlıktır.

“Git git git o yollar bitmez çok yorulunca biraz oturulur, dinlenilir inekler otlardı. Sonra yine devam, yine dinlenme bu şekilde varıncaya kadar devam edilirdi. Önceleri hep ayakla gidip geliyorduk. Ama şimdi öyle değil şimdi yollar çıktı arabalar gidiyor kapılara kadar. Katırlarla falan hatta bazen 2-3 gün bile sürebiliyorduk yolculuğumuz. Zordu ama güzeldi dinlenirken oynamalar atma türkülerle şarkılarla türlü türlü komiklikler olurdu. Sevdalılar birbirlerine aşk

yaşarlardı. Horon oynanırdı, top oynanırdı. Meti dediğimiz bir sopa oyunu vardı ondan oynanırdı hep onu çok severdim.” (Katılımcı 9)

Katılımcı o yıllarla günümüzü karşılaştırmakta ve günümüzde her türlü imkânların gelişmesine rağmen mutluluk algısının değiştiğini, komşuluk ilişkilerinin samimiyetsizleştiğini ifade etmektedir. Mutluluğun doğayla ve doğal olanla ilgisi olduğu, yaşam koşullarının iyiye gitmesinin insan ilişkilerini iyiye götürme noktasında bir anlam ifade etmediği belirtilmektedir.

“Mutluluk vardı eskiden şimdi herkes mutsuz. Eskiden giderken baya ev taşırdık oradaki ev boş olurdu çünkü. Yatak yorgan gibi şeyler bağlanır toplanırdı. Yayla evleri küçüktü herkes birlikte ve peynirin yağı olduğu kiler dediğimiz bölümünün bulunduğu odada yatardı sırayla dizilirdik balık istifi gibi uyuyacağız diye yatağa girerdik saatlerce sohbet muhabbet, eğlenmeler hele baba ya da abi falan yoksa evde ve kız kıza isek sabahı bulurdu da artık en son uyumaz sızardık. Sonra da o yaylanın temiz havasına pat diye gözümüz açılırdı az uyurduk ama dinç uyanırdık. Şimdi oradaki evimizde de her şeyimiz var yatak falan götürmüyoruz. Yaylada evler büyüdü modernleşti yani herkesin otel gibi evi var. Erzak kumanya alıyoruz peşimize oradayken yiyip içmek için. Genelde her sene Mayısta çıkıyoruz ama hava durumu da önemli tabii hava tahminlerine bakıyoruz televizyondan gazeteden ya da oradaki köylerde daimi kalan tanıdıklar oluyor ya da muhtarı arayıp soruyoruz hava uygun mu diye. Kadın erkek çoluk çocuk hep beraber yola çıkıyoruz. Yaylada daha rahatız aslında en azından ineği otlatma derdimiz yok inekler kendi kendini doyuruyorlar, çay toplama derdimiz yok sadece inek sağıyoruz ve diğer klasik kadın işleri yapıyoruz. Havasından suyundan olacak daha az yoruluyorum ben yaylada. Herkes birbiriyle samimiydi çat kapı gider gelirdik komşularımızla şimdi nerde öyle rahatlık? Arayacaksın ki gelebilir miyim diye. Şimdi yaylada bile eski yayla hayatı yok şehirleşme var yaylada da.” (Katılımcı 9)

Katılımcı göç olgusunun yöresel dildeki telaffuzunu ve bu telaffuzun kendileri tarafından ne anlama geldiğini, yöresel anlam karşılığını belirtmektedir.

“Biz şimdi kızım her sene göç ederiz. Ama biz göç değil köç diyoruz ona. Köç bize göre yürümek yolda olmak demek. Siz göç diyorsunuz biz köç diyoruz. Burada zaten darlanıyoruz alışmışız oranın havasına suyuna ne bileyim her şeyine. Her sene nereden baksan aynı zamanlarda nisan sonu mayıs başında gidiyoruz ne bileyim kasımda geliyoruz. Evde hepimiz konuşuyoruz hangi gün olacak diye karar

veriyoruz genelde pazar da oluyor ama cumartesi de oluyor. Gitmemiz havanın ısınmasına bağlı hava ısınacak ki otlar yeşillenecek inek gidince ne yiyecek yoksa birde yollar açılacak ki gideceksin kar örtüsünün kalkması lazım oralar kışın hep karlı.” (Katılımcı17)

Yaylaların coğrafi şartlar gereği daha geç ısınan bölgeler olması sebebiyle göçmenler kar yağışının bitmesini ve akabinde karın yerden kalkmasını beklemekte ve ona göre bir göç tarihi belirlemektedir. Yaylada hayvanlar doğal yemlerle beslendikleri için göçmenler iklim koşullarına bağlı olarak hareket etmek mecburiyetinde kalmaktadır.

“Ne zaman gideceğimizin günü tam belli olmuyor yollar açıldığı zaman çıkıyoruz. Orda muhtarımız var dozer getirecek açtıracak yolları ki çıkacağız bizde. Göç etmeden önce sığırları yedirip içiririz sağıyoruz. Öyle böyle derken yola çıkarız.” (Katılımcı10)

“Biz her sene bahar zamanı geldi mi yaylamıza çıkarız bu sene mesela 24 Nisan’da çıkacağız. Yazın 6 ay orda kalacağımız için o sürede yetecek kadar yüklerimizi hazırlıyoruz. Bir eve ne lazımsa alıyoruz. Un tuz yağ pirinç bulgur aklına gelen her şey. Yola çıkmak için yolun durumuna bakıyoruz ilk önce. Çat Yaylasına kadar yollar açık oluyor. Ondan sonrası için yolun açılmasını bekliyoruz. Biz aslında Kale köyliüyüz şu an burayı hayvancılık yaparak yağ süt peynir satarak Lazlardan paraya almışız. Ama Kale köyde artık eskiden atalarımızın yaptığı gibi kışın 6 aylık erzakını alıp kimse kalmadığı için bizde kış ayını burada Yemişli Köyünde geçiriyoruz. Önceden de Çat yaylasına kadar arabayla oradan yukarıya da herkes çocuğunu sırtına bağlardı öyle çıkardık yaylaya. Atı olan yüklerini ata bağlardı. Babamın beyaz atı vardı. Şimdi arabayla iki saatte çıkıyoruz ama eskiden ayakla giderdik mesela sabah namazı bugün buradan çıkardık ya yarın gündüz saat 3 gibi orada olurduk. Yol yürümekle biter mi bitmiyordu yollarda dinlenmek için kahveler olurdu oturur dinlenirdik bir gece konaklardık. Yukarı çıkarken molla veis de kalırdık aşağı inerken de Çiñivada kalırdık. Sevdaluk diye bir film çektiler ya hani orası işte. Yaylada ben ot toplardım çocuklarıma babaannesi bakardı. Göç yolculuğunda kadın da erkek de eşit yoruluyor herkes iyi çalışıyor ama tabi kadın daha zayıf olduğu için çabuk yorulur genelde ama ben yorulmam biz Osmanlı kadınıyız.” (Katılımcı25)

Mülakatta katılımcılara öncelikle göç sürecinin nasıl gerçekleştiğine ilişkin soru sorulmuştur. Katılımcılar bu soruya kendi göç deneyimlerinin olumlu ya da olumsuz

geçmesine bağılı olarak özünde zor, meşakkatli, çileli bir süreç olduğuna yönelik cevaplar vermişlerdir. Bazı katılımcılar detaya girmek istemese de bazıları oldukça gerçekçi detaylar aktarmışlardır. Katılımcıların çoğunluğu ulaşım noktasındaki sıkıntıları dile getirirken, yine birçoğu zor ama güzel bir süreç olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların ifade ettikleri tüm hususlar göz önüne alındığında göç süreçlerinin o zaman şartlarına göre ciddi anlamda zorlayıcı olduğu, hepsinin hemen hemen benzer göç süreçleri yaşadığı aktarılmıştır. Havaaların ısınmasıyla göç etme tarihi kararlaştırıldığı, yolculuk öncesi bir takım kişisel ya da hane bazında şahsi denebilecek ölçüde hazırlıklar yapıldığı, bazı kişilerin yalnızca kendi ailesiyle bazılarının ise komşularıyla beraber hareket ettikleri bilgisine ulaşılmıştır. Genelde tüm göçmenlerin bir gece konaklama yaptıkları ve nihayetinde zorlu yolları aşarak yaylalarına vardıkları, akabinde ise aynı hikâyenin dönüşte de yaşandığı görülmüştür.

Göçmen kadınların neden göç ettiklerini ve göç eylemini tetikleyen faktörleri tespit etmek amacıyla “Göç etmenize neden olan faktörler nelerdir?” sorusu yöneltildiğinde tamamına yakını hayvanların biyolojik olarak yaylaya çıkmak istediklerine yönelik işaretler verdiğini belirtmiştir. Bunun dışında sivrisineklerin neden olduğu sıtma hastalığından ötürü yaylaya çıkmak isteyenler olduğu gibi, yayladaki otlardan istifade etmek isteyenler de olmuştur. Bu konuda beş göçmen kadının görüşleri şu şekildedir:

“Bizim zamanımızda aileler böyle üç dört kişi değildi. Kalabalık – kaynana, kaynata, eltiler, görümceler, kayınlar- vardı. Göçümüzü hayvanlarımız için yapardık. Köyde herkesin hayvanı çok fazlaydı ve bu yüzden hayvanlara yetecek kadar yazlık ve kışlık yem yoktu. O yüzden zaten kalabalık alan aile nüfusu bölünerek bir bölümü hayvanlarla yaylaya çıkar, orda hayvanları besleme işini görürler. Ve orda bulundukları zaman içinde sağdıkları sütü kullanarak o kış köyde yenecek ya da satılacak olan katığı yapar. Köyde kalan ailedeki diğer kişiler de kış için odun yığmaya başlarlar. Hayvanlar gelince yesinler diye ot biçer, kurutur, diranilere basar ve o yılın otunun büyük bölümü yapılmış olur.”
(Katılımcı3)

“Eskiden sivrisinek çok olduğu için mikrop anlamında taşıyıcılık yaparlardı ve sıtma hastalığı olurdu insanlar bu yüzden de yaylaya göç ettiler. Birde zaten bu hayvanlar da yayla zamanı geldiğinde burada bağlasan durmazlar. Çok sinek oluyor rahatsız oluyorlar sürekli bağırlarlar. Yayla vakti yaklaştığında burada otun tükenmiş oluyor çıkma vakti halin kendini belli ediyor. E biraz da mecburiyetten

tabi inek sevmek başka hayvancılık yapmak başka kimseyi zevkine hayvancılık yaparken görmedim ben.” (Katılımcı24)

“Yaylacılık yapmak en büyük göç sebebi zaten.” (Katılımcı20)

Göçmenlerin şehre bağlı köylerde kaldıkları zaman diliminde hazır yemlere muhtaç olmaları onların hayvancılıktan elde ettikleri geliri düşürmektedir. Bunun üzerine birde yem ve kuru ot fiyatlarının yüksekliği göçmenleri daha çok yaylaya itmektedir. Yem ve ot ücretlerinin yüksek olmasından dolayı yayladaki otları değerlendirme amaçlı göç ettiğini belirten bir katılımcının görüşleri ise şu şekildedir:

“Hayvanların otlak ihtiyacından dolayı gidiyoruz. Bahar gelince otlar yeşeriyor gitmezsek burada ota para dayandıramıyoruz bir tonunu 2 milyardan satıyorlar. İneklerde öyle hayvanlar ki versen yirmi dört saat ot yerler o derece.” (Katılımcı9)

Diğer nedenler de çokluk sırasına göre:

- Geçmişten süregelen bir alışkanlık olması,
- Hayvanların fitri ihtiyacı olması,
- Yaylaların hayvancılık adına sunmuş olduğu fiziki ve beşeri olumlu imkânlar,
- Yaylalardaki taze otlardan beslenen hayvanların sütünden organik süt ve süt ürünleri üretmek

Araştırmaya katılan göçmen kadınlara göç sürecindeki yalnızlık durumlarına yönelik “Tek başınıza mı göç ediyorsunuz? Eşiniz, çocuklarınız sizinle geliyor mu?” sorusu yöneltildiğinde katılımcıların tamamına yakını göç sürecinde yalnız olmadığını, eşinin, çocuklarının veya onlar olmadığı takdirde komşularıyla beraber göç ettiklerini belirtmişlerdir. Bu konuda dört göçmen kadının görüşleri şu şekildedir.

“Hep birlikte göç ediyoruz. Eşim emekli olmadan önce onsuz giderdik. Çok önemli bir işi olan kalıyor. Eskiden de evin yaşlısıyla dönüşümlü giderdik. Ama ben 10 yaşlarında yaylaya göç etmeye başladım. Şimdi bugün sen 10 yaşında bir çocuğa doğru dürüst iş yaptırmazsın mesela ama ben 10-12 yaşlarında çobanlık yaptım ve yaşım kadar ineği otlatmaya götürürdüm otlatır geri getirirdim. Babaannem ahırı açardı onlara bugün sizi torunum otlatacak ona göre haydi bakayım deyip katardı onlar önüme onlar önde ben arkada giderdik gelirdik.” (Katılımcı9)

Katılımcı 9 gibi diğer katılımcılar da göç sürecinde yalnız olmadıklarını, eşleriyle birlikte gittiklerini ifade etmişlerdir.

“Ben hep beyimle giderdim ama o hastalandığı için guatr ameliyatı olduğu için iyileşsin yorulmasın diye bu sene zar zor ikna ettim de oğlumla gittim o da mecbur kaldığı için geldi. Ahırları da oğlum ediyordu ama ben varım diye artık etmiyor. Ben yapıyorum kaç yaşında kadın olarak.” (Katılımcı20)

“Eşimle ikimiz göç ediyoruz. Çocuklarımız hepsi büyük şehirlerde belediyeler de çalışıyorlar. Bizimle ne yapsınlar burada işsizlik var. Bak onlarda oraya göç ettiler biri İstanbul, biri Ankara biri de Niğde'deler.” (Katılımcı25)

Grup halinde göç edenlerin aksine yalnız göç eden bir katılımcının görüşleri şu şekildedir:

“Evet, eşim çocuklarım gelmez ben kendim yolda dantel dokuya dokuya giderdim. Çocuklarım ev işlerini yapardılar kardeşlerine bakardılar sırayla. Hemen hemen her sene çocuk doğururdum mecbur onlara da biri bakacak. Çay zamanı kızlarım çaya giderdi çocuklara kayıinvalidem bakardı. Eşim de kendi işine gücüne bakardı. Kimseden yardım almazdım.” (Katılımcı19)

Tüm katılımcıların görüşleri incelendiğinde göç sürecinin büyük ölçüde gruplar halinde yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır. Göçmenler göç sürecinde birbirlerinden yardım almakta ve dayanışma sağlamaktadır.

Katılımcılara “Göç sürecinde sorun yaşıyor musunuz?” sorusu yöneltildiğinde gelen cevaplara göre genel anlamda büyük sorunlar yaşanmadığı bilgisine ulaşılmıştır. Bu konuda beş göçmen kadının görüşleri şu şekildedir:

“Bazen göç sırasında hayvanları araba tutuyor düşüyorlar burnuna sirke ya da su döküyoruz güçsüz de olsa canlandırıyor. Kazalar eskiden daha fazla oluyordu. Yol, araba köprü yoktu derelerden geçerken atlar dereye takılırdı. Hayvanlar şehirde altı ay boyunca ahırdan çıkmadıkları için fareler toynaklarını yedi ya da ahırın içinde ayak nasırsız kaldığı için uzun yolculuk esnasında yara bere olurdu bazen bazı hayvanlar acıdan gidemiyorlardı onları bir yerde bağlamak zorunda kalıyorduk. Bağladığımız yer kalabalık ve bilindik bir yer olurdu. Zaten herkes birbirini tanıdığı için hayvanlara bir şey olmaz. İyileşmesini beklerdik. Eskiden her şey daha güzeldi o kadar sene yaylaya göç ettik indik çıktık ne büyük bir kaza ne

bir yırtıcı hayvan bize zarar vermedi. Şimdi yürüyerek çıkayım desen inan ki başına daha çok şey gelir.” (Katılımcı24)

Hemen hemen tüm katılımcılar yürüyerek gitmenin zorluklarından, hayvanların muhafaza sıkıntılarından yakınırken, güvenlik anlamında hiçbir sorun yaşamadıklarını aktararak günümüz güvenlik sistemlerinden daha fazla güvenliğe sahip olduklarını belirtmişlerdir.

“Şu an herhangi bir sorun yaşamıyorum ama önceden oluyordu sorunlar daha doğrusu zorluklar oluyordu. Eskiden yollar berbattı bizim için büyük bir sorundu bu bir keresinde adamlar fabrikalarda çalıştıkları için biz kadın kadına çıkıyorduk. O gün yolda kaza oldu ineğin biri düştü uçuruma yuvarlandı ölecekti munda olmasın diye o ineğin sahibi olan abla kendi kesti ineği kadın başına. Sonra haber verdik erkekler geldi tabi öyle olunca. Yolda başımıza bir şey gelecek diye de korkmazdık çünkü yollar hep güvenliydi.” (Katılımcı9)

“Bazen sorunlar oluyor, sığırlar kaçıyor, arabalara yüklemek zor oluyor, bizi yaylaya götüren kişi pahalı götürüyor ve parayı peşin istiyor. Eskiden de araba nerde bulacaktık. Hangisini anlatayım yollar git git bitmezdi üç gün yürümek ne demek şimdiki markete yürüyemiyorlar.” (Katılımcı17)

“Eskiden giderken yollar heyelan olunca kapanırdı bizde hayvanları bir köşede bekletirdik dinamit atardık ki yollar açılsın geçelim. Eşim 7-8 sene evvel arabayla kaza etti hayvanlara hiç zarar gelmedi.” (Katılımcı25)

Yaşadıkları zorluğa ekonomik anlamda yaşadığı zorlukları ekleyerek, göç eyleminin kıymetli olması unsuruna farklı bir bakış açısı getiren katılımcının görüşleri şu şekildedir:

“Kendi arabamız olmadığı için yaylaya götüren ve yaz bitimi oradan indiren kişiye verilecek olan parayı bile önceden biriktiriyorum ki zorlanmayalım. Çünkü yaylaya giderken yiyecek stoklayıp da gidiyorum o da bayağı masraf oluyor. Şimdiki sorunlar bunlar. Eskiden de beden olarak zorluk oluyordu. Gece gündüz sürekli yürüyorduk. Hayvanlar bir yandan biz bir yandan telef oluyorduk. Canımız nefesimiz çıkıyordu. Bunlar böyle kolay söyleniyor ama sen bir de yaşayana sor bakayım. Her seferinde seneye gitmem diye tövbe etmeme rağmen ertesi sene yayla zamanı gelince yine heyecanlanır bir an önce gitmek isterdim. Her işin bir zorluğu vardır ya bu zorluk ta göçmeyi kıymetli yapıyordu bize.” (Katılımcı21)

Tüm katılımcıların görüşleri incelendiğinde geleneksel dönemde insan gücüyle yapılan göçlerdeki bir takım sorunların modern zamanda araçlar vasıtası ile yapılan göçlerde yaşanmadığı, güvenlik probleminin ise günümüzde gerçekleşen göçlerde daha fazla sorun olduğu bulgusuna ulaşılmıştır.

Göçmen kadınlara “Göç sürecinde sosyal çevrenizden destek görüyor musunuz?” sorusunu yöneltildiğinde katılımcıların yarısından fazlası sürecin destek alarak, yardımlaşarak ilerlediğini, diğer katılımcılar ise yardımlaşmanın bittiğini ifade etmiştir.

Bu soruya yönelik yedi göçmen kadının görüşleri şu şekildedir:

“Samimi olduğumuz komşularla birlikte çıkıyoruz genelde yaylaya. Herkes kendi sorumluluğunu bilir ama yardım gerektiren bir durum olursa da yardımcı oluruz birbirimize. Yani gözle görülen bir destektense manevi olarak birbirimizin yanındayız.” (Katılımcı24)

“Göç sırasında yaşanan sıkıntılara karşı komşularımız ve köylülerimizle birbirimize destek olup çözmeye çalışırız.” (Katılımcı3)

“Tabi eskiden daha insanlık vardı. Hep beraber çalışılırdı köyde. Köyden bir gelin çıkacaksa herkes o kıza çeyiz yapardı. Ya da gelin alınacaksa da çeyiz yapar bohça hazırlanırdı mesela. Biri Allah korusun dul kalsa ona yardım edilirdi. Evi yansa yeni ev yapılırdı. Hasta olsa şehir merkezinde yakını olan kişi hemen konuşur ayarlar o hastayı o eve yollardık hastaneye gidip gelsinler kolayca diye. Ne bileyim geline makyaj yapardık süslerdik hatta gelinlik dikerdik mesela. Hepimiz kardeş gibiydik. Ayrı gayrımız yoktu. Kapılarımıza kilit vurmazdık birbirimize güvenirdik. Bu yardımlaşma iş güç yaparken de olurdu. İmeci yapardık herkes birbirine yardım edince daha kolay biterdi işler. Göç zamanı da öyle grup grup oldu mu kolay olurdu bize.” (Katılımcı16)

“Göç süreci birlik, beraberlik ve yardımlaşmayı içinde barındıran toplumsal bir dayanışma şeklidir.” (Katılımcı11)

Tüm katılımcıların ifadeleri incelendiğinde yardım alan katılımcıların aksine çevresinden yardım görmeyen katılımcıların insanların bencilleştiği, paraya tamah ettiği yönündeki ifadeleriyle birlikte yardımlaşmaya, dayanışmaya olan itimadının kalmadığı tespit edilmiştir. Bu durumun göçmenlerin yaptıkları işten soğumalarına, eski tadı alamadıkları için verimlerinin düşmesine sebep olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcının burada sosyal değerlere yönelik olarak bahsettiği duruma ilişkin olarak bir toplumu

beraber kılan ve birlik olmasını sağlayan bağlar bazen zayıflamakta, hatta zaman zaman kopmaktadır. Amiran Kurtkan'ın söylemiyle bir topluluğu meydana getiren sosyal ilişkilerin bütünlüğü bozacak şekilde gevşemesi sosyal çözülmedir (Bilgiseven,1986:297).

“Eskiden yaylada da köylerde de herkes birbirine yardım ederdi imece yapardık ama şimdi insanlar bencilleşti kimse kimseye yardım etmiyor çaya yardıma gel diyorsun mesela, sana diyor ki gelemem o paradır diyor. Yani sana bedavaya geleceğime yevmiyeye giderim gibisinden. Her şey para oldu artık inan buna.”(Katılımcı9)

“Kimseden yardım görmüyorum herkes kendi işine bakıyor bende adamımla yapıyoruz elimizden geldiği kadar.” (Katılımcı25)

“Yok, yok kimse yardım etmiyor herkes kendi başıyla beceriyor bu işi. Kadınlar yapıyor zaten bu işi. Ben kocamın hiçbir yardımını görmedim bana. Erkekler genelde gurbetçiydi ama bizim bakkalımız vardı kocam orda dururdu sabah gider akşam gelirdi. Şimdi yapılanlar iş mi? Biz önceden böyle bir dakika oturamıyorduk. Hey gidi.... E o zaman gençtik kuvvetliydik. Bir dakika oturacak yerimiz de, fırsatımız da olmazdı. Şimdiki kadınlar iş yaptıklarını zannediyor. Tek başıma ineklere yulaf, arpa kazardım ot olarak büyüyünce toplayıp kuruturdum. Hep kendim yapardım.” (Katılımcı19)

Araştırmamızın katılımcılarına “Sizce göç sürecinin geçmişten günümüze değişen noktaları nelerdir?” şeklinde bir değerlendirme sorusu yönelttiğimizde beş göçmen kadının görüşleri şu şekildedir:

“Eskiden okullar kapandı mı çocuklar dâhil herkes yaylaya çıkmak için can atarlardı ama şimdi torunumu neredeyse zor götürüyoruz. Sıkılıyormuş orda biz eskiler gibi zevk alamıyorlar. Eskiden yokluk vardı ama her şey tatlıydı. Çamaşır makinesi bulaşık makinesi yoktu dışarda yıkar paklardık. Elektrik yoktu şimdi elektrik var şehirdeki tüm beyaz eşyalar var. Yani yayla da şehirleştirdi artık. Hatta doğal yapı kaybolmasın diye evlerin dışını ahşap yapmak zorunlu artık. Eski tadı alamıyoruz.”

Katılımcı 24 geçmiş ve günümüz şartlarını birbiriyle kıyaslarken, geçmişe duyduğu özlemi ve bugüne beslediği sitemi aktarmaktadır. Yaşam koşullarının yaylalarda iyiye gitmesi teknolojinin ve teknolojik aletlerin yaylalara taşınması sebebiyle yaylada yaşam

geçmişe oranla kolaylaşmıştır. Ancak bu iyileşmelerle beraber yaylanın yokluk havasından çıkması onun yayla olma özelliğini kaybetmesine yorulmaktadır. Buradan çıkarım yapacak olursak yayla, yoksulluk kavramı ile özdeşleşmiştir.

“Eskiden tezek yapılır ve ısınmak için o yakılırdı onun kokusu sarardı herkesi şimdi tezek işi bitti o kokuyu alamıyoruz. Eskiden yaylada kadınlar ebelerle doğum ederlerdi ben hatırlarım köy ebesi olurdu. Yine yaylada ölen yakınlarımızı önce kar altına gömerdik aylar sonra kar kalkınca hayvanlarla şehre indirirdik. Kar üstünde yani buz üstünde hayvanlarla ağaç taşırdılar ev yapardılar. Her şey hayvanla olurdu. Eskiden bereket vardı. Derede kırmızı pullu alabalığımız olurdu mısır bahçelerimiz olurdu. Şimdi her şey bozuldu. Çay geldi her şey hazıra dönmeye başladı. İnsanlar çay topladığı için hayvancılık ikinci planda kaldı. İkinci planda kalınca organik ürünler azaldı.” (Katılımcı24)

“Eskiden her şey daha zordu ama bir o kadar da daha güzeldi diyebilirim. Eskiden göç etmek için araba olmadığından ulaşım da zorluk çekiyorduk yürü yürü bitmeyen yollar şişen ayaklar uykusuz yorgun yani kısacası çok zordu yaylaya çıkmak, eskiden yaylada elektrik yoktu ama daha güzel zamanlar geçirirdik ay ışığında yıldız ışığında otururduk üşüsek bile girmezdik içeri öyle zevk alırdık o sohbetlerden. Eskiden sağlıkta vardı, insanlar organik beslenirdi, her şeyimiz organikti ama soframızda ne olurdu hemen söyleyeyim: Turşu, mıhlama, lahana, mısır ekmeği, tereyağı minci gibi hep kendi yaptığımız doğal ürünler vardı. (Katılımcı9)

Katılımcıların büyük bir çoğunluğunun geçmiş zaman ve gelecek zamandaki birçok duruma yönelik olarak farkındalıklarının yüksek olduğu, ekonomik yönden olumlu ilerlemelere rağmen eski zamanlara duyulan özlemin de hayli yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

“Para değişti kızım. Para bollaştı. Eski zamana göre şimdi çok iyi kazanıyoruz yaptığımız malzemeler değerli yani her yerde bulamazsın. Üç tane evin elektriği alışverişi gitmesi gelmesi derken bir aylık yetmiyor o yüzden her şeyimi hayvancılıkla ediyorum. Ben şimdi bak bir sürü inek var sırayla hepsini sağacağım sonra peynir yağ yapacağım. Daimi müşterilerim var. Ankara’dan İstanbul’dan İzmir’den büyük şehirlerden bir telefon ediyorlar bana şu kadar kilo tereyağı şu kadar kilo peynir diye bende hemen hazırlayıp oğlumla merkeze yollayıp oradan da kargoyla gönderiyorum bundan iyi kolaylık mı olur?” (Katılımcı20)

“Göç, artık çok değişti. Yapan kişi sayısı çok azaldı. Hatta neredeyse bitti bitecek bu işi yapan birkaç ev kaldı. Yeni imkânlarla birlikte evlere su, elektrik geldi. Kapımıza kadar yol geldi. Bizim köyden yaylaya göçmek önceden iki gün sürerdi. Şimdi beş altı saate kadar düştü. Eskiden de şimdi de hayvanların barınmasıyla ilgili bir sorun yok. Herkes bakabileceği kadar hayvan beslerdi. Güvenlikle ilgili de hiç sıkıntı yaşamadık..” (Katılımcı3)

“Eskiden herkesin ineği olurdu şimdi kimsenin yok. Birde şimdiki balya çimeni, saman gibi şeyler yediyorlar biz sadece kepek alıyorduk malez yapıyorduk mama gibi onu verirdik ondan başka hep taze yeşil ot yedirirdik daha kaymaklı sütler olurdu daha tosun olurdu hayvanımız. (Katılımcı19)

Tüm katılımcıların ifadeleri incelendiğinde eski zamanlarda yapılan göçlerin ciddi anlamda zorluk içerdiğini, birçok fiziki sıkıntıya yol açtığını, ancak yaylalara yapılan yollar sayesinde, elektriğin, suyun ve hatta internet bağlantısının dahi yapıldığı ifade edilmiştir. Öte yandan tüm bu olumlu gelişmelerin sonucunda yaylalara giden turist sayısına yönelik bazı göçmen kadınların görüşleri dikkat çekmektedir:

“Yollar yapıldı, telefonlar çeker oldu, elektrik direkleri dikildi, araba kullanılır oldu. Bunun dışında değişen bir şey yok çok şükür. Zaten ben oraların değişmemesinden yanayım. E yol yapıldı da ne oldu daha çok insan geliyor daha çok yıpranıyor yaylalar. Araplar bir yandan diğer şehirlerden gelenler bir yandan...” (Katılımcı21)

“Yani bu işte yol yordam, işin usulü hep aynıdır bakarsan. Değişen en önemli şey zaman oldu. Bu zamanın getirdiği kolaylıklar çok iyi çok güzel işler. Bir tek yaylalara gezmeğe gelenleri sevmiyorum. Kirletip kirletip gidiyorlar.” (Katılımcı7)

Yaylacı göçmen kadınların turistlere karşı önyargılı olduklarını, turistlerin yayla coğrafyasına zarar vereceklerinden endişelenmektedirler.

Katılımcı göçmen kadınlara “Sizce kadın ve erkek açısından göç etme sürecinde farklılıklar yaşanıyor mu?” sorusunu yönelttiğimizde dört göçmen kadının aktardığı görüşler şu şekildedir:

“Yaylaya göç ettikten sonraki yaşantımızda da aile içindeki görevlerimiz değişmez yani normal aile yaşantımız devam eder. Sadece oradaki kısıtlı imkânların getirdiği paylaşımlarla daha samimi bir hayat yaşanır. Erkekler önde kadınlar arkada onları izleyerek çocuklarını sırtlarına bağlayarak –kaynanam öyle yapmış

mesela biz yapmadık bizim zamanımızda yavaş yavaş arabalar çıktı yaylaya- hem yürür hem çorap dokuyarak göç edilirdi. Kadınlar da erkekler de göç sürecini mutlu mesut türkü söylemelerle oynaşmalarla tamamlarlar.” (Katılımcı24)-7

“Kadın erkek ayrı değil bizde hepimiz birlikte süredik sığırlarımızı yayla yollarına. Ama kadınlar daha çok zorlanıyorlar erkekler daha kuvvetli çünkü akşam olduğu zaman kadın erkek karışık aynı yerde uyurduk araya perde asardık ne yapacaksın başka uyuyacak alan yok yer yok mecburduk. Tahtaların üstünde de oturduğumuz yerde de uyurduk sabah dört beş gibi tekrar yola çıkardık, böyle anlatması kolay geliyor kızım ama çok çekerdik çok. Ayaklarımız su toplardı şişerdi hep nasıl anlatayım sana hangi birini anlatayım.” (Katılımcı17)

“Kadınlar daha gidip geliyor. İcabında adamlar başka işi olunca gelmiyorlar. Ama diğer türlü köydeyken birlikte yardımlaşma yapılıyor. Yaylada da yardımlaşma var karı koca arasında.” (Katılımcı20)

“Hayır, fark yoktur. Herkes aynı durumda oluyor zaten işler paylaşılıyor. İşler paylaşılmayıp hep bir tarafa yüklenilseydi o zaman yanlış olurdu.” (Katılımcı3)

Göç sürecinde kadın erkek arası belirgin bir fark olmadığını öne süren görüşlerin yanı sıra, kadının daha çok yıprandığını, daha çok emek verip yorulduğunu, eşi yardım etse bile en çok yorulanın her zaman kadın olduğunu, çünkü yayla işinde yardım eden eşlerin ev işi ya da çocuk bakımında aynı yardımı göstermediklerini belirten beş göçmen kadın katılımcının görüşleri şu şekildedir:

“Bütün yükü çeken kadınlar...” (Katılımcı1)

“Yani erkekler ne kadar işin içinde gibi gözükseler de bana sorarsan kadınlar kadar iş yapmıyorlar. Kadınlar her zamanki gibi yine en çok yorulan, fedakârlık yapan taraf oluyor.” (Katılımcı23)

“Farklılık dediğin yani göç ederken hepimiz birlikte göç ediyoruz. Erkekler daha fazla yük taşıyorlar. Ama tabi sorumluluk anlamında kadın önde gidiyor. Çocuklara bile bir şey olsa sorumlusu benim yani.” (Katılımcı9)

“Baktığın zaman herkes emek veriyor yoruluyor ama kadınların daha fazla ince detayları düşünceleri olduğu için. Bütün hep o kıvr zıvr işlerden dolayı kadınlar daha fazla yıpranıyor. Ama şimdi teknoloji gelişince yollar, elektrik, su falan gelince yaylaya çamaşır makinesi bile çıkaranlar var. Eskiden nerde bulurduk. Göç ederken bir sürü kirli çamaşır çıkardı da sonra onları yaylada yıkardık meşe

külüyle katlayıp arasına kokulu çiçeklerden koyardık güzel koksun diye. Zaten sadece göç olarak değil normalde de kadın hep daha çok çalışır yorulur ama yaptığı görünmez.” (Katılımcı25)

“Bence yaşıyor yani hangi taraf daha çok çaba gösteriyor dersek kadınlar derim.” (Katılımcı11)

3.5.3.2. Göçmen Kadınların Yoksulluk Deneyimleri

Güneş (2016)’e göre yoksulluk kavramının söylemsel analizinin oluşumu ideolojik, kültüre dayalı, etik, siyasi, ekonomik ve toplumsal süreçleri barındıran bir düzlemde. Dolayısıyla bu çalışmada ele almış olduğumuz tema dâhilinde toplumsal bir süreci içeren göç kavramının yoksulluk kavramı ile olan ilişkisini ve katılımcıların yoksulluk düzeylerini anlamlandırmak gayesiyle ilk olarak “Kaç yaşında evlendiniz ve evlenmeden önce maddi durumunuz nasıldı?” sorusu yöneltilmiş ve katılımcılardan birbirine yakın cevaplar alınmıştır. Bu soruya yönelik olarak görüşlerinden yoksulluk anlamı çıkan üç göçmen kadının yanıtları şu şekildedir:

“18 yaşında evlendim. Maddi durumumuz hiç iyi değildi. Buğday ekmediğimiz için buğday unu alacak paramız yoktu. Mısır ektiğimiz için sürekli mısır ekmeği yiyorduk. Babam bir mandalinayı yedi kardeş olduğumuz için yedi dilime bölerdi.” (Katılımcı23)

“16-17 yaşlarında olmam lazım evlendiğimde. Ben bekârken valla daha yokluk yaşadım. Çok kardeşim vardı annem hastaydı büyük ablam bize analık etti. Fakir de sayılmazdık belki ama şu anki durumum kadar da iyi değildi durumumuz. Onu net hatırlıyorum. Bir defa bayramlığım olduğunu bilmem. Yine köyde yaşıyorduk.” (Katılımcı21)

“Annem çok sıkıntılı biriydi hiçbir yere göndermezdi bende hep evden kaçıp kaçıp gezmeye giderdim. Çocuk yaşta kaçarak evlendim. Kötüydü, eşimin hiçbir şeyi yoktu. 16 yaşında ve kaçtığım için katlanmak zorundaydım her şeyi kendim dişimle tırnağımla yaptım.” (Katılımcı9)

Yoksulluk çektiğini belirten dört göçmen kadının yanı sıra bekârken yoksulluk görmediğini ifade eden diğer dört göçmen kadının görüşü dikkat çekmektedir:

“18 yaşında evlendim. Evlenmeden önce pek fazla çalışmazdım varlıklı bir ailenin kızıydım yardımcılarımız olurdu.” (Katılımcı2)

“Benim babam Amerika’da kaptanlık yapmış gemide ve ben İzmir’den buraya gelin geldim. Çok zorlandım çok... Geldim on beş tane ineğin içine düştüm. On beş inek birde katır, bunun haricindeki tavukları ve birkaç koyunu da söylemiyorum bile. E aynı zamanda üç çocuk ve ev işlerini düşün. Ben zaten baba evinde ev işinden başka bir iş bilmezdim. Çocukluğum yaylada geçse de İzmir’de şehir kızı olmuştum. Baba evinde de koca evinde de yokluk görmedim çok şükür.” (Katılımcı24)

“Çocuk yaşta evlendim zaten eşim amcamın oğlu oluyor yabancı değil. Hiç geçim sıkıntımız olmadı çok aşırı da zengin değildik ama hiç aç kaldığımızı da hatırlamıyorum hayvanı olan aç kalmaz kızım.” (Katılımcı25)

“Çok küçük evlendik da şimdiki gibi otuz yaşını beklemiyorduk o zamanlar on üç on beş yaş olunca herkes kocaya varırdı. Bende on dördümde evlendim evlenmeden önce de maddi durumumuz kötü değildi babam gurbete gitmişti. İzmir’de çalışırdı eve para gönderirdi. Anam da hayvancılık ederdi ama her şeyimiz vardı çok şükür.” (Katılımcı20)

Bu bulgulardan hareketle katılımcıların evlilik öncesi maddi durumlarıyla evlilik sonrası maddi durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Yaylacılık ve hayvancılık yaptığı için yoksulluk çekmediğini, hayvanı olanın aç kalmayacağını ileri süren göçmen kadınların bu görüşlerine istinaden bu mesleğin yoksulluk durumlarını iyileştirdiği bulgusuna ulaşılmıştır.

Göçmen kadınların yoksulluk seviyelerine ilişkin olarak “Oturulan konut sizin mi kira mı?” sorusu yöneltildiğinde tamamına yakını aynı cevapları vermiştir. Bu soruya yönelik sekiz göçmen kadının görüşleri şu şekildedir:

“Bizim evimizdir zamanında hayvanımızı sattık da yaptık önceden daha küçüktü ben yeni gelin olduğum zaman eklemeler yaptık bazı odaları birleştirdik böyle daha iyi oldu.” (Katılımcı19)

“Bizim evimiz.” (Katılımcı24)

“Bizim kendi malımız. Hep hayvancılıkla yapmışız bunları.” (Katılımcı25)

“Bizim evimiz büyüklerden kalma.” (Katılımcı21)

“Benim evim hayvancılıktan kazanarak yaptım.” (Katılımcı20)

“Köyde yaşıyoruz köyde kiracılık diye bir şey yok. Herkes atalarından kalma evlerde oturur kimi onarır kimi yıkar baştan yapar. Ama neticede herkes mal sahibidir.” (Katılımcı25)

“Bu ev kardeşimin kendi evi onu da kendi alın terimizle yaptık babadan bize bir şey kalmadı oğul.” (Katılımcı17)

“Evet, bizim evimiz.” (Katılımcı23)

Katılımcıların büyük bir bölümü eski ve yıpranmış olarak nitelendirilebilecek ölçüdeki evlerde, mirasçılık yoluyla ya da yaylacılıktan kazanılanlar ile inşa ettikleri yapılarda otururken iki göçmen kadın kirada oturduklarını ifade etmiştir. Bu konuya ilişkin ifadeler şu şekildedir:

“Kirada oturuyoruz.” (Katılımcı8)

“Kiradayım aylık 500 lira kira veriyorum. Kiralar da çok arttı artık neredeyse İstanbul’a yetiştik yani.” (Katılımcı9)

Katılımcıların tüm görüşleri incelendiğinde kirada oturan sayısı az olsa bile, köylerde kalma imkânı ortadan kalktığı takdirde tüm kadınlar kiracı konumunda olacağından ya da merkezde ev alma imkânları bulunmadığından dolayı kiracı olma durumu yoksulluk belirteci olarak tespit edilmiştir.

Araştırmamıza katılan göçmen kadınların yardım alma kültürünü tespit etmek amacıyla “Herhangi bir ekonomik sorunda nereye başvurursunuz? Sosyal çevreden herhangi bir maddi yardımda bulunuluyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya karşılık on göçmen kadının görüşleri şu şekildedir:

“Hiçbir yere başvurmuyorum. Kimseden bir şey istemiyorum. En fazla çok darlanırsam bankadan kredi çekiyorum. Hayvancılık yaptığım için belli kolaylıklar sağlıyor bankalar.” (Katılımcı9)

“O kadar darlanıyorum ki anlatamam beni okutmayanlara bile neler söyledim bugün. Hiç kimseye gitmiyorum. Bir yere gitmem fazladan iki peynir iki yağ yaparım götürür satarım. İdare etmeye çalışırım.” (Katılımcı17)

“Hiçbir yere başvurmuyoruz. Aylığımızı alınca gidip kumanyalarımızı toptan alıyoruz bir sonraki aya kadar yetiyor bize öyle ne varsa onu yiyoruz. Sütümüz

peynirimi yağımız kurbanda da etlerimiz ahırdan zaten yani Allah bugünlerimizi aratmasın.” (Katılımcı20)

“Hiçbir yere başvurmuyoruz. İdare ediyoruz. Yine de yetmezse bankaya gidiyoruz. Bana param yetiyor Allaha şükür bir de biz her şeyimizi zamanında ve doğal yiyoruz.” (Katılımcı25)

“Kimseden beş kuruş almadık. Hayvan satardık, odun satardık, demir elma, portakal satardık, mangalda kullandığımız kömür var ya ondan yapıp satarlardı. Kuyu açyorsun içine odun koyuyorsun yakıyorsun sonra üstünü kapatıyorsun bekleyince kömür oluyor.” (Katılımcı19)

“Kimseye gitmem Allahtan isterim verirse şükürüm nimetim olur vermezse imtihanım olur kızım. Dedim ya hayvanın malzemelerini satınca yeter bana.” (Katılımcı18)

Katılımcıların tüm görüşleri incelendiğinde yardım alma pratiklerinden yoksun oldukları görülmüştür. Yardım alma kültürü içerisinde olanların ise sosyal çevredense bankadan kredi yoluyla sıkıntılarını giderme tercihinde oldukları tespit edilmiştir. Yaylacı göçmen kadınların çoğunluğunun ekonomik problemler yaşasa dahi kimseye tenezzül etmeden ilk etapta kendi çabalarıyla ayakta kalmaya çalıştıkları ve sonrasında da yine yardım almadan geçinmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.

“Sigortaya başvururum. Konu komşu yardım ediyorlar tabi öteberi getiriyorlar bende onlara süt veriyorum.” (Katılımcı24)

“Kızlarıma giderim. Hayır, yardım almıyorum.” (Katılımcı23)

“Evet, eşimin ailesi ve kendi ailem bu konuda yardımcı olacak birincil kişiler.” (Katılımcı8)

Katılımcıların yoksulluğa karşı bireysel olarak neler yaptıklarını anlamlandırmaya yönelik olarak “Geçim sıkıntısı yaşadığınızda nelerden fedakârlık edersiniz?” sorusunu yönelttiğimizde katılımcıları tamamına yakını benzer ifadelerde bulunmuşlardır. Bu soruya yönelik olarak on göçmen kadının görüşleri şu şekildedir:

“Çocuklarıma yaptığım lüks harcamalardan kısıyorum. Onları gezmeye yollamıyorum. Paramız yok deyince sinemaya, hamburger yemeğe falan gitmiyorlar. Mutfak masraflarından çok fazla kısıyorum ama kıyafet ayakkabı gibi şeylerden kısıyorum.” (Katılımcı9)

“Benim bir huyum var derim ki başkasına muhtaç olacağıma gerekirse toprağı üfler de yerim. Birde mesela hayvanlarıma gider yem alırım, ayağıma bir çift çorap almam. Çünkü onlar bizim ekmek kapımız.” (Katılımcı17)

“Kimseden borç almam gider kredi çekerim. Paradan darlanınca giderim bankaya derim bana on milyar ver maaşımdan az az kesersin diyorum tamam diyor.” (Katılımcı20)

“Büyük bir fedakârlığım yok sadece idare ediyorum ama hayvanı olan biri geçim sıkıntısı çok yaşamaz zaten. Oldu ki öyle bir şey yaşadım köylüden kimseden bir şey istemem konuşurlar çünkü o yüzden bankaya giderim daha iyi.” (Katılımcı25)

“Daha az harcarım idaremi bilirim.” (Katılımcı14)

Katılımcı 24, hayvancılıkla uğraşan kimsenin yoksulluk çekmediğini belirterek geçmişte çok cüzi bir miktarda hayvansal ürün satarak toprak sahibi olduklarını, hayvancılığın eskiden çok kıymetli olduğunu hayatın vazgeçilmez bir pratiği olduğunu vurgulamaktadır.

“Eskiden hayvancılık yapan zengindi ve geçim sıkıntısı olmuyordu diyebilirim. İnsanlar aza kanaat ediyorlardı çünkü. Zamanından fedakârlık edersin yani daha çok çalışırsın çünkü başka fedakârlık edeceğin bir şey yok. Kadınlar yağ peynir yapar ilçe pazarına gidip satarlardı. Bizim Hemşin milleti genelde varlıklıydılar ve bunun sebebi de hayvancılıktı. Kayınpederim 1 kilo yağ ve 1 kilo peynir karşılığında arsa almış zamanında. Yani hayvancılık o kadar değerliydi.” (Katılımcı24)

“Her zaman geçim sıkıntısı yaşadım. Ama şimdi sadece sobadan dolayı biraz odun kömür sıkıntısı çekiyorum orda da sağ olsun çocuklar üç beş demeden yardım ediyorlar.” (Katılımcı25)

“Üç çeşit yemek yiyorsam, iki çeşit yemek yerim. Yani yemenden içmemden fedakârlık ederim.” (Katılımcı9)

Görüldüğü gibi katılımcıların çoğu ilk etapta “Kendimden fedakârlık ederim” diyerek kendilerini harcanacak bir nesne olarak görmektedirler. Sonrasında çoğunluğa göre sırasıyla, giyim kuşam, gezme tozma, lüks ihtiyaçlardan feragat etme gibi durumlar belirtilmiştir. Göçmen kadınların geçim sıkıntısını bertaraf etmek için yoğun çaba içerisine girdikleri görülmüştür.

Araştırmamıza katılan göçmen kadınların ev ekonomisine katkılarının olup olmadığını tespit etmek amacıyla “Evde hayvan ürünleri dışında geçimlik üretimde bulunur musunuz? (Reçel, ekmek, turşu, el işi, nakış vb)” sorusuna genel anlamda tüm katılımcılar olumlu ve birbirine yakın türde cevaplar vermişlerdir. Altı göçmen kadının görüşleri şu şekildedir:

“Evet, yaparım hatta koca karı ilaçları bile yaparım. Merhemler, kremler, sabunlar, neler neler. Ama bunları parayla veriyorum.” (Katılımcı25)

“Tabi her şeyimi kendim yaparım neyin turşusu neyin reçeli, marmeladı olur bilirim. Pekmez de yaparım elma üzüm ceviz sirkesi. Yoğurt yaparım kendi sütümden diyorum ya hayvan demek mutfak demek toprak demek mutfak demek kıymetini bilmek lazım şimdi git gide azalıyor hepsi.” (Katılımcı18)

“Bidon bidon turşular, reçeller, çeşit çeşit pekmezler, meyve kuruları, koçan koçan mısırlar. Kumamın inekleri vardı mesela sürekli sütümüz olurdu. Onu minci yapardık, yoğurt yapardık. Kalıp kalıp tenekelere doldurup eski taştan kuyu yapıp orda olgunlaştırır küflendirirdik kaşar peyniri olurdu. Tulumlara basardık tulum peyniri olurdu.” (Katılımcı16)

“Küp küp turşu yaparım. Mısır ekmeği olurdu genelde ama bazen de karabuğday ekmeği yapardık. Tuz, iç yağ ve elektrik olmadığı için gaz yağı alırdık başka pek bir şey almazdık. Çorap hırka kazak hep kendimiz dikerdik örerdik. Yaşlılar örgüyle gençler de dantel ve kanaviçe yaparlardı.” (Katılımcı19)

“Her şeyi yapıyorum kızım. Mısırim olur fazla olursa ondan mısır unu yaparım koyarım bir köşeye mısır ekmeği yapmak için hazır bekler beni. Likapa reçeli yaparım kuşburnu, böğürtlen, ahududu bunların reçelini yaparım. (Katılımcı25)

“Hepsini yaparım elimden her iş gelir mesela sen bana bir şey göster bir defa göstersen yeter ben onu ebedi unutmam herkese de öğretirim.” (Katılımcı20)

Katılımcıların tüm görüşleri incelendiğinde görüldüğü gibi tamamına yakınının ev ekonomisine katkı sağlamak amacıyla ve daha sağlıklı olduğu gerekçesiyle eve geçimlik üretimi noktasında katkı sağlama pratiğine olumlu cevaplar verdiği görülmüştür.

Katılımcıların yoksulluğu nasıl kavramlaştırdıklarını anlamlandırmak amacıyla “Yoksulluk sizin için ne ifade ediyor?” sorusu yöneltilmiştir. Bu hususta katılımcılardan dokuz göçmen kadının görüşleri şu şekildedir:

“Ben huzursuz oldum mu yoksulumdur. Benim ilk önce huzurum olacak. En büyük zenginliğim o dur benim. Önce sağlık derler genelde ama bence önce huzur. Çünkü sağlığım olup da huzurum olmazsa yine sağlığımdan olurum. Huzurum olursa ben sağlıklı da olurum.” (Katılımcı24)

“Yoksulluk dediği paran olmaz, yiyeceğin olmaz hiçbir şeyin olmaz yani. Un alamazsın ekmeğin olmaz. Yani paranın olmaması yoksulluktur.” (Katılımcı17)

“Sofrayı kurduğun zaman peynirin yağın ekmeğin reçelin olmaz yoksulluk olur aç kalırsın ne bileyim. Allaha şükür ben diyorum ki hep ‘çok verip azdirmasın, az verip gezdirmesin, nağmerde muhtaç etmesin.’ Yiyecek yemeğin yoksa yoksulluk olur. Benim için hayvan yoksa yoksulluk var yıllardır kendi yaptığımı yerim başkasınınkini yemem işte o zaman da bana yoksulluk olur.” (Katılımcı20)

“Hiçbir şeyin olmadığı zaman yoksulsundur. Yemek yoksa para yoksa yoksulsundur. Ben bu hayvanları seviyorum diye bakıyorum yani ama eşimin maaşı yetiyor yetmese tamam. Allaha şükür bugünkü günümüzü aramayalım inşallah. Dediğim gibi ben ufaklığımdan beri etimiz kavurmamız yağımız sütümüz olurdu yoksulluk pek görmemişiz.” (Katılımcı25)

“Fakirlik, hiçbir şey alacak gücümüz olmaması.” (Katılımcı2)

“Yoksulluk devince bir şeyin olmuyor ben onu anlıyorum. Kiminin parası var kiminin parası yok. İşte o yok olan yoksul oluyor.” (Katılımcı19)

“Fakir fukaralık, açlık, yokluk, görmemek, ihtiyacına ulaşamamak gibi.” (Katılımcı16)

“Zenginlik nedir bilmediğimiz için hiç yoksul hissetmedim ki yani yoksulluk dediğin şey normal olan gibi geldi bana. Ne bileyim.” (Katılımcı18)

“Her isteğini alamayan insanlar geliyor aklıma, yoksulluğu yaşadığım için çok iyi biliyorum.” (Katılımcı23)

Tüm katılımcıların görüşleri incelendiğinde tamamının yoksulluğu maddi yoksulluk (açlık, fakirlik, muhtaçlık vb.) olarak nitelendirdiğini, sadece Katılımcı 24’ün manevi yoksulluk (huzursuzluk) olarak nitelendirdiğini, onlara göre yoksulluk yokluk, aç kalma, perişan olma, geçinememe gibi kavramlara denk olduğu anlaşılmaktadır. Genel anlamda katılımcıların tümü yoksulluğu biyolojik bir ihtiyaç olan yemek yeme ihtiyacı ile ilişkilendirmektedir.

Katılımcı göçmen kadınlara “Kadın olmak sizin için ne ifade ediyor?” sorusu sorulduğunda yaşamış oldukları hayat tecrübelerine dayanarak verilen cevaplar olduğu görülmüştür. Buna göre on üç katılımcının bu husustaki görüşleri şu şekildedir:

“Kadın olmak ne demek? Erkeğinden bir adım geriden gitmektir. Sen onun arkasından gideceksin. Yanından gitsen de olmuyor. O da huzurlu oluyor sen de huzurlu oluyorsun. Yani kısacası kadınlığını bileceksin. Kadın çilekeş aynı zamanda çocukla falan da sen en fazla ilgileniyorsun. Erkekler dışarıya işe gidiyor sen evde kalıyorsun mecbur yani. Kadın bizim kültürümüzde üretendir çalışandır. Yaylada rahatım ama göç ederken çok yoruluyoruz, yani biz kadınlar erkeklere göre daha çok yoruluyoruz bence.” (Katılımcı24)

“Çok güçlü olmak zorunda olmayı ifade ediyor.” (Katılımcı23)

“Altından kalkamayacağın hiçbir gücün olmadığı birini ifade ediyor.” (Katılımcı11)

“Kadın olmak kutsallıktır.” (Katılımcı8)

“Bu dünyanın kölesi demek kızım. Her şeyi kadınlar çekiyor. Tüm eziyeti sıkıntıyı biz çekiyoruz. Ama yine de şükürler olsun.” (Katılımcı25)

“Kadın benim için toparlayan, düzenleyen, köprü gibi olan anlamında demek. Emektar ve vefakârlık demek oluyor bana göre.” (Katılımcı21)

“Kadın olmak güzeldir bir çiçekli oya yapınca bile mutlu olur kadın. Erkekler gibi değil ki. Bir çiçekli fistan giyince güzel oldum gibi gelir.” (Katılımcı18)

“Kadın olmak zordur. Bu sadece Karadeniz’de değil her yerde öyle bence. Vallahi kim ne derse desin ya da erkek ne kadar çalışırsa çalışsın kadın daha fazla yıpratıyor kendini.” (Katılımcı16)

“Kadın nedir çaylukte, ahirde işçi gibiydik da emekçiyduk biz. Sabahtan akşama kadar çalışıp, her sene çocuk doğururduk. Kız olduysa sağlık olsun bir dahakine derlerdi. Erkeği bulana kadar çocuk doğururdu kadınlarımız.” (Katılımcı19)

“Ailesini çekip çeviren fedakâr bir insandır. Çocuklarının ortasında duran, koruyup kollayan bir candır.” (Katılımcı2)

“Çalışmak, üretmek, iyi eş ve anne olmak demektir.” (Katılımcı3)

Aşağıdaki katılımcının evlilik geçmişi olmamasına rağmen çevresinden görmüş olduğu evlilik modellerine göre kadının rolünü yorumlamaktadır. Kadınlığın güçlü yanının

okumak ve kendi ayakları üzerinde durmakla mümkün olabileceğini de kendi hayat hikâyesinden örneklerle açıklıyor. Ve diğer katılımcıların çoğu kadını dişil bir güç olarak ifade etmektedirler. Benimsenen bu gücün yanında en fazla efor sarf eden, emek verenin de yine kadın olduğu vurgulanmaktadır.

*“Ben hiç evlenmedim ama normalde de kadın yani ne bileyim çalışır hamal gibi çay toplar ot biçer canı çıkar adam da akşama kadar kahveye gider. Kadın deyince aklıma iş yapmak geliyor. Bir okula yollamamışlar beni bilir misin? Okul yerine ahıra gittim ben odun taşıdım ot taşıdım inek baktım işçi gibi çalıştım hayatım boyunca. Okusaydım bir öğretmen bir doktor hangisine aklım kesiyorsa onu olurdu şimdi de bir hacca umreye gitmek istiyorum çok zorluyorum ama bir yere kıpırdayamıyorum. Ama şimdi virüs müdür nedir o hastalıktan geldi diyorlar umrenin oralara onu da bilmem her sene bir şey çıkartıyorlar başımıza.”
(Katılımcı17)*

*“Kadın olmak adı üstünde kadın olmaktır. Yani kibar kibar bayan ya da hanımefendi olarak değil bayağı kadın demektir. Hele Karadeniz kadını çalışır çabalar asla boş durmaz her bulduğu toprakta üretim yapar bir şeyler üretir.”
(Katılımcı9)*

Katılımcıların tüm görüşleri incelendiğinde tamamına yakını kadınlığı hep fedakâr, emektar, vefakâr, çilekeş, çalışkan, güçlü, sağlam, merhametli ve anne” olarak nitelemişlerdir. Kadınların erkeklerden daha kırılgan olmalarına rağmen daha güçlü olmaları, yeri geldiğinde erkek işi bile yaptıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların içinde bulundukları yaşamın dışına çıkarak geleceğe nasıl baktıklarını anlamlandırabilmek için “Hayattan beklentiniz nedir, geleceğiniz hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soru hakkında on göçmen kadının görüşleri şu şekildedir:

“Altmıştan sonra ne bekleyebilirim ki? Torunlarımı bekliyorum başka bir şey beklemiyorum. Çocuklarımın sağlığı mutluluğunu isterim.” (Katılımcı24)

“Bir evim olmasını istiyorum. Çocuklarım okullarını bitirsinler, çalışıp kendi ayakları üstünde dursunlar kimseye muhtaç olmasınlar istiyorum.” (Katılımcı9)

*“Bu hayattan hiçbir şey beklemiyorum yavrum bu yaşa geldik zamanlarımız geçti ne bekleyeyim ölüp gideceğiz zamanımız doldu. Geleceğim için de bir şey düşünmüyorum böyle devam işte hani diyorlar ya böyle gelmiş böyle gidecek.”
(Katılımcı17)*

“Hayattan hiçbir beklentim yok şükürler olsun Allah beni kimseye muhtaç etmesin diyorum başka da bir şey yok yiyoruz içiyoruz geziyoruz Allah günahlarımızı affetsin.” (Katılımcı20)

“Hiçbir şey beklemiyorum öleceğim da artık. Bu yaştan sonra bir ilerleme olmaz kızım. Yine yaşarsak bir on on beş sene sonra da yine bu halde oluruz inşallah daha kötü hale gelmeyiz.” (Katılımcı25)

“Gelecekte beklerim, çocuk ve torunlarımla sağlıklı bir ömür sürmeyi diliyorum.” (Katılımcı3)

“İyi bir yaşam, hayırlı uzun bir ömür isterim.” (Katılımcı2)

Katılımcı 19 da diğerleri gibi artık ölüm vaktinin yakın olduğunu bu yüzden bir beklentiye girmenin doğru olmayacağını söylemektedir ve ölümün bile eskiden doğal olarak gerçekleştiğini, insanların kendi yataklarında huzurla öldüğünü, şimdi ise hastane koşelerinde yapayalnız bir ölüm modeli oluştuğunu belirtiyor.

“Artık bir ayağımız çukurda öteki dünyalık olduk ne bekleyeyim. Ama eski günlere dönmek isterdim yani eskiden her şey daha güzeldi daha iyiydi doğal yiyip içiyorduk. Bizim büyüklerimiz hiç doktor yüzü görmeden göçüp gittiler bu hayattan. Kimsemiz hap içmedi herkes eceliyle öldü.” (Katılımcı19)

“Bu yaştan sonra gelecek falan umursamıyor insan. Hastalıkların peşine düşüyoruz. Hastalıklar da bizim peşimizi bırakmıyor zaten. Ne varsa gençlikte var. Hayattaki beklentim çocuklarımla mutluluğu.” (Katılımcı16)

“Benim hayattan bir beklentim yok kızım. Hayvanlarım ölmesin sevdiklerime uzun ömürler versin rabbim yeter o bana. Geleceğim hakkında da bir düşüncem yok.” (Katılımcı18)

Katılımcılar hayata dair plan yapma, hayal kurma gibi durumlara karşı oldukça mesafelidir. İçinde bulundukları geçinme ve ya yaşamlarını sürdürme telaşından kendilerini ihmal ettikleri ve en fazla kendilerinden fedakârlık ettikleri hatta kendileriyle ilgili beklentilere sahip olmadıkları gibi genelde tümünün çocukları ve torunlarına yönelik beklenti, istek ve arzuları bulunmaktadır.

“Bizden geçti artık. Biz çocuklarımızı ve onların hayatını mutluluğunu düşünüyoruz. Kendim için bir şey düşünsem ne düşünmesem ne... Neyi ne kadar yaşadık ki zaten şu yalan dünyada. Geçmiş elli küsur sene için ne anladın desen.”

Göz açıp kapayıncaya kadar geçti gitti derim. Hiç de bir şey anlamadan geçti yıllar. Bir göz açıp kapayıncaya kadar hem de.” (Katılımcı2)

“Bir şey düşünmüyorum bir şey beklemiyorum. Allah sağlıklı helalinden ömür versin o yeterli bana. Zaten geleceğim diye bir şey düşünmedim ki hiç. Sadece bu yaylacılık hayvancılık işi artık bitiyor ona kafam takılıyor canım sıkılıyor. Eskiden herkes çalışkandı bir şeyler yapmak bir şeyler etmekten hoşlanırdı ama şimdi herkes yan gelip yatma derdinde. Çok tembel oldu bu millet. Nasıl olsa fabrikalar var marketler bakkallar çakkallar...” (Katılımcı25)

“Köyde yaşadığım evin daha lüks olmasını istiyorum. Gelecekte sağlığımın ve huzurumun çok daha iyi olmasını istiyorum.” (Katılımcı23)

Katılımcıların tümünün verdiği yanıtlar incelendiğinde neredeyse tamamına yakınının hayattan sağlık, huzur, mutluluk gibi standart beklentiler içerisinde olduğu görülmektedir. Ve birçoğunun da gelecekte bir beklentisi olmadığı, yaş ortalamasının yüksek olması sebebiyle çocukları ve torunlarına yatırım yapma gayreti içine girmişlerdir.

3.5.3.3. Göçmen Kadınların Yaylacılık Deneyimleri

Yaylacılık ile göçebe hayvancılık arasında sıkı bir ilişki vardır. “Göçebe hayvancılık” yerleşik (sedanter) hayvancılığın aksine, hayvan sürülerinin periyodik olarak esas oturma yerinden uzak bulunan ancak, yılın belli bir kısmında faydalanan otlaklara götürülme anlamına gelir (Soykan ve Sönmez, 2014). Fakat yaylacılık faaliyetleriyle beraber hayvan sürüleri evden çok fazla uzaklaşma riskinden arındırılmakta ve hayvanların kendi kendilerini idame etme potansiyelleri arttırılmaktadır. Yani hayvancılığın göçebe kısmı yaylacılık faaliyetinde bulunan kişilerin kalıcı yerleşim yerlerini terk etmeleriyle bir göç hareketi oluşturmaktadır.

Rize’nin Pazar ve Hemşin yöresinde yaylacılığın çok eski bir tarihi geçmişi vardır. Bu yörede yaşayan insanlar geçmiş yıllar boyunca yaz başlarında yaylalara çıkmış, kış başlarında da sahil kesimindeki köylerine ve ilçe merkezine inmişlerdir. Her yıl tekrarlanan bu olay bu yörede önemli bir göçebelik ve daha da baskın bir biçimde yaylacılık kültürünü oluşturmuş ve bu kültür günümüze kadar gelmiştir. Ancak, geçmişte yöredeki sürdürülen yaylacılık faaliyetleri, günümüzde sahil kesimindeki köylere ve merkezde yerleşik yaşam sürdüren kırsal kesim insanının mevsimlik göç

hareketinden ibaret olarak gerçekleşmektedir. Daha çok 1970’li yıllardan itibaren yöre insanının sosyo-ekonomik ve sosyokültürel yapısındaki değişimler ve gelişimindeki iyileşme durumlarına bağlı olarak, hem yaylacılık faaliyetine katılanların sayısı azalmış hem de tarım ve hayvancılığa dayalı geleneksel yaylacılığın yapısında önemli farklılıklar meydana gelerek rekreasyonel ve basit turistik amaçlı yaylacılık ağırlık kazanmaya başlamıştır. Özellikle yazın bunaltıcı sıcağından ve sivrisineklerden kaçma isteği, yöre insanlarının geçmişten gelen sosyal ve boş zamanları değerlendirmeye yönelik alışkanlıkları tıpkı geçmiş dönemlerde olduğu gibi bugün de yöredeki yaylacılığı teşvik eden temel faktör olma özelliğini korumaktadır(Köseoğlu, 2014: 51).

Yaylalar, farklı yer şekillerinin barındırdığı, kalıcı ve geçici yerleşim bölgelerinde bulunan göçebe ve yarı göçebe kişilerle beraber köy, kasaba ve şehirlerdeki insanların gerçekleştirdikleri faaliyetlerini tanımlamak üzere kullanılan bir kavramdır. Birçok beşeri faaliyetlere ev sahipliği yapan yaylalar, yerleşim yeri olmanın yanı sıra, kırsal nüfusa ek gelir kaynağı fırsatı sunmaktadır. Yaylalar aynı zamanda farklı bölgelerde yaşam süren, farklı sosyal, beşeri ve ekonomik yapıdaki grupların belli zamanlarda ortak faaliyetlerde bulunma alanıdır (Aydınöz ve Solmaz, 2003: 55-69).

Öncelikle katılımcılara “Hayvancılık ve yaylacılık yapmanızın sebepleri nelerdir?” sorusu yöneltilmiş ve sekiz göçmen kadından alınan görüşler şu şekildedir:

“Hayvancılık yapan diğer kişilere göre bir sürü sebebi olabilir belki ama bana göre en önemli sebebi geçim kaynağı olması ve başka bir alternatifi olmaması. Biz bu şekilde geçiniyorduk baba evinde de koca evinde de.” (Katılımcı24)

“Evime maddi anlamda bir katkının olmasını istediğim için hayvancılık yapıyorum. Aslında hayvancılığa başlamamdaki en önemli neden oğlumda aşırı hayvan sevgisi olmasıdır. Bana sürekli anne koyun al, ben bakacağım diye diye bizi ikna etti ve bu işi tam anlamıyla yapar hale geldik. Şu an 7 tane hayvanım, 15 tane de tavuğum var. (Katılımcı9)

“Hayvancılık olmazsa aylığımız bize yetmiyor kızım. Katıklar pahalı bizde hayvancılık ediyoruz hem katığımız bedavaya geliyor.” (Katılımcı20)

“Geçimden yapıyoruz. Geçinebilmek için yani. Ekmek parası ve katık çıkıyor bize. Yiyoruz, içiyoruz, ticaret ediyoruz. Hayvanları da çok seviyoruz bunu hobi gibi düşünebilirsin.” (Katılımcı25)

“Maddi gücümüze katkı sağlamak, hayvanları ihtiyaçları olan doğal ortamda yetiştirmek, organik ve katkısız olarak kendi ürünlerimizi tüketmek, hayvanlarımızı taze otlarla beslemek için hayvancılık yapmaktayız.” (Katılımcı11)

“Gelir sağlamak, kendi ihtiyaçlarımızı karşılamak. Geçmişten gelen kültürü sürdürmek.” (Katılımcı8)

Katılımcıların bazıları aile büyüklerinden yaylacılık pratiğini öğrenip bunu hayata geçirerek zamanla bu pratiğin alışkanlık haline geldiğini belirtmişlerdir. Yaparak yaşayarak öğrenip, alışkanlık kazanımı sağlamışlardır.

“Eskilerimiz gitmiş yapmışlar bizde yapıyoruz eskiden kalma iş bu diye. Ha birde bu şimdi yeni moda çıkan virüs var ya ondan eskiden de vardı biz ona zuhar derdik ama senin anlayacağın sıtma hastalığı. Yaylalar güzel serin oraya işlemiyor hastalık. E burada hastalık olunca o da etkiledi bizim gitmemizi göç etmemizi. Gidip gelmek sürekli olunca da alıştık artık hayvanlarımız da alıştı.” (Katılımcı17)

“Eskilerimizden buna alıştık bunu gördük bunu yapıyoruz. Hayvancılık yapmanın en önemli sebebi yiyip içmek geçim sağlamak. Sonrasında da hayvanları sevdiğim için.” (Katılımcı19)

Katılımcıların tamamına yakını çoğunluk sırasına göre, gelir kazanmak için, yalnızca bu mesleği bildikleri için, çevrelerinde farklı iş imkânları olmadığı için, hayvanları sevdikleri için bu işi yaptıklarını belirtmişlerdir. Biraz sevgi, biraz mecburiyetle bu işe devam etmişlerdir.

Daha sonra katılımcıların yaylacılık mesleğinin devamlılığı konusundaki görüşlerine ulaşabilmek amacıyla “Bu mesleğin nesilden nesile devam etmesini ister miydiniz? Neden?” sorusu yöneltilmiştir. oniki göçmen kadının bu konu hakkındaki görüşleri şu şekildedir:

“Çok isterdim tabi organik yaşamak için, eğitim hayvancılığın önünde tatlı bir engel gibi duruyor aslında ama eğitimsiz olmaz eğitim çok önemli. Dediğim gibi gençlerimiz zaten mümkün değil yapmıyorlar. Şu anda bizde 3-5 sene daha yaparız sonrası bitti. Eskiden geleneksel olarak nesilden nesile yaylacılık faaliyetleri yapılırdı. Şimdi o bitmek üzere onun yerini yaylacılık turizmi almış durumda ve daha da gelişecek.” (Katılımcı24)

“İsterdim kesinlikle, çünkü doğa ve hayvanlarla iç içe olmak çok huzur verici ve sağlıklı bir ortam. Bunu meslek olarak sürdürmek büyük bir şanstır.” (Katılımcı8)

“Tabii isterdim. Çünkü yaparak yaşayarak öğrenmek en güzeldir. Çocuklarımızın da bu kültürü yaşamasını ve yaşatmasını isterdim.” (Katılımcı11)

“O kadar okullar okuyup emek verip devlet dairesinde iş buluyorlar buna tenezzül etmezler. Hâlbuki devlet buna da bir okul koysa mesela bunu da insanlar okusa olmaz mı? Ne bileyim ben olur gibi ama kimse önemsemiyor bu işi.” (Katılımcı25)

“İsterim tabi evlatlarıma devretmek ama yeni nesil okuldan dolayı ilgilenmediler. Belki hani çok ilerde artık bu organik malzemeler azalınca belki o zaman kıymete biner de devlet destekli gelişir yoksa pek ümidim yok benim.” (Katılımcı21)

Katılımcıların bazıları vefat ettikten sonra hayvanlarının sağlığını, barınma imkânlarını, satılıp satılmama durumlarını, iyi bakılma durumlarını kontrol etme imkânları olmayacağı için bu konuda oldukça fazla endişe hissetmektedirler.

“İsterim tabi bu işi yapan herkes ister. (Katılımcı18)

“Tabii isterim. Yani ben ölürsem bizimkiler ya giderler üç gün ya da gitmezler. Komşularımın da hepsi öyle onlar öldüklerinde yaylalarına gidecek kimse kalmayacak. Kapanacak yaylalar. Bende yaylaların kapanmaması için, insanların esas tereyağı yemeleri için isterdim. (Katılımcı17)

“Şimdi yapabilseydim ineksiz durur muydum ben. İneğin sevgisi, ineğin sütü, ineğin yağı peyniri gibi güzel bir şey var mı?” (Katılımcı19)

“İsterdim niye istemeyeyim. Ama bizde olmadı işte.” (Katılımcı16)

“İsterdim hayvanın olduğu zaman maddi sıkıntı çektiğinde satıp ihtiyacını karşılayabilirsin.” (Katılımcı2)

“Elbette isterdim. Benim ömrümün en güzel dönemi bu işi yaptığım, gençlik dönemlerimdir.” (Katılımcı3)

“Devam etmesini isterim tabii. Eski günler kaybolmasın diye yani eski günlerimizdeki iyi olan şeyler sağlığımız mutluluğumuz doğal hayatımız. Yani bana göre insanın uğraşmış olduğu meslek bile onun kişiliğini etkileyebiliyor. Bu işi yaparak bir şey kaybetmeyiz toplum olarak hatta birçok şey kazanırız bile. Bu meslek de tamamen ortadan kalkınca hiçbir şey organik olmayacak bu sefer battıkça batacağız. Bazı iyi şeyleri ayakta tutmak lazımdır. Tabi bu sadece üç beş kişiyle olmaz devletin de desteklemesi lazımdır. (Katılımcı9)

Katılımcıların hem bu soruda hem de görüşmenin genel durumuyla ilişkili olarak devlet desteği talep etmekte oldukları görülmektedir.

“İstemem, istesem de istemem. Şimdikilerden bir şey olmaz. Hiç merak etmezler bu iş nasıl yapılıyor, nedir, ne değildir. Beğenmiyorlar da ondan. Bu iş sevgiyle yapılır öyle burun kıvrırsan hayvan anlar tekmeyle basar sana.” (Katılımcı20)

Katılımcıların tamamına yakını geleneksel hayvancılık ve yaylacılık mesleğinin nesiller boyu sürmesini istemektedir. İstemeyenler ise mesleğe yönelik ilgi ve alakanın azlığından, genç neslin iş beğenmemesinden yakınmakta ve buna yönelik olarak umut beslemekten kaçınmaktadırlar.

Katılımcıların yapmış oldukları mesleğe karşı maddi beklentilerinin karşılanmasındaki yeterlilik durumuna yönelik olarak “Bu işten elde ettiğiniz kazanç sizi tatmin ediyor mu?” sorusu hakkında altı göçmen kadının görüşleri şu şekildedir:

“Ediyor tabi, bu gördüğün her şeyi onlarla yaptık daha ne olacaktı? Kurbanda da kurban için ayarladığımızı veriyoruz.” (Katılımcı25)

“Uğraşıp da para kazandığım iş bu şuanda. Maaşlar var birde. Bu işten kazandığım paradan memnunum. İstanbul’a kadar gitti namımız. Allah razı olsun alandan da aracılık edip satandan da.” (Katılımcı20)

“Evet, ama beni biraz reklam edin ki alsınlar peynir yağ. Oluyor bir şeyler. kazanıyoruz ama yaylada değilsek aldığım paranın yarsını yine hayvanlara harcıyorum.” (Katılımcı17)

“Aile bütçesine katkı yapıyorum bu işimle.” (Katılımcı9)

“Geçinip gidiyoruz çok şükür.” (Katılımcı24)

“Hayvanımın malzemelerinden kazandığıma memnunum.” (Katılımcı18)

Bazı katılımcıların bu işten elde ettikleri gelire yine bu işi sürdürebilmek adına yatırım yaptığını görmekteyiz. Araştırmanın genelinde hayvanlar için kış aylarında yem sıkıntısı çeken göçmen kadınlar, mecburi olarak ücret karşılığı kuru ot satın almakta olduklarını ve bu kuru otların onlara oldukça pahalıya gelip, harcamalarını arttırdığını ifade etmişlerdir. Gelen katkıdan tatmin olmayan katılımcılar ise severek yaptıkları bir meslek olduğu için devam ettirdiklerini belirtmişlerdir. Geleneksel hayvancılık ve

yaylacılık mesleğinden elde ettikleri kazanca yönelik olarak genel anlamda tatminkâr iken beş katılımcının olumsuz görüşleri dikkat çekmektedir:

“Yani verdiğimiz emeğe göre para olarak çok bir karşılığını almıyoruz ama yine de sevdiğimiz için yapmaya değer bence.” (Katılımcı21)

“Önceleri yani daha çok ben baba evindeyken öyleydi. Peynirimizin yağımızın sütümüzün kaymağımızın olması bile benim için çok çok iyi bir şey. Mutfığa çok katkı oluyor benim için.” (Katılımcı19)

“Hayır, yetmiyor ama idare ediyoruz.” (Katılımcı23)

“Tatmin ettiği söylenemez çünkü her şey çok pahalı. Otu, yemi... Kışın hayvanlar sürekli ahırda ve sürekli hazır yem yiyorlar. Bu da gider listemizi kabartıyor. Yani kışın hazır yem durumundan ötürü satışlardan kazandıklarımız yem parasına gidiyor diyebilirim.” (Katılımcı11)

“Kısmen tatmin olabiliyoruz.” (Katılımcı8)

Göç sürecinde yaşanan zorlukların yaylacılık faaliyetlerindeki devamlılık durumuna ilişkin tespitlerde bulunmak amacıyla katılımcılara “Bu meslekte yaşadığınız maddi manevi zorluklar var mı, varsa nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. On üç göçmen kadının bu soruya yönelik görüşleri şu şekildedir:

“Hayvancılıkla uğraştığım için maddi bir zorluk yaşamadım diyebilirim ama manevi olarak eskiden çok yorulurduk yaya çıkana kadar beden olarak tükenirdik. Bunun dışında o kadar severiz ki yöre insanı olarak, yaşanan sorunlar varsa bile gözümüze tatlı gelir.” (Katılımcı24)

“Eskiden daha zordu şu an daha kolay yaylacılık, eskiden çamaşırımızı bile elimizle yıkardık şimdi yaylalarda çamaşır makinesi bile var yani sıkıntı yaşamıyoruz. Yani yaylada telefonum bile çekiyor eskiden öyle bir şey yoktu. Yaylada mahrumiyet vardı. Yaylaya elektrik geldi yayla değişti yani değişti derken yayla hayatındaki zorluklar kolaylıklar değişti.” (Katılımcı9)

“Maddi olarak paran varsa hayvancılıkta kolaylaşıyor ama paran olmayınca manevi de yoruluyorsun kafan yoruluyor sürekli düşün düşün. Dedim ya komşuya gitsem yüz lira verir bir daha gitmeye yüzüm olmaz.” (Katılımcı17)

“Ben yaylaya çıkınca aylarca eşimden çocuklarımdan ayrı kalıyordum eskiden manevi olarak onu hatırlıyorum. Ama maddi olarak hep idare etmeye çalıştığımız için, elimizdeki kıymetini bildiğimiz için çok zorluk yaşamadık.” (Katılımcı25)

“Manevi bir zorluğu yok, atalardan öğrendiğimiz severek yaptığımız bir meslektir. Maddi olarak bir birikim yaptırmayan, o günün şartlarında boğaz tokluğuna yapılan, günü ve hatta yılı kurtarmak amaçlı bir meslekti.” (Katılımcı3)

“Şu an maddi zorluk yok. Eskiden varmış tabi ama şimdi çok şükür yok. Manevi zorluğa gelince hiçbir zorlayıcı yanı yok.” (Katılımcı11)

“Hayır, bence yok. Zaten eskiden beri alışkın olduğumuz için zor gelmiyor.” (Katılımcı2)

Katılımcıların genel manada birçoğu kanaatkâr tutum sergilemektedir. Mesleklerini severek yapmalarından ötürü zorlukları da hoş görmekte oldukları görülmektedir.

“Maddi olarak hayvancılık azalınca sana yağlar Vita yağlar çıktı meydana. Herkes onlardan almaya başlayınca biz o zamanlar zorlandık kazandığımız azaldı ama yine de ne olursa olsun biz o yağlardan kullanmadık.” (Katılımcı19)

“Eskiden maddi bir zorluk yoktu manevi olarak çok fazla yoruluyorduk.” (Katılımcı16)

“Hayvanlarımızın yem parası, yaylaya çıkarken yol parası gibi insanın cebine bakan maddi zorluklar var. Ama öyle çok çok yakındığımız bir zorluk ben göremiyorum.” (Katılımcı21)

“Evet, var daha çok hayvan bakmak istiyorum. Yem ve kepek çok pahalı olduğu için alamıyorum. Bu yüzden hayvan sayımı artıramıyorum. Eğer artırabilseydim ufak bir çiftlik yapmak isterdim.” (Katılımcı23)

“Maddi anlamda ekonomi tavan yapıp hayvanlar için aldığımız yemlerin zamlanıyor olması. Birde genel anlamda uğraşması kolay bir iş olmamasıdır.” (Katılımcı8)

“Bence öyle abartacak bir zorluğu yoktur. Seven ve yapabilen yapıyor sevmeyen yapamayan da bırakıyor zaten. Öyle ah vah edenler çok zor, çok kötü diyen olursa inanma aşırı derecede zorlansa bırakırlar zaten.” (Katılımcı20)

Katılımcıların tümünün yanıtları incelendiğinde maddi zorluklardan çok manevi olarak zorluk çektiklerini, manevi zorlukların teknolojiyle birlikte azalırken, maddi zorlukların

arttığını belirtmişlerdir. Fakat yine alınan diğer bilgilere göre göçmen kadınlar beden yorgunluğundansa maddi olarak yorulmayı tercih ettiklerini vurgulamışlardır.

Katılımcılara “Devletten hayvancılık için herhangi bir yardım alıyor musunuz? Bu konuda beklentileriniz neler?” sorusunu yönelttiğimizdeki on iki göçmen kadının görüşleri şu şekildedir:

“Eskiden devletten gelen hiçbir yardım yoktu..”(Katılımcı24)

“Her sene buzağı başına 500 TL destek parası veriyor. Yani başka yardımlar olabilir sene mesela hayvan başına 100 balya ot vermek gibi....”(Katılımcı9)

“Hayır, hiçbir şey vermedi, hiçbir şey görmedik. Bu konuda devletten her konuda yardım şeyleri bekliyorum. Bir ton yani yirmi beş balya ot iki milyar para tutuyor. Yirmi beş balya ot altı tane hayvana ne kadar yeter ancak bir ay ya da en fazla kırk gün yetiyor. Yemlerin fiyatlarını düşürse, otların fiyatlarını düşürse, mesela dese ki bize sen hayvancılık yapıyorsun sana üç ton ot benden olsun.”(Katılımcı17)

“İstersen kredi çekebiliyorsun hayvancılık yaptığın için birde buzağı başına 500 tl veriyor destekleme olarak. Otun tonu iki milyar devlet ot verse iyiydi aslında.”(Katılımcı25)

“Hayır, ben hiç yardım almadım babamın evinde de burada da öyle bir şey görmedim.”(Katılımcı19)

“Hayvan başına az bir para alıyoruz mesela onun dışında bir yardım yok. Yani yaylada kalınca otların karınları doyuyor ama köyde kalırken mecbur yem alıyoruz ve yemlere çok para gidiyor sattığım malzemenin yarısı yeme gidiyor yarısı benim emeğime. Devlet bu hayvanların yemini gönderse mesela yaylada olmadığımız zamanlar çok iyi olurdu.”(Katılımcı18)

“Hayır almıyorum. Yani en azından yaylada olmadığımız zaman ihtiyacımız olan yemleri temin etseler çok iyi olur bizler için.”(Katılımcı21)

Katılımcıların tümünün görüşleri incelendiğinde tamamına yakınının devletten bakım destek parası aldığını, ancak bu miktarın ciddi anlamda az bulunduğu belirtilmiştir. Sürekli artan yem fiyatları dolayısıyla bir sefere mahsus yapılan mevcut ödemenin devamlılığı ve bu ödeme dışında da yardım talepleri olduğunu vurgulamışlardır.

Katılımcılara ilçe pazarıyla ilgili “Hayvansal ürünlerinizi ilçe pazarında satıyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir. On üç göçmen kadının bu soruya yönelik yanıtları şu şekildedir:

“Evet satarım. Haftada iki defa gidiyoruz. Pazartesi Perşembe o kadar diğer günler kurulmuyor Pazar.”(Katılımcı25)

“Evet, vaktim olduğunca satıyorum. Çarşıda otursam her hafta iki gün giderdim ama uzak olduğum için ara sıra gidiyorum.”(Katılımcı21)

“Evet, zaten çoğunlukla orda satıyorum. Çünkü diğer türlü çok sattığım olmuyor. Devamlı olarak iniyorum. Hafta günleri yani iki gün gidiyorum pazartesi perşembe.” (Katılımcı18)

“Evet, ilçede dükkânı olan tanıdığımız var. Akşamdan sağdığım sütü ona bırakıyorum oda dükkânında satıyor ay sonunda bana parasını veriyor.”(Katılımcı2)

Katılımcıların tümünün görüşleri incelendiğinde bir kısmının pazarı satış merkezi olarak aktif bir biçimde kullandığı, bazılarının ise kullanmadığı tespit edilmiştir. Görüşme derinleştirildiğinde ise ilçe pazarını satış yapmak amacıyla kullanmayan göçmen kadınların bu pazara mesafe olarak uzak oldukları, gelişmiş müşteri ağına sahip oldukları ve ya pazara çıkacak kadar çok fazla ürün elde edemedikleri bulgusuna ulaşılmıştır.

“Bizim zamanımızda ilçe pazarı falan yoktu öyle kulaktan kulağa eşe dosta satardık..” (Katılımcı19)

“Eskiden satıyorduk ama şimdi sadece kendimize yetecek kadar yapabiliyoruz.”(Katılımcı11)

“Pazara gidip satmıyorum ama elden alan bir sürü müşterilerim var.” (Katılımcı23)

“Evet, satıyorduk önceden ama yaşlandıkça gidemez oldum. Ancak tanıdıklarım ve onların da tanıdıkları alıyor öyle öyle devam ediyorum.” (Katılımcı3)

“Ben hiç gitmem çünkü buradaki isteyenler bize yetiyor.” (Katılımcı25)

İlçe pazarını kullanmayan göçmen kadınların ürün satışı için mevcut müşteri ağının bulunduğu ve bu sebeple ürün satmak adına ilçe pazarına ihtiyaç duymadıkları, nadiren kullandıkları ve bazılarının ise hiç kullanmadıkları anlaşılmaktadır.

“Yok, gitmiyorum ama bundan bir 10-15 sene önce bir gittim. Sipariş söylüyorlar bende onları yapıyorum. (Katılımcı17)

“Hayır, sadece yakın çevrem, tanıdıklarım ve onların çevrelerine satmam yeterli oluyor bana istediğim miktara ulaşıyorum böylelikle.” (Katılımcı9)

“Hayır, çünkü sipariş usulü çalışıyoruz. Yani hatta ürünlerimiz siparişlere zor yetişiyor bazen yetişmiyor bile. Kendini garantiye almak isteyen müşteriler Mayıs ayında sipariş veriyor yıllık 20-30 kilo yağt yaz sonuna kadar anca hazırlıyor diğer siparişlerden.” (Katılımcı24)

“Kötü buluyoruz. Satıcıların kendilerine özel alanları yok bu yüzden her yeri pislik götürüyor. Bu tür durumlar için özel bir yer olabilir.” (Katılımcı8)

Son olarak, katılımcılara “İlçe pazarının niteliğini (konumu, kapasitesi, ulaşımı vb.) nasıl buluyorsunuz, bu konuda beklentileriniz neler?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya yönelik sekiz göçmen kadının görüşleri şu şekildedir:

“Bize uzak kalıyor. Büyüklüğü iyi ama böyle dükkân dükkân olsa daha iyiydi bence.” (Katılımcı25)

“Bana epeyce uzak ama böyle daimi bir yer olsa sürekli sipariş isteyen ve benim verdiğim fiyattan alan işte o zaman süreli götürürdüm yağımı peynirimi.” (Katılımcı17)

Katılımcı 25 ve katılımcı 7 ilçe pazarının konumunu uzak olarak nitelendirirken, katılımcı 18 ve katılımcı 24 konumunun iyi olduğunu belirtmişlerdir. Yani göçmenler tarafından pazarın konumu sübjektif olarak değerlendirilmektedir.

“Kurulduğu yer iyi ama çok korumalı değil yağmur yağınca batıyor ortalık. Şöyle güzel bir alan yapsalar diğer pazarcılarla beraber üstü kapalı bir yer güzel olurdu aslında. Biz gittik mi bu işin boynu bükük kızım. En azından şimdiki şartları iyileştirseler iyi olurdu.” (Katılımcı18)

“Konumu ve ulaşımı iyi ama kapasitesi, düzeni ve devamlılığı zayıftı.” (Katılımcı24)

Genel olarak katılımcıların ilçe pazarında kendilerine özgü bir alan olmasını arzuladıkları görülmektedir. Denetim, güvenlik ve düzen noktasında sıkıntılar dile getirilmiştir. Bazıları da bu işin son ehli olduklarını ve kendilerinden sonra bu meslek yok olacağı için pazara ihtiyaç duyulmayacağını belirtmişlerdir:

“Hiç iyi bulmuyorum. Kimsenin ilgilendiği yok. Kim girmiş kim çıkmış umurunda değiliz belediyenin yağmur çamur olunca berbat oluyoruz bir doğru düzgün yer yapamadılar ki bu pazar için. Bir düzen yok gittiğimizde herkesin belli bir yeri yok.” (Katılımcı21)

“Sadece biz yaylacılara özel olarak organik ürünlerin satıldığı bir yer olmasını isterdim.”(Katılımcı11)

“Herkes gidiyor kendisi satıyor denetleme yok bir güvenlik yok temizlik düzenlilik yok öyle bir yer işte. Hepimizinkini aynı fiyattan satan bir yer olsa çok iyi olurdu.”(Katılımcı25)

“E bu iş bir gün bitecek bizim mahallemizde 5-6 kişi kaldık biz ölünce artık başınızın çaresine bakarsınız. O zaman Pazar yeri de lazım olmaz. Herkes işsiz güçsüz, sağlıksız dolanır durur.” (Katılımcı20)

Katılımcıların tümünün görüşleri incelendiğinde hepsinin bu konuda bir isteği olduğu anlaşılmaktadır. Hatta tamamına yakınının ilçe pazarının yetersizliğinden, düzensizliğinden ve özensizliğinden yakındığı tespit edilmiştir. Görüşmede sondaj sorular yardımıyla katılımcıların ilçe pazarında kendilerine has bir alan beklentileri olduğu, devletin ulaşım ve ulaşım ücreti konusunda destek vermelerine olan inançları ortaya çıkarılmıştır.

SONUÇ

Küreselleşme tüm dünyada çeşitli alanlarda etki sahibi olduğu gibi, hem göç hem de yoksulluk alanlarında da araştırmaya değer bir etki oluşturmaktadır. Küreselleşen dünyanın göçe zorladığı insanlar bu süreçten yoksullukla beraber çıkmaktadır. Küreselleşmenin zemin hazırladığı yoksulluk ve adaletsiz gelir dağılımı kadınlar için ailelerinin varlığını sürdürebilmek amacıyla göç etme sebeplerinden olmuştur (Ulutaş ve Kalfa: 13). 21. yüzyılın en dinamik getirisi olan küreselleşme olgusu, tüm dünyada büyüyen ve kendisi hissettiren bir biçimde etki göstermektedir. Bilgi, bilişim ve iletişim teknolojilerinin modernleşmesi, dünyayı adeta küçük bir kasaba haline getirmektedir. Üstün teknoloji sayesinde zaman ve mekân kavramının önemini kaybetmesiyle ulaşılan dijital çağ birçok unsuru kökten uca kolay hale getirmiştir. Küreselleşmenin sonucunda dünya toplumlarının topyekûn ilgi alanına giren önemli gelişmelerden biri de göç alanında yaşanmıştır. Bugün insanlar saatler hatta dakikalar içerisinde kıtalar arası modern göç yolculuğu yapabilmekte, bu fırsatı eğitim, sağlık ve ekonomi vb. tüm alanlarda kullanmaktadır. Dünya üzerindeki tüm sosyal imkânların geçmişe göre ultra üstün durumuna karşın kadınlar yaşadıkları dünyadaki değişmelerin, gelişmelerin, dijital ve modern imkânların gerisinde kalmaktadırlar. Bu bağlamda kadın yoksulluğu alanı da küreselleşmenin etki gösterdiği en önemli alanlardan biri olmuştur. Kadının sosyal düzendeki varoluşundan itibaren karşılaşmış olduğu toplumsal cinsiyet eşitsizliği onun yoksulluğunu daha da derinleştirmektedir. Yoksulluk sorununa hemen hemen her alanda, her koşulda tek başına çare bulmaya çalışan kadının her anlamda erkeğe göre daha fazla yıprandığı görülmektedir. Göç ise sosyal zeminde birçok unsuru etkilerken, bundan en fazla pay alan kadınlar olmaktadır. Göç sürecinde kadınların nicelik bakımından artış göstermesiyle göçün kadınsallaşması kavramı gündeme gelirken, toplumsal cinsiyet rollerinin kıskacında olan kadının hemen hemen her konuda dezavantajlı olduğu gibi, hane içindeki yoksulluk sorununu da erkeğe göre daha derinden yaşaması yoksulluğun kadınsallaşması kavramı etrafında tartışılmaktadır. Karadeniz bölgesinde bulunan Rize ilinin Pazar ilçesindeki geleneksel hayvancılık faaliyetlerinin coğrafi koşullar sebebiyle yaylacılık ekseninde gerçekleşmesi, bu faaliyeti hayata geçiren göçmen kadınların süreç içindeki kaybolmuş kimlikleri ve görünmeyen yoksulluklarının bu mesleğin sürdürülebilirliği önünde büyük bir engel teşkil etmektedir. Geleneksel yaylacılık faaliyetinin modern ağıdaki teknolojiyle üretim

alanında, popüler kültürün etkisiyle de sürdürülebilirlik alanında cazibesini yitirerek yerini turizm kültürüne bırakarak oluşturduğu kaybolma riski araştırmamızın temel problemini oluşturmaktadır. Yoksulluk ister kırsal ister kentsel biçimde görülsün, şiddetle mücadele edilmesi gereken bir sosyal ve ekonomik olgudur.

Çalışmamızın konusunu oluşturan geleneksel yaylacılık faaliyetindeki göçmen kadınlar içinde bulundukları yoksulluk döngüsünü kadınca bertaraf etmek adına bu mesleği sahiplenerek yaşatma çabasına girmiş ve kendi haneleri adına çoğu anlamda başarılı sayılabilecek kazanımlar elde etmişlerdir. Ancak tüketim kültürünün hazır paketli gıda alışkanlığını güdülemesi ve popüler kültürün de turizm kültürünü desteklemesi sonucunda bu geleneksel faaliyetin göçmen kadınlar aracılığıyla modern üretimler karşısında vermiş olduğu mücadeleye akademik anlamda destek vermek amaçlı bazı öneriler geliştirilmiştir:

Geleneksel yaylacılık faaliyetlerindeki göçmen kadınların yoksulluk düzeylerinin tespit edilip giderilmesi adına (belediye turizm bakanlığı, kaymakamlık) vb. çeşitli birimlere sunulup iyileştirme yoluna gidilmesini sağlamak.

Göçmen kadınların haftada iki gün çarşı yerine gelip tezgâh açmak suretiyle sağladıkları geliri düzenli hale getirmek amacıyla örneğin; belediyenin desteğiyle ve yine belediyeye ait bir yapıda bir organik market açılmasını sağlamak.

Bölgenin zaruri ihtiyaçlarından olan organik süt ve süt ürünlerine ulaşımını kolaylaştırmak.

Geleneksel yaylacılık yapan kadınların genç, uygun ve gönüllü olanlarının açılacak olan organik market tarafından istihdam edilmesini sağlamak.

Bu mesleğin görünürlüğünü ve kalıcılığını arttırabilmek amacıyla ilçe halk eğitim merkezinde geleneksel yaylacılık faaliyetindeki hayvancılık işlemleri hakkında bilgilendirmeler yaparak organik hayvancılığı özendirmek.

Pilot uygulama ile 'hayvan besleme merkezi' oluşturarak mesleğin devamlılığına yatırım yapmak.

Rize ili bazında gerçekleştirilen bu çalışmanın diğer iller ve diğer hayvancılık türleri ya da kaybolmaya yüz tutmuş meslekler adına örnek teşkil etmesini sağlamak.

Özelde Rize genelde ise tüm Türkiye'de hayvancılık yapılan alanlarda yaşanan göçlerdeki süreçlerin kolaylaştırıcılarının tespit edilmesine tavsiye niteliği taşımak.

Sonuç olarak, kadınların yoksullukla baş ederken toplumsal cinsiyet rollerinin yüklediği ve sorumluluklarının da var olan ekonomik zorluğu perçinlediği görülmektedir. Göçmen kadınların göç sürecine katılıp arkalarında bıraktıkları çocukların bakımına yine bir başka hemcinsi üstlenmekte ve toplumsal cinsiyete bağlı olarak roller göç nedeniyle de yeniden üretilmektedir.

Göçmen kadınların çocuk sahibi olma pratiklerindeki en belirleyici unsur ‘erkek çocuğa sahip olma amacı’ olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Göçmen kadınların erkek çocuk ideali cinsiyet üzerinden kendini gerçekleştirme yönünde gelişme göstermiştir. Toplumsal cinsiyet rollerinin belirlemiş olduğu ‘kadınlık’ modeline erkek çocuk doğurma yetisi de eklenmiştir.

Kadınlar sahip oldukları çocukların kendi üstlenemedikleri bakım pratiklerini yine hemcinslerine aktarmaktadırlar. Çocuk bakımı işi yine kadınlık rolü içerisinde tanımlanmaktadır. Yani göçmen kadınların toplumsal cinsiyete dayalı rollerinin yeniden üretilmesi noktasında kendileri tarımla ilgilenirken ya da göç eylemine katılırken çocuklarıyla yine hane içinde bulunan babaanne/anneanne, bekâr hala ya da diğer çocuk/lar (genelde ilk çocuğun peşinden gelen kardeşi büyümesi şeklinde) ilgilenmekte, bu rol erkek tarafından gerçekleştirilmemektedir. Çocuk bakımı noktasında toplumsal cinsiyet rollerinin kadına yüklediği sorumluluk açığı yine bir başka kadın tarafından kapatılmaya çalışılması noktasında kadınlar toplumsal cinsiyet sorumlulukları sebebiyle kendi hemcinslerinin dermanı olurken öte yandan bu konuda da farklı bir handikapa yakalanırken, erkek bu konuda toplumsal cinsiyet rollerinin ona vermiş olduğu özgürlükle görünmez olarak yaşamına devam etmektedir.

Çalışmada birkaç katılımcıdan göç eylemini gerçekleştirme noktasında eşlerinden yardım görseler dahi yine bütün yükün kadınların üzerinde olduğuna dair veriler elde edilmiştir. Kadınlar kendi aralarında meci (imece) yaparak kendi rollerini yine kendi cinsiyetleri çerçevesinde yeniden üreterek aslında karşı cinsten gelen desteğin yetersizliğini açığa çıkarmaktadır. Göç sürecinde sosyal destek anlamında meci ile olumlu seyir görülse dahi bu desteğin de daha çok yine bir başka kadın tarafından verildiği, toplumsal rollerin yardımlaşma kavramıyla paylaşıldığı görülmektedir.

Çalışmanın başında geleneksel yaylacı göçmen kadınların göç süreciyle tamamen yalnız olarak mücadele ettiği algısı, çalışma sonucunda yerini eşine yardım eden göçmen erkeklerin olduğu bilgisine bırakmıştır. Göç sürecine aktif katılan erkeklerin varlığı

bilgisine ulaşıldığında, geleneksel yaylacı göçmen kadınların tamamen eş desteğinden yoksun bir süreç yaşamadıkları sonucu sebebiyle toplumsal cinsiyet anlamında kadına yönelik anlamlı bir sonuca ulaşılammıştır.

Göçmen kadınlar ‘kadın’ olgusunu genel manada fedakârlık ve emek kavramlarıyla özdeşleştirmişlerdir. Birer bayan değil kadın olduklarının farkında olarak bu olgunun içindeki sorumluluk duygularını canlı tutmaktadırlar.

Kadının toplumsal cinsiyet bağlamında göçmen sıfatını almasındaki en önemli sebeplerden birinin eğitim yoksunluğu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim yoksunluğundan dolayı göç yoluyla yaylacılık yapmakta olan kadınların geleceğe yönelik idealler beslemek yerine toplumun onlara biçmiş olduğu ‘göçmen kadın’ sıfatını en yüksek maddi kazançla sürdürüp ailesine destek olmayı hedeflemekte olduğu görülmüştür.

Geçmişten günümüze değişim gösteren yaylacılık göç faaliyetleri güvenlik ve sosyal değerler konusunda olumsuz sonuç doğurmuştur. Eski zaman göçlerinde ulaşım anlamında daha ilkel yollar tercih edilmesine ve göç süreci uzun sürmesine karşın daha güvenli, günümüzde araç vasıtasıyla ve birkaç saatte göç edilmesine karşı daha az güvenli olduğu anlaşılmıştır. Teknolojinin ulaşım ve yaşam şartlarına kolaylık getirmesine karşın, bireyselleşme ve yaylacılıkta kültürel yozlaşmaya sebep olduğu sonucu çıkarılmıştır.

Kadınların hem kendi hem de ailelerinin ihtiyaçlarını karşılama konusunda duydukları endişeler psikolojik dayanıklılıklarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Sağlık sorunları, ölümler gibi koşullardaki ani değişimler sonucunda kadınların yaşamlarının daha kırılgan hale geldiği görülmektedir. Risk durumlarında başvuru sosyal yardımlarında yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmadığı görülmektedir. Bu bağlamda sosyal yardım içerikleri saha incelemeleri yapılarak zenginleştirilmeli ve devletin risk durumlarında koruyucu işlevinin genişletilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmacının sosyal çevresinin kabulleri, ön yargıları mukabilinde belli öğrenilmiş çaresizlikleri görmesi bu alanda çalışması adına bir motivasyon oluşturmuştur. Araştırmanın sonucunda günlük hayatlarını idame ettirme gayretindeki göçmen kadınların birçok benzer yönünün bulunmasına karşılık aslında her kadının farklı bir hikâyesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmacının, sosyal problem olan yoksulluk kavramından her bir kadın farklı şekilde etkilendiğine olan inancı konuya dair detaylı

bir çalışma isteği uyandırmıştır. Kadınların geçmişten günümüze her konuda yaşamış oldukları dezavantajlardan ötürü daha fazla yoksulluk çektiklerine dair gözlemleri ise çalışmayı kadın yoksulluğu alanına yöneltmiştir.

Yoksulluğun bireyin zaruri olsun ya da olmasın insanoğluna yakışan onurlu bir hayat hakkı gibi birçok hakkını gasp ettiğine yönelik toplumsal bir sorun olduğu konusunda kabuller mevcuttur. Öte yandan yoksulluğa neden olan, onu büyüten ve sürdürülebilirliğine katkıda bulunan unsurlara yönelik düşünce ayrılıkları da mevcuttur.

Yoksulluğu oluşturan nedenler hakkındaki görüşlerden biri yoksul bireyin yoksulluğuna katkıda bulunduğu yönündedir. Ancak yoksul bireylerin yoksulluğu hak ettiği görüşü, onların özgüvenlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Şöyle ki, eğitim almamış olmaları onlara göre birer yoksulluk sebebi iken, buna yönelik çözüm önerileri bulunmamaktadır. Mevcut yoksulluk algıları ve öğrenilmiş çaresizlik durumlarından ötürü yoksulluklarını değiştirme yönünde adım atmamaktadırlar.

Toplumda yoksulluk ve refah kavramlarının aynı anda farklı kişilerce deneyimlenmesi durumu yoksulluğun nasıl tanımlandığı konusunda analiz yapmayı gerektirmektedir. Buna yönelik olarak yapmış olduğumuz çalışmada göçmen kadınların tamamına yakını yoksulluk kavramını ekonomik yoksunluklara dayandırmışlardır. Ve katılımcılar bu durumu rasyonelleştirirken çözümünü daha fazla çaba sarf etmek, daha çok çalışmaktan ummaktadırlar. Geleneksel yaylacılık faaliyeti gösteren göçmen kadınların gözünden yoksulluğu ele alan bu çalışma yoksulluğun sıklıkla eğitim hayatına sahip olmama, ekonomik refahı olmayan kimselerle yapılan evlilikler ve ekonomik özgürlüğe sahip olmama durumları ile ilişkilendirildiği görülmüştür. Fakat bazı katılımcılarda evlilik öncesi maddi güç ile evlilik sonrası maddi gücün aynı olmadığı durumlardan ötürü tam tersi etki göstererek anlamlı bir sonuç doğurmamıştır.

Araştırmaya katılan göçmen kadınların yoksulluğu açıklarken alınan bilgiler sonucunda ‘okutmadılar, okula gidemedim’ gibi yanıtlar alınırken kadınların çocuk yaşta iken hayatlarına yönelik kararlarda söz ya da istek sahibi olamadıkları, aile bütçesine katkı sağlama zorunluluğu, tarlada işçi ihtiyacını karşılama zorunluluğu, kızların okutulmalarının ayıp olduğuna ilişkin yetişkinler tarafından alınan kararlara tabi olduklarına atıfta bulunmuşlardır. Çocuk yaşta okuma imkânları olmadan, tüm bu beklentileri karşılamaları sonucunda yoksulluğu aslında kendileri hak ettikleri bir sonuç olarak anlamlandırıldığı da gözlenmiştir. Ekonomik özgürlüklerini ellerine alamamaları

noktasında ise eğitim noksanlıklarından ötürü kendilerine dönük bir biçimde geçmişî değiştirememeye pişmanlığı yaşadıkları görölmektedir.

Bireylerin yoksulluk nedeniyle eğitim hakkından mahrum kalması, yoksulluğun kendi kurdukları aile içerisinde yeniden üretimine katkı sağlamaktadır. Sıklıkla çocukluğunda ekonomik sıkıntıları olan bir ailede eğitim hakkını kaybeden çocuk, yetişkin olduğunda yine bir yoksul ailenin içindedir ve kendi çocuğundan da kendi çocukken yapmış olduğu gibi eğitim hakkından feragat etme fedakârlığını bekler. Ancak çalışmamızdaki göçmen kadınların sanılanın aksine çocuklarının eğitim almalarını ve aldıkları eğitimi sürdürmelerini oldukça önemsedikleri anlaşılmaktadır. Çoğu göçmen kadının çocuğu üniversite öğrencisi ya da mezundur.

Katılımcılar Tarım ve Orman Bakanlığınca verilen hayvan destekleme ücretlerinin yetersiz olduğunu vurgulamışlardır. Alım gücü zayıf olan göçmen kadınlar yem fiyatlarındaki artış ile mücadele etmekte oldukça zorlandıklarını, bazı zamanlar kendi kişisel ihtiyaçlarından feragat ederek yem aldıklarını aktarmışlardır.

Mesleki anlamda eğitimi bulunmayan göçmen kadınların yaylacılık ve hayvancılık faaliyeti dışında ekonomik anlamda özgürlük sağlayamamalarının yanı sıra yapmış oldukları işten düzenli ve yüksek memnuniyet sağlayıcı kazançlar elde edememeleri yalnızca ‘günü kurtarma’ endeksli yaşadıklarını göstermiştir. Birikim yapmak bir kenarda dursun, bir ay sonrasını ve dolayısıyla önünü göremeyen göçmen kadınlar ekonomik açıdan yüksek kaygı sorunları yaşarken, kendilerini güvende hissetmeyerek hayattan beklentileri bulunmamakta ve geleceğe yönelik bir plan yapmamaktadırlar.

Yoğun ekonomik kaygılarına rağmen göçmen kadınların birçoğunda sosyal yardım algısı kuvvetli değildir. Mevcut yoksulluk durumu idare etme eğiliminde olan göçmen kadınlar, hayvancılık yapamamaları durumunda bu yönde çare arayacaklarını belirtmektedir.

Göçmen kadınlar yaşadıkları yoksulluk deneyimlerinin yaylada iken hafıflediğini ancak köye indiklerinde aynı oranda devam ettiğini belirtmişlerdir. İçinde bulundukları yoksulluğu derinden kabul ettiklerine yönelik elde ettiğim veriler ve ciddi oranda derinleştirdikleri hissedilir ‘öğrenilmiş çaresizlik’ duygusu, diğer karamsar ve kaygısal duygu durumlarına ilişkin yorumlamalarıma destek olmuştur.

Araştırmamızın yoksulluk tecrübesi taşıyan kadınlarının karamsar ve kaygısal eğilimlerinin, çocukluklarından itibaren içinde bulundukları yoksulluk durumlarının

kronikleşmesi sebebiyle oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Sosyal destek alamama, sosyal aktivitede bulunmama, ev- ahır- tarla üçgeninin dışına çıkamama, ürün satışı dışında çarşıya pek uğramama, umutsuzluk, monotonluk, düşük benlik saygısı, özgüven eksikliği gibi olumsuz durumlar da tespit edilmiştir.

Göçmen kadınların geleneksel yaylacılık faaliyetinin yanında erken yaşta evlilik yapmış olmaları ve erken yaşta anne olmaları sebebiyle de ekonomik özgürlük sahibi olamadıkları, bu durumu bazı kadınlar yaptığı süt ürünlerini satarak bazıları ise çocuklarını ekonomik özgürlüğü olan bireyler olarak yetiştirme çabası ve umuduyla kendisini tatmin etmektedir. Yani kendi sosyoekonomik ideal ve hayallerine ulaşmak amacıyla eğitimsel birtakım faaliyetlerde bulunmak yerine ticaret ve çocuk okutma pratiğini hayata geçirerek fedakârlık göstermektedirler.

Göçmen kadınların kendi ve ailelerinin ihtiyaçlarını karşılama konusunda duydukları endişeler sosyal birey olma direnişlerini de olumsuz etkilemiştir. Buna rağmen yaşadıkları zorlukları hoş görme eğilimindedirler.

Son söz olarak, yoksulluk karşısında kendi emekleriyle savaş veren kadınlar yoksulluğun kamburunu taşımaktadırlar. Sıkıntıyı çeken ve yoksulluğa idare etme kültürüyle yaklaşan kadınların tecrübeleri erkeklerin bu durumu yaşamamalarından ötürü onlardan farklılaşmaktadır.

Kadın yoksulluğunun önlenebilmesi adına hem dünyada hem ülkemizde örnekleri var olan mikro kredilerin yaygın hale getirilmesi ve girişimci kadınların ihtiyaçları dâhilindeki eğitim, danışma, rehberlik, fon ve finans kaynağı sağlama hususlarındaki çalışmalara ve projelere ihtiyaç duyulmaktadır. Kadınların da ekonomik açıdan belli kaynaklara sahip olduğu ve eşit hakları olması noktasında yasa ve uygulamalar gözden geçirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, R. (2010, Temmuz - Aralık). Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme. *YardımVe Dayanışma Dergisi*, 1(2).
- Adaçay, F. R. (2017). Kalkınma Açısından Cinsiyetler Arası Eşitsizlikler ve Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet. *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, 2(1), 1-12. www.hssj.artuklu.edu.tr
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Adıgüzel, Y. (2016). Göçmenlerin Kültürel Entegrasyonu. W. D. Vakfı içinde, *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler: Tespitler ve Öneriler*.
- Ak, M. (2016, Mart- Nisan). Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk. *Akademik Bakış Dergisi*(54). <http://www.akademikbakis.org>
- Aksu, H., & Sevil, Ü. (2010). Göç ve Kadın Sağlığı. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2(3), 133-138.
- Alptekin, D. (2014). Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Örüntüsünde Kadının Yoksulluğu ve Yoksunlukları. A. Topçuoğlu, G. Aksan, & D. Alptekin içinde, *Yoksulluk Ve Kadın*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Arabacı, Z., Hasgöl, E., & Serpen, A. S. (2016, Ocak - Haziran). Türkiye’de Kadın Göçmenlik Ve Göçün Kadın Sağlığı Üzerine Etkisi. *SOSYAL POLİTİKA ÇALIŞMALARI DERGİSİ*, 16(36), 129-144. doi:<http://dx.doi.org/10.21560/spcd.77608>
- Arıkan, G. (1988, Aralık). Kırsal Kesimde Kadın Olmak. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 1-16.
- Arpacı, F. (2010). Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu. *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 45(4), 1-9.
- Arslan, F., Çağlar, İ. M., & Gürbıyık, C. (2017). KÜLTÜREL MİRAS KAPSAMINDA KAYBOLMAYA YÜZ TUTMUŞ GELENEKSEL MESLEKLER: TURGUTLU ÖRNEĞİ. *Studies Of The Ottoman Domain*, 7(13).
- Aydemir, S., & Şahin, M. C. (2017). Tek Tanrılı Dinlerde Göç Olgusuna Sosyolojik Bir Yaklaşım: Göç Teorileri Açısından Bir Analiz. *Journal of Islamic Research*, 28(7), 359-371.
- Aydın, M. (2015). Özen Bir Göç Biçimi Olarak Hicret. *Sosyoloji Divanı 6 - Göç*, 3(6).
- Aydınözü, D., & Solmaz, F. (2003). Doğu Karadeniz Bölümü Yaylacılık Faaliyetlerine Bir Örnek: Giresun Kümbet Yaylası. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3), 55-69.

- Bahar, H. İ. (2008). *Sosyoloji*. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK).
- Bal, H. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Isparta: Fakülte Kitapevi Yayınları.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Biehl, K., & Danış, D. (2020, Mart). Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları.
- Bilgiseven, A. K. (1986). *GENEL SOSYOLOJİ*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Bora, A. (2012). Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar. 'Önyargılar, Kalıpyargılar ve Ayrımcılık: Sosyolojik ve Eğitimsel Perspektifler' Projesi, 175-187. (K. Çayır, & M. A. Ceyhan, Derleyiciler) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji Ve Eğitim Çalışmaları Birimi - SEÇBİR.
- Bulut, S. (2018). Geleceğin Meslekleri Üzerine Tavsiyeler. *Katılım Finans*, 2(10).
- Buz, S. (2007). Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18, 37-50.
- Buz, S. (2009, Nisan - Mayıs- Haziran). Göç ve Kentleşme Sürecinde Kadınların Görünürlüğü. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 5(17).
- Ceyhan, E. (2019). anıkürlü Eller Almanya'da Elektrik Bobini Saracak: Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Batı Almanya'ya Türk Göçü (1961-1984). *Göç Dergisi*, 6(2), 265-268.
- Cizreli, B. (2015). Dünya Sistemleri Kuramı Bağlamında Batının Göç Haritası. *Sosyoloji Divanı 6 - Göç*, 3(6).
- Coşkun, E. (2016). Türkiye'nin göç rejiminde toplumsal cinsiyet faktörü: Ugandalı göçmen kadınlar örneği. *Fe Dergi*, 8(1), 91-104.
- Çakır, S. (2011, Aralık). Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(24), 129-142.
- Dedeoğlu, S. (2018). Çalışma Yaşamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği. *KADINLAR İÇİN DAHA ÇOK VE DAHA İYİ İŞLER: TÜRKİYE'DE İNSANA YAKIŞIR İŞ İÇİN KADINLARIN GÜÇLENDİRİLMESİ PROJESİ*. Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO).
- Develi, E. S. (2017). 21. YÜZYILDA GÖÇ OLGUSU: ULUSLARARASI GÖÇ TEORİLERİNİN EKONOMİ POLİTİĞİ. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 1343-1353.
- Dinçoflaz, N. (2009). *Kentteki Kadının Yoksulluğu ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları*.

Ankara: BAŞBAKANLIK SOSYAL YARDIMLAŞMA VE DAYANIŞMA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ.

- Duman, T. (2015). Göç ve Kadın: Göç Çalışmalarında Toplumsal Cinsiyetin Önemi ve Kadını Anlamak. *Sosyoloji Divanı 6 - Göç*, 3(6).
- Duyan, G. Ç. (2010). Yoksulluğun Kadınsallaşması: Altındağ Örneği. *Aile ve Toplum Eğitim - Kültür Ve Araştırma Dergisi*, 6(22).
- Ekici, S., & Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum*, 5(9).
- Erdem, T. (2013). Yoksulluk. B. Der. Tokuroğlu içinde, *Sosyoloji Okumaları*. Ankara: A kitap Binyıl Yayınevi.
- Erdoğan, M. M., & Kaya, A. (2015). Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*(15), 519-523 .
- Ergin, & Erkiner. (2016). *Mülteciler Göçmenler*. İstanbul: Tdas Yayınları.
- Erkan, R., & Erdoğan, M. Y. (2006, Ocak- Şubat-Mart). Göç ve Çocuk Suçluluğu. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3(9).
- Eryavuz, A. K., Emeç, H., & Birecikli, Ş. Ü. (2016). Türkiye'de Göç Sürecinde Kadının Konumu ve Göçün Kadınsallaşması. P. T. Yazgan (Dü.), *Türk Göçü 2016 Seçilmiş Bildiriler I*. içinde London. 2020 tarihinde alındı
- Fisunoğlu, M., & Şengül, S. (2014). Türkiye'de. *INTERNATIONAL CONFERENCE ON EURASIAN ECONOMIES*.
- G.i.G.M. (2013). *Türkiyede Göç Yönetimi*. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü.
- Gedikoğlu, G. (2015). *Türkiyede Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele: Biga Örneği*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Genç, Y., & Kara, H. Z. (2016, Ekim). İç Göç Sürecinde Birey Rollerinin Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerlendirilmesi. *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 31-40. www.sosyalarastirmalar.org adresinden alınmıştır
- Gerşil, G. (2015). Küresel Boyutta Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğu. *YÖNETİM VE EKONOMİ*, 22(1).
- Göktaş, S. (2019). *Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir Alan Araştırması: Kars Örneği*. Kars: Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güllü, İ., & Kalaycı, S. (2016). Toplumsal Bir Gerçeklik Olarak Yoksulluk ve Vakıfların Fonksiyonları: Karaman Yunus Emre Kültür Vakfı Örneği. *Humanitas Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(7), 241-264. doi:<http://dx.doi.org/10.20304/husbd.20781>

- Güllüpnar, F. (2012, Nisan - Eylül). GÖÇ OLGUSUNUN EKONOMİ-POLİTİĞİ ve ULUSLARARASI GÖÇ KURAMLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME. *Yaloıva Sosyal Bilimler Dergisi*(4).
- Güneş, F. (2011). Farklı Emek Kategorileri Açısından Kadın Yoksulluğu. *Çalışma ve Toplum*(2).
- Güneş, F. (2016). Kadın. *Katkı Dergisi*(3), 6-17.
- Gürhan, N. (2019). Kadın Yoksulluğunun Tarihine Kapı Aralamak-18. Yüzyılın İkinci Yarısında Kadın Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri-. *Journal of Economy Culture and Society*(59), 63-78.
- İlkkaracan, P., & İlkkaracan, İ. (1998). 1990'LAR TÜRKİYE'SİNDE KADIN VE GÖÇ. O. Köymen içinde, *75 yılda köylerden şehirlere* (s. 305-322). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- IOM. (2009). Göç Terimleri Sözlüğü. (18). (R. Perruchoud, Derleyici) İsviçre, Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü.
- Kan, A. (2015, Ekim-Aralık). Kırsal Alanda Kadın ve Yoksulluk. *Türk Tohumcular Birliği Dergisi*(16). www.turktob.org.tr
- Karaarslan, F. (2015). Göç, Öykü ve Hafıza. *Sosyoloji Divanı 6 - Göç*, 3(6).
- Karadağ, A. K. (2018). GÖÇ, YOKSULLUK ve İNSAN HAKLARI. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9(2), 485-498.
- Kardam, F., & Yüksel, İ. (2004). Kadınların Yoksulluğu Yaşama Biçimleri: Yapabilirlik ve Yapabilirlikten Yoksunluk. *Nüfus Bilim Dergisi*(26), 45-72.
- Kaymak, Ö. (2011). *Yoksulluğun Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Köse, B. (2016). Sosyal Bir Problem Olarak Yoksulluk. N. Ed: Adak içinde, *Sosyal Problemler Sosyolojisi :Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Köse, E. (2015, Mayıs). “Yoksulluk” Kavramının Cinsiyetlenmesine Dair Kısıt ve Olanaklar. *İdeal Kent*, 258-282.
- Köseoğlu, M. E. (2014). *ÇAMLIHEMŞİN YÖRESİNDE SOSYO-KÜLTÜREL DEĞİŞİM BAĞLAMINDA YAYLA GÖÇÜ, YAYLA ŞENLİKLERİ, DÜĞÜN VE HORON*. İSTANBUL: İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*. (O. Akınhay, & D. Kömürcü, Çev.) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (2014, Temmuz 1). Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirilmesi. (S. Dedeoğlu, B. Oskay, Ç. Özbek, İ. Sirkeci, & M. M. Yüceşahin, Çev.)
- Neuman, W. L. (2014). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (Cilt 2.). (S. Özge, Çev.) Ankara: Yayın odası Yayıncılık.
- Nisbet, R. (2013). *Sosyolojik Düşünce Geleneği*. (Y. Kaplan, Çev.) İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Özcan, E. E. (2017). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat*, 183-215.
- Özkul, D. (2012). Ulus Ötesi Göç: Uluslararası Göç Yazınında Yeni Bir Paradigma. *Diaspora Ve Ulus-Ötesi Göç*, 483-501.
- Özyurtlu, N. (2012). Dünya Hayvancılık Sorununa Genel Bir Bakış. N. Özgen içinde, *Günümüz Dünya Sorunları*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Ritzer, G. (1998). *Toplumun Mcdonaldlaştırılması*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Selim, S., & Purtaş, Y. (2016). Türkiye'de Kadınların Göç Etme Sebeplerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi. P. Yazgan, & F. Tilbe (Dü.), *Türk Göçü Seçilmiş Bildiriler - 1*. içinde London: Transnational Press London. www.tplondon.com adresinden alınmıştır
- Sever, H. (2012, Nisan). Sosyal Öğrenme Teorileri Işığında Yasadışı Göç ve Etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(32).
- Sirkeci, İ. (2012, Aralık). Transnasyonal mobilite ve çatışma. *Misratiun Letters*, 9(4).
- Sirkeci, İ., Utku, D., & Yüceşahin, M. M. (2019). Göç Çatışma Modelinin Katılım, Kalkınma ve Kitle Açıkları Üzerinden Bir Değerlendirmesi. *Journal of Economy Culture and Society*, 157-184.
- Somuncu, B. (2006). *Türkiye'nin Avrupa Birliğine Tam Üyelik Sürecinde Uluslararası Göç Politikası*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Soykan, A., & Sönmez, S. (2014, Kasım 6-7). Burhaniye'de Yaylacılık Faaliyetlerinin Ekoturizm Açısından Önemi ve Değeri. *Yayla Kültürü ve Yaylacılık Sempozyumu*, (183-214). Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi.
- Şeker, D., & Uçan, G. (2016, Mart). GÖÇ SÜRECİNDE KADIN. *CBÜ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ*, 14(1). Şener, Ü. (2009). Kadın Yoksulluğu. *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*, 1-11.
- Tekin, U. (2007, Ekim). Avrupa'ya Göç ve Türkiye. *I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*(37), 43-56.

- Tire, O. (2017). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye’de Kadın Yoksulluğu. *Mavi Atlas*, 5(1), 97-112.
- Tuzcu, A., & Ilgaz, A. (2015). Göçün Kadın Ruh Sağlığı Üzerine Etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 7(1), 56-67.
- Türkdoğan, Ö. (2013). ANA AKIM MEDYADA ANNELİK MİTİ. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2(13), 35-59.
- Ulutaş, Ç. Ü., & Kalfa, A. (2009). Göçün kadınsallaşması ve göçmen kadınların örgütlenme deneyimleri. *Fe Dergi*, 13-28.
- Üstübcü, A. (2011). *Türkiye’ye yönelik Kadın Göçü: Seks işçileri ve Ev İçi Hizmetlilerin Kişisel Güvenlik Sorunlarını İlişkilendirmek*. İstanbul: <https://www.academia.edu>.
- Yayla, R. (2018, Ağustos). TÜRKİYE’DE YOKSULLUK VE YOKSULLUK KÜLTÜRÜ: SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ. YALOVA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ .
- Yaylacı, F. G. (2013). Sosyoloji I-II. (B. Kartal, Dü.) *T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 2880*, 199.
- Yazgan, P. (2010). *DANİMARKA'DAKİ TÜRKİYE KÖKENLİ GÖÇMENLERİN AİDİYET VE KİMLİKLERİ*. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, S., & Özdemir, A. (2013). Yapabilirlikten Yoksunluk Bağlamında Türkiye’de Kadın Yoksulluğu. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2(4).
- Yılmaz, B. (2017). Yoksulluğun Kadın Hali / Kadın Yoksulluğunun Halli. *III. Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kongresi Kadını Görmeyen Aile ve Sağlık Politikaları*. Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- Yılmaz, T. T. (2005). Göçün Kadın Yaşamı Üzerindeki Etkileri. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yücel, D. (2011). Türkiye’de Yoksulluk Sorunu ve Kamu Sosyal Transfer Harcamalarının Yoksulluğa Etkileri Üzerine Bir Araştırma. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 383-402.

EKLER

Ek 1: Görüşme Formu

GİRİŞ

Merhaba ben Büşra Eyüpreisoğlu. Sakarya Üniversitesi Sosyoloji bölümünde yüksek lisans öğrencisiyim. Rize ili Pazar ilçesi kapsamında göç, kadın yoksulluğu ve geleneksel yaylacılık faaliyeti konuları hakkında araştırma yapıyorum ve sizinle yaylacılık faaliyetlerinizi sürdürmek üzere göç sürecinde yaşadıklarınız ve bu süreçteki yoksulluk deneyiminiz hakkında konuşmak istiyorum. Bu görüşmede amacım kadınların yaşamış oldukları göç deneyimleriyle yoksulluk durumlarını ilişkilendirerek, onların göç ve yoksulluk olguları karşısında yoksulluklarının görünürlüğüne arttırarak ekonomik anlamda yükselmelerini sağlayacak adımlar atılmasına aracı olmaktır. Bu araştırmada ortaya çıkacak sonuçların göç sürecinde kadının yoksulluğu bağlamında yapılacak çalışmalara kaynak olacağını ümit ediyorum. Bu nedenle sizin konu ile ilgili düşüncelerinizi ve beklentilerinizi öğrenmek istiyorum.

- Görüşmeye geçmeden önce görüşmemizin gizli olduğunu ve görüşmede konuşulanları sadece benim ve bazı araştırmacıların bileceğini belirtmek isterim. Araştırma sonuçlarını raporlarken, görüştüğüm kişilerin isimlerini kesinlikle rapora yansıtmayacağım. Bunun yerine isimleriniz şifrelenecektir. Görüşme sonunda istemediğiniz bazı bilgileri silebiliriz.
- Başlamadan önce bu söylediklerimle ilgili belirtmek istediğiniz bir düşünce ya da sormak istediğiniz bir soru var mı?
- Görüşmeyi izin verirsiniz kaydetmek istiyorum. Bunun sizce bir sakıncası var mı?

Bu görüşmenin yaklaşık bir saat süreceğini tahmin ediyorum. İzin verirsiniz sorulara başlamak istiyorum. Katkılarınız için şimdiden teşekkür ediyorum.

Katılımcı:

Tarih ve saat:

Sosyodemografik Özellikler

1. Yaşınız?
2. Medeni durumunuz?
3. Eğitim durumunuz?
4. Eşin eğitim durumu?
5. Çocuğunuz var mı? Varsa kaç tane? Eğitim durumları nedir?

Göç

1. Göç sürecinizden bahseder misiniz?
  - 1a. Göç etmenize neden olan faktörler nelerdir?
  - 1b. Tek başınıza mı göç ediyorsunuz? Eşiniz, çocuklarınız sizinle geliyor mu?
2. Göç sürecinde sorun yaşıyor musunuz?
  - 2a. Göç sürecinde sosyal çevrenizden destek görüyor musunuz?
3. Sizce göç sürecinin geçmişten günümüze değişen noktaları nelerdir?
  - 3a. Sizce kadın ve erkek açısından göç etme sürecinde farklılıklar yaşanıyor mu?

Sondajlar : (Eğitim sıkıntısı, güvenlik sıkıntısı, yeme içme sıkıntısı, hayvanların muhafazası, barınma sıkıntısı vb.)

Yoksulluk

1. Kaç yaşında evlendiniz ve evlenmeden önce maddi durumunuz nasıldı?
2. Oturulan konut sizin mi kira mı?
3. Herhangi bir ekonomik sorunda nereye başvurursunuz? Sosyal çevreden herhangi bir maddi yardımda bulunuluyor mu?
4. Geçim sıkıntısı yaşadığınızda nelerden fedakârlık edersiniz?
5. Evde hayvan ürünleri dışında geçimlik üretimde bulunur musunuz? (Reçel, ekmek, turşu, el işi, nakış vb)
6. Yoksulluk sizin için ne ifade ediyor?
7. Kadın olmak sizin için ne ifade ediyor?
8. Hayattan beklentiniz nedir, geleceğiniz hakkında ne düşünüyorsunuz?

Yaylacılık

1. Hayvancılık ve yaylacılık yapmanızın sebepleri nelerdir?
- 1a. Bu mesleğin nesilden nesile devam etmesini ister miydiniz? Neden?
2. Bu işten elde ettiğiniz kazanç sizi tatmin ediyor mu?
3. Bu meslekte yaşadığınız maddi manevi zorluklar var mı, varsa nelerdir?
4. Devletten hayvancılık için herhangi bir yardım alıyor musunuz? Bu konuda beklentileriniz neler?
5. Hayvansal ürünlerinizi ilçe pazarında satıyor musunuz?
6. İlçe pazarının niteliğini (konumu, kapasitesi, ulaşımı vb.) nasıl buluyorsunuz, bu konuda beklentileriniz neler?

EK 2: Alan Araştırması Görüntüleri

Göçmen Kadın Köy Evi

Süt Sağımı Yapmak Üzere Bir Göçmen Kadın

Mülakata Katılan Bir Göçmen Kadın

Hayvan Bakımı İçin Eşinden Yardım Alan Göçmen Kadın

Göçmen Kadınların Yaylaya Giderken Kiraladıkları Araç

Yaylada Yeni Doğum Yapmış Bir İnek Ve Buzağısı

Süt Saęma Makinesi

Göçmen Kadın Evi

Yaylaya Yapılan Yolculuktan Bir Kare

Göçmen Yayla Evi

Yaz Aylarında Yaylada Büyüyen Bir Göçmen Çocuğu

Yaylada Süt Sağımı Yapan Göçmen Kadın

Yayladan Yeni Dönmüş Göçmen Kadın Ve Eşi

Hayvanlarına Yem Hazırlayan Göçmen Erkek

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: BUSRA EYÜPREİSOĞLU	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Sakarya Üniversitesi
Fakülte	Fen-Edebiyat Fakültesi
Bölümü	Sosyoloji
Makale ve Bildiriler	
1. Eyüpreisoğlu, B. (2020). “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Göç Sürecinde “Kadın””, International Social Sciences Studies Journal, (eISSN:2587-1587) Vol:6, Issue: 56; pp:684-692.	